

SBORNÍK

1999

Státní okresní archiv
Přerov

SBORNÍK STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU PŘEROV
1999

ISBN 80-238-4990-5

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 1999

Obsah

Předmluva	7
Jiří Lapáček: Otazníky nad počátky města Přerova	9
Bohuslav Smejkal: O stoleté historii hranického Družstva knihtiskárny	48
Miroslav Marada: Rozvoj silniční dopravy na Hranicku ve 20. a 30. letech 20. století.....	58
Václav Bednář: J. S. Machar a Vojenská akademie v Hranicích	67
František Vašek – Zdeněk Štěpán: Změny ve formách moravské rezistence – 2. polovina roku 1941	77
Oldřich Fiala: Životní jubileum přerovského pedagoga a básníka Jaroslava Mazáče	94
Karel Müller: Nové znaky a prapory obcí přerovského okresu.....	111

Předmluva

Také v letošním roce připravili pracovníci Státního okresního archivu Přerov zájemcům o regionální historii sborník prací s různorodou tematikou. V úvodu se pokusil Jiří Lapáček o nový pohled na starší historii Přerova především v souvislosti s církevními dějinami města. Využil k tomu dosud neznámé archivní prameny z církevních fondů okresního archivu a Zemského archivu Opava, pracoviště Olomouc a Janovice. Další z řady přednášek pronesených Bohuslavem Smejkaem, dlouholetým knihovníkem a milovníkem krásných knih, je tentokrát na téma historie Družstva knihtiskárny v Hranicích. Miroslavu Maradovi se při pořádání fondu Okresní úřad Hranice podařilo vytěžit z dosud zpracovaného materiálu příspěvek o počátcích silniční automobilové dopravy na Hranicku. Rovněž z Hranic čerpá Václav Bednáře článek s vojenskou tematikou, popisující kontakty J. S. Machara s Vojenskou akademií v Hranicích. Téma nadregionální zpracovali František Vašek a Zdeněk Štěpán, zabývají se změnami ve formách moravské rezistence ve 2. polovině roku 1941. Bibliograficky zaměřený je příspěvek Oldřicha Fialy, zpracovává tvorbu přerovského básníka Jaroslava Mazáče. V závěru je podán přehled dosud přijatých obecních symbolů na přerovském okrese od autora nanejvýš povolání, Karla Müllera, ředitel Zemského archivu Opava.

Přídavkem ke sborníku vyšlo supplementum č. 1, jehož obsahem je Zpravodajství Jana Kozánka z Opavy z let 1845-1849, které k vydání připravil Zdeněk Fišer. Přináší v úplnosti novinářskou produkci Kozánka z uvedených let.

Jiří Lapáček

Otazníky nad počátky města Přerova

Interpretace nepříliš početného souboru pramenů z 12.- 16. století k dějinám Přerova, které obsahují zmínky o přerovských církevních objektech a osobách, spočívá na znalosti uspořádání církevních poměrů po třicetileté válce. Především se vychází z dnes zažitého zasvěcení kostelů. Obsah pramenů ovšem, odhlédneme-li od pobělohorských poměrů, lze vykládat jiným způsobem. V úvodní části se seznámíme s nyní známými zdroji informací.

Přerovská lokalita je z mnoha ohledů významná archeologicky. Leží na předpokládané trase obchodní stezky jdoucí od napajedelské brány přes brod přes Bečvu a Moravskou branou na sever. Tato trasa nabývala a ztrácela na významu podle vývoje poměrů v daleko širší oblasti. K vzrůstu významu došlo zřejmě v době velkomoravské v 2. polovině 9. století za knížete Svatopluka, kdy byla oživena trasa spojující horní Pomoraví jednak s českou kotlinou a jednak s horním Poodřím. Podobně po vpádu Maďarů začátkem 10. století došlo k oživení cesty z Krakova do Prahy, která procházela severní Moravou, kam vstupovala Moravskou branou, tok řeky překonávala pod Olomouckým kopcem, pokračovala dále k západu buď přímo nebo severněji podél Třebůvky. Od ní se odpojovala větev jihovýchodní u Přerova, kde překonávala Bečvu, a pak po okraji moravní inundace pokračovala po levém břehu řeky k Napajedelské soutěsce. Jednalo se o jednu z hlavních spojnic Čech a Uher vstupující na území sousedního státu buď Vlárským průsmykem nebo přechodem přes Olšavu u Brodu (Uherského).¹

Významnou roli při utváření terénu sehrála řeka Bečva. Zajímavý ještě dnes je průzkum, který provedl v tomto směru Martin Kříž. Vycházel z toho, že za normálního stavu měla Bečva výšku 208 m n. m., při povodních vystupovala voda z břehů o 5,20 m a dosahovala celkové výšky 213,520 m n. m. Na levé straně se dostávala v tom případě Kozlovskou ulicí ke gymnáziu a pivovaru, kam se mohlo jezdit na člunech. Na pravém břehu voda dosahovala až k předmostským zahradám. Kromě přerovského kopce tvořeného sladkovodním vápencem se na celém území Přerova v rozsahu konce 19. století nalézal říční nános v podobě ostrého šedého písku a štěrku v hloubce 4-5 m. Nad ním byly vlnitě rozprostřené vrstvy písku a slínu ukládané jako kal rozlitou vodou. Na základě výsledků sondáží dospěl Kříž k závěru, že Bečva se na počátku doby diluviální rozkládala na ploše přes 1500 m široké v několika ramenech. Řečiště Bečvy se postupně snižovalo k nynějšímu korytu. Celý terén byl mimořádně vlhký a rozbahněný, svědčí o tom i místní název Dlážka, povinnost plést hatě

Šířavskými kolem kostela v 16. a 17. století, ale např. i nález pilotů, objevených v roce 1896 na staveništi Městského domu na Dolním náměstí.²

Vezmeme-li v úvahu pravěké naleziště lovců mamutů v **Předmostí**, je právě toto místo více méně trvale osídleno až do doby mladohradištní, to jest do 12. století, kdy již máme prvé písemné zmínky o Přerově. Zvláště nás zajímá přes 140 hrobů z období 2. poloviny 9. až do konce 11. století v tzv. Chromečkově zahradě objevených Martinem Křížem koncem minulého století. Doplnují je hroby v tratích Nivky a Pod valem, které byly odkryty v letech 1960-1961. Jinou lokalitou na pravém břehu Bečvy je prostor u dnešní zvláštní školy na **Malé Dlážce**. Zde byly nalezeny kostrové hroby z 11. století proti bývalé hospodářské škole obsahující železné nože, bronzové esovité náušnice a střepy nádob. V poslední době tu u zvláštní školy při stavebních pracích byla odkryta zemnice z uvedeného období.³

Na levém břehu byly v poslední době (1998) zjištěny v **Mostní ulici**, v trase představující spojnici od předpokládaného brodu s přerovským kopcem, tak i s prostorem západně od kopce v místech dnešního náměstí T. G. Masaryka, stopy po sídlištních objektech z doby středohradištní až mladohradištní - 11. století. Jinou lokalitou bohatou na nálezy je **ulice Pod vally** ve svém napojení na **Kozlovskou ulici** a **Žerotínovo náměstí**. Poprvé se zde objevily v roce 1963 při výkopu vodovodního potrubí střepy nádob, lidské a zvířecí kosti, převážně ze 12. století. Nálezy pokračovaly dál na Žerotínovo náměstí, kde před domy č. p. 21-28 byly nalezeny celé lidské kostry, ovšem bez dalších předmětů, takže jejich stáří je těžko určitelné. Před domem č. p. 19 nálezy končily. Znovu se zde hroby našly při zemních pracích ve východní části náměstí koncem roku 1974. Kostry ležely ve dvou až třech vrstvách nad sebou. Hroby z 11.-12. století doprovázely nálezy keramiky, nádoby měly na dně značku ve tvaru maltézského kříže v kruhu.⁴ V roce 1989 při výstavbě panelového sídliště byla při vstupu z Kozlovské ulice na Žerotínovo náměstí odhalena mladohradištní vrstva z 2. poloviny 11.-12. století, pod níž byl zjištěn i středohradištní horizont. Právě sem je v poslední době kladeno původní předhradí mladohradištního přerovského hradiska na Horním náměstí. Na Žerotínově náměstí, na jeho západní straně v místech bývalého domu č. p. 8, byly nalezeny střepy, kosti a odpadky z parohu k výrobě hřebenů nebo střenek nožů.⁵

Samotný přerovský kopec, dnešní **Horní náměstí**, byl osídlen poprvé již ve starší a pak i na začátku střední doby bronzové, odkud pochází nálezy keramiky větěrovské kultury (1. polovina 2. tisíciletí před n. l.). Nešlo však o osídlení trvalejšího rázu, sporadické nálezy dokládají osídlení v době laténské a další fáze již souvisí s existencí Velkomoravské říše, to jest střední doba hradištní (konec 9. a začátek 10. století). Z té doby pochází nálezy hrobů se zlatými a stříbrnými náušnicemi byzantsko-orientálního rázu, což by mohlo být předpokladem existence nějaké církevní stavby v místech nálezů. Intenzivní osídlení přerovského kopce nastalo začátkem 11. století, jak dokazuje výstavba mohutného dřevohlinitého opevnění (tzv. háková konstrukce), která zřejmě souvisí s obsazením Moravy vojsky polského krále Boleslava Chrabrého. Zdá se, že přerovská lokalita spolu s Předmostím hrála z času na čas velmi důležitou úlohu v dějinách Moravy, a to jak jejího velkomoravského období, tak i období následujícího, před

a po připojení k českému státu v polovině 11. století. Podtrhuje to mimo jiné i veřejnosti ještě málo známý objev mincovního závaží z olova, které nese obraz ruky Boží a opis BRACIZLAVS. Analogicky k obdobným nálezům v západní Evropě, kde jsou nálezy mincovního závaží vázány na místa, která mincovala, mohli bychom předpokládat i existenci mincovny v Přerově.⁶

Zásadní význam pro nás má zjištění Čeňka Stani, který při archeologických vykopávkách na Horním náměstí v letech 1984-1985 zjistil, že základy nynější církevní stavby sv. Jiří pochází z 2. poloviny 13. století. Vně základové zdi kostela byly jednorázově uloženy lidské kosti velkého množství jedinců, které by mohly pocházet ze hřbitova, který zde dříve býval, nebo z karneru pod hřbitovní kaplí. Nevyloučil, že na stejném místě stál i starší kostel zaniklý výstavbou nynějšího. Naproti tomu Jiří Kohoutek předpokládá jinou, starší, církevní stavbu na protilehlé straně Horního náměstí před domy č. p. 20-22.⁷

Další nálezy z doby hradištní pochází z trati **Za kapličkou** pod nemocnicí. Došlo k nim v letech 1964-1965. Převažovala keramika mladohradištního období - 11.-12. století, která nesla shodné znaky se střepy nalezenými na Žerotínově náměstí. Pripomenout je třeba také archeologické památky středohradištní a mladohradištní získané při stavebních úpravách přímo v areálu nemocnice v roce 1937, a to zvláště v souvislosti s nedávnými objevy v témže prostoru.⁸

Posledním místem s nálezy z doby hradištní je **Šířava**. Známý je nález mladohradištního hrobu z roku 1931 na Davidkově gruntě na Šířavě (vodárna). Při výstavbě nového sídliště v prostoru ulic Šířava a Sušilova byly v 60. letech nalezeny úlomky keramiky rovněž shodné s těmi ze Žerotínova náměstí. Konečně v roce 1989 při výkopu parovodu v Čechově ulici byla porušena sídlištní vrstva s nálezy z 11.-13. století, jejímž podložím byla štěrkopísková terasa řeky Bečvy. Richard Procházka soudil, že jde zřejmě o součást osídlení podhradí přemyslovského hradu, kde později vzniklo předměstí Šířava.⁹

Prvým písemným pramenem, odhlédneme-li od středověkých fals hlásících se k roku 1046, resp. 1073, je **listina olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka z let 1131-1141**, kde jsou vypočítána nejdůležitější církevní sídla a majetek k nim příslušející. Je zde zmiňován vedle Olomouce, Brna, Znojma, Břeclavi a Spytihněvi přerovský kostel.¹⁰ Od roku 1207 začíná řada zmínek o přerovských arcijáhnech a přerovském arcijáhenství, v tomto roce totiž český král Přemysl Otakar I. rozmnožil olomouckému kostelu dřívější svobody - mezi svědky se objevuje „Bozko, archidiakonus Prerowensis“.¹¹

Velmi důležitý je pramen z roku **1324**. Papež Jan XXII. dal provizi na zvláštní prebendu při pražském kostele pražskému kanovníku Menhartu Mikulášovu, jejíž součástí bylo držení kaple sv. Prokopa na Starém Brně a sv. Vavřince v Přerově a obedience v blíže neurčitelném místě. Již méně známý je fakt, že v dodatku listiny papež nařizuje představené kláštera

Králové na Starém Brně, opatu strahovského kláštera v Praze a děkanu kroměřížského kostela, aby zajistili převzetí uvedené prebendy, uvolnili se v době papežské rezervace. Z toho by se dalo usuzovat, že v té době byla přerovská kaple v držení strahovského kláštera.¹²

Prvým jménem známým přerovským farářem byl Petr z Bílovce, objevuje se v listině z roku **1331**, v níž jej Mechtýlda, abatyše oslavanského kláštera, a mistr Zdislav, správce kostela v Troskotovicích, ustanovila za rozhodčího ve svém sporu o desátky. O rok později byl svědkem ve sporu Milíče z Náměšti se Staňkem, oltářníkem u sv. Matouše v olomouckém kostele, v roce 1333 se Petr z Bílovce, zkušený právník, objevil znovu jako svědek ve sporu o desátky mezi farářem z Prachovic a velehradským klášterem. V roce 1341 se o něm děje zmínka jako o kanovníku v Lübecku.¹³

V roce **1346** Klement VI., římský papež, rozhodl o připojení kaple sv. Vavřince v Přerově k chóru pražských mansionářů. Mělo se tak stát po smrti současného kaplana (cedente capellano ipsius capelle), případně po jejím přenechání jiným způsobem. Mansionáři měli zajistit, aby kaple byla zabezpečena božími službami a povinnými církevními služebnostmi (divinis et debitis obsequiis) a dostatečným počtem kněží (solito ministrorum numero).¹⁴

V roce 1357 Jan, moravský markrabí, potvrdil spojení kaple sv. Vavřince v Přerově s kolegiem mansionářů pražské kapituly. Totéž učinil v roce **1388** Jošt, moravský markrabí, zde se ale objevil i výčet majetku s kaplí spojeného - jednalo se o Popovice u Kroměříže a Popovice u Přerova, dvůr ve Vinarech a v Popovicích u Kroměříže, dvě hospody v přerovském předměstí (pravděpodobně se jednalo o Šíravu). V roce **1394** odprodali pražští mansionáři ves Popovice u Přerova kroměřížské kapitule, bez toho ovšem, aby byl v nějaké souvislosti zmíněn Přerov.¹⁵

Jinou zmínkou o existenci fary v Přerově je odkaz ve věnování Bočka z Labut pro lipenský kostel z roku **1407**. Pro vydržování kaple a kaplana při kapli Panny Marie věnoval mimo jiné dvůr v Tučíně se všemi příležitostmi, včetně půl lánu ve vlastnictví Martina z Tučina, kromě 8 grošů z toho půllánu, které měl platit Martin a jeho následovníci přerovské faře a faráři každým rokem.¹⁶

Pro další vývoj poměrů v Přerově bylo důležité privilegium, které udělil v roce **1436** Zikmund, český král a římský císař, Vokovi ze Sovince, kterého omilostnil a městu Přerovu dal svobodné přijímání podobojí, podobně se zachoval Albrecht, moravský markrabí.¹⁷

Pravděpodobně roku **1448** vyznal Vicen z Prusinovic ve sporu kněze Hložka s olomouckým proboštstvím, že jeho otec měl v úmyslu přikoupit ke dvoru na Šíravě kus louky, o které mu lidé říkali, že ji drží farář Václav. Ten ovšem prohlásil, že patří olomouckému proboštství, kterému za ni platil 16 grošů.¹⁸

Teprve na přelomu 15. a 16. století se dovídáme přesnější údaje o zasvěcení a lokaci přerovských kostelů. Pravděpodobně z roku **1493** pochází zápis v přerovské pamětní knize tohoto znění: „*Oddání loučky slove loučka Pechých, jest hned za humny gruntu hulejovského, jest poručena k kostelu šejřavskému od Doroty Pechovej na ten způsob, aby ouřad a starší prodávali na ní trávu a ty peníze dávali na opravu téhož kostela.*“ Také

roku **1496** ulil Johann Meilter zvon sv. Michala pro šířavský kostel.¹⁹ Dle zápisu v úmrtní knize jednoty bratrské byl v Přerově v kostelíku na kopci pochován roku **1500** první biskup jednoty bratrské Matěj Kunvaldský.²⁰

V roce **1512** dal Vilém z Pernštejna Matyáši Sudlicovi ze Žernovic do nájmu kněžskou louku, která přináležela ke kostelu na kopci, plat z ní měl dávat majiteli panství. Pokud by se ovšem kdy v kostele na kopci znovu objevil kněz, měl plat přináležet jemu. Vilém z Pernštejna Přerovským také znovu potvrdil privilegium o svobodné volbě kněze, a to roku **1513**.²¹

V roce **1516** zemřel v Přerově bratr Martin, příjímím Krčma, a byl pochován na Šířavě. Tuto informaci je třeba doplnit dalším záznamem z knihy úmrtní o tom, že v roce 1518 zemřel Matěj Tůma a byl pochován v místě, které pro sebe zakoupili páni Šiškové Slavkovští. Naposledy, aby nebylo pochyb, je třeba se seznámit s tím zápisem, že „1556 Umřel B. Matěj Berounský v Přerově v středu na s. Jana v oleji smažený v hodin 17. Nazejtří pochován u svatého Michala pod kobkou, kdež B. Wolf i jiných víc zprávcí bratrských odpočívá.“²² Takto v polovině 16. století víme zcela jistě, že na Šířavě byl kostel sv. Michala, kde se pohřbívalo.

Poprvé v přerovské knize památní, podruhé v pamětních zápisech, které se dochovaly ve farním archivu, se objevuje zmínka, že v roce **1525** byl v Přerově postaven nový kostel.²³

V roce **1554** na den památky sv. Marka, ta tehdy připadla na středu 25. dubna, byl založen bratrský sbor pod kopcem u Bečvy. Dovídáme se o tom z pamětního zápisu, který obsahovala makovice sňatá v roce 1662 z kostelní věže.²⁴

Naposledy v roce **1596**, když získal přerovské panství Fridrich ze Žerotína, a ještě jednou o rok později se v listinách vypočítávají „místa zádušní, jakožto na kostel v městě, dům farní a školu při téměř kostele a též druhý kostel s kerchovem v Šejřavě, item na zbor nový i starý, též dům bratrský a školu jejich při něm“.²⁵ V tomto prameni jsou vypsány všechny církevní stavby, které koncem 16. století v Přerově stály, byly zde i ve stoletích následujících a s výjimkou bratrského sboru (později kostela sv. Marka, který v polovině 18. století vyhořel a v 80. letech téhož století byl zrušen a rozebrán) se dochovaly dodnes, to jest farní kostel sv. Vavřince poblíž náměstí T. G. Masaryka, kostel sv. Michala na Šířavě a kaple sv. Jiří na Horním náměstí.

Podrobněji se přerovskými dějinami v souvislosti s církevní historií zabýval **Řehoř Volný**, který v 5. dílu své Církevní topografii z roku 1863 uvedl, že Přerov patřil k sedmi archidiakonátům anebo archipresbyteriátům, na které byla celá moravská církevní provincie tehdy rozdělena (k církevnímu majetku patřily vsi Dluhonice, Újezdec, Moštěnice a další vzdálenější místa). Představenými byli kanovníci olomoucké kapituly u sv. Václava s titulem přerovský archipresbyter nebo archidiákon (první známý byl podle Volného Radovan v roce 1130 a poslední dómský děkan a magistr Tomáš Rothenstuhl se objevuje kolem roku 1520). Volný na základě toho uvádí, že nelze pochybovat, že v Přerově existovala fara, ale nelze zce-

la přesně zjistit, zda byla, jak se povídá, u nynějšího filiálního kostela sv. Michala, nebo u kostela sv. Vavřince, který, ačkoliv bohatě dotovaný, byl jmenován ještě v roce 1388 pouhou „kaplí“. Nanejvýš pravděpodobné ale je, že beneficium bylo u sv. Vavřince, který byl bohatě obdarován vesnicemi Velké Popovice (u Kroměříže), Malé Popovice, jedním dvorem v Vinařech a jedním ve Velkých Popovicích, stejně jako i lesy, rybníky a dvěma výčepními domy na přerovském předměstí a u nějž byli v roce 1346 výslovně uváděni duchovní, zatímco u kostela sv. Michala se nic takového neděje. Tuto prebendu propůjčil papež Jan XXII. pražskému kanovníkovi Mainhardovi.

Další důležitá data, která se objevují ve Volného popisu, jsou následující. Přerovský děkanát patřil k nejstarším v zemi, i když se objevuje v pramenech teprve roku 1520. V 17. století k němu patřil ještě celý pozdější děkanát Dub, stejně jako dvě fary děkanátu Velká Bystřice, totiž Velké Penčice a Tršice.

K přerovské farnosti přináležely Újezdec, Kozlovice, Želatovice se školou a půl Bochoře. Od roku 1624 měl právo obsazovat faru olomoucký ordinariát, později přešlo na zeměpána, který patronát postoupil v roce 1796 majiteli panství.

Farní kostel sv. Vavřince stál na malém hřbitově a byl v letech 1720 až 1729 přestavěn z původní podoby ve tvaru kříže, ale ne podle církevních pravidel (presbyterium je na jižní stranu) a pokryt taškami. Matriky začínají rokem 1657 a pochovává se mimo město na „novém hřbitově“, založeném kolem roku 1806, kde ale bylo již 1715 pochováno 800 zemřelých na mor (v zápisu z generální vizitace z roku 1682 jeho poloha na konci ulice Híršowska).

Jiný hřbitov byl u kostela sv. Michala na předměstí. V přistavěné umrlčí kapli byl jeden oltář a ve věži 3 zvony, z nichž ten nejtěžší byl ulit Johannem Müllerem v roce 1496. Volný připomněl, že při opravě kostela v roce 1791 byly použity staré náhrobní kameny ze 16. a 17. století. Kdo tento kostel postavil a zda při něm bylo beneficium, se nedá říci.

Zámecká kaple sv. Jiří byla podle svého založení velmi stará, pročez se ještě nyní nazývá „capella regia“, ale nic přesnějšího se nedá rovněž říci.

Až přibližně do roku 1780, kdy byl stržen, existoval ve městě u mostu přes Bečvu kostel sv. Marka, bývalá modlitebna jednoty bratrské, která ale byla po roce 1622 přeměněna v katolický dům boží. Po požáru v roce 1664 byl v roce 1682 kolem kostela hřbitov ohraničený zdí, na kterém se ale nepochovávalo. Ke kostelu patřilo mnoho polí a luk, které ale užíval majitel panství a nic z nich neplatil (vizitace 1682).²⁶ Výše uvedené údaje používali hojně pozdější autoři.

Z větší části tento popis přejal **František Struška** do svých v rukopisu zachovaných Dějin města Přerova z roku 1874. Přesto je třeba uvést jeho mínění o poloze arcijáhenského kostela: „Nyní se naskytuje správná otázka, který to byl kostel, jehož představený měl hodnost arcidiákona, tehdy tak váženého? Současný městský a farní kostel sv. Vavřince na Dolním náměstí to nemohl být, protože tento před 600 lety nebyl kostelem, nýbrž podle listin (Dobner, Monumenta adhoc inedita. 334, sv. III) ještě v roce 1346, tedy ještě o 140 let později se vyskytuje jen jako kaple, která sice moh-

la mít kaplana, avšak ne arcidiákona. Nynější filiální kostel sv. Michala v předměstí Šířavě to také nemohl být, protože Šířava byla tehdy vesnicí pro sebe a ještě nepatřila k Přerovu: tamní farář nebo církevní představený, i kdyby tamnější kostel již tehdy stál, by byl arcidiákonem šířavským, nikoli však arcidiákonem přerovským. Protože tedy tyto dva nyní ještě stojící kostely se to nezdaří být, kaple sv. Jiří na Horním náměstí byla vždy jen kaplí a ještě je, zdá se, že to byl kostel sv. Marka u mostu přes Bečvu, který v roce 1664 vyhořel a je nyní rozbořen a rozebrán, při němž se nacházel arcidiakonát: ačkoliv mám za to, že kostel sv. Marka byl vystavěn mnohem později luterány a byl původně protestantskou modlitebnou. Dosud mi nebylo možné získat historické vyjasnění v této církevní záležitosti.“ Zapadnout by neměl ani tento jeho postřeh: „Na louce „na loučkách“ a na jiných místech ve značné vzdálenosti od domnělé Kroměřížské brány se častěji vyorávají trosky, které by lidé chtěli považovat za zbytky budov a za znamení velkého rozsahu kdysi bohatého a velkého královského města Přerova: které však podle všeho, co bylo řečeno, nemohou snad být nic jiného nežli zbytky dávné před tehdejší Troubeckou a Šířavskou bránu daleko dosahující druhý městské hradby a jiných pevnostních staveb: protože jednoduchá městská hradba by nevydržela žádné obléhání a Přerov tehdy, jak ze všeho vychází, byl velmi silná pevnost, tedy musel mít velmi rozsáhlá opevnění.“²⁷

Podobně poprvé on uvedl ve známost zápis z přerovské pamětní knihy o výstavbě kostela v roce 1525, dodal k tomu: „Pravděpodobně chtěli moravští bratři stavět nový kostel? Knihu s puklami jsem nemohl nalézt.“²⁸

V některých věcech ovšem spletl údaje z pramenů s informacemi z literatury, např. o kostele sv. Vavřince uvedl: „Podle záznamní knihy z let 1645-1725, kterou jsem našel na radnici, byla při této příležitosti, jak je zvykem, vložena do báně listina s dějepisnými poznámkami: mezi tím také, že tento kostel byl postaven v roce 1324, až do roku 1566, tedy 242 let byl katolický, pak až 1622, tedy 56 let, kacířský: pak opět až do dneška katolický. Byl ale již dlouho příliš malý a nemohl obsáhnout počet farníků, který stále vzrůstal.“²⁹ V Pamětní knize města Přerov žádný zápis tohoto znění není, je zřejmé, že Struška znal znění zápisu vytaženého z báně kostela sv. Marka, které spojil s letopočtem vztahujícím se ke kapli sv. Vavřince. Bohužel je tato pasáž často citována.

Hodnotu má jeho výpis šetření poměrů po smrti Antonína hraběte Magnise (zemřel 5. června 1817), když bylo roku 1824 předáno panství staršímu synu: „Kostely dva, a) farní kostel sv. Vavřince ve městě, s nímž jsou spojeny děkanáty nad Kokorami, Moštěnicí, Pavlovicemi, Předmostím, Vlkoší, pak lokalie Stará Ves, Chropyně, Velké Prosenice a Citov. Má pět oltářů a tři pozoruhodné náhrobní kameny, totiž Marie Terezie, roz. hraběnky z Windischgrätzů, ovdovělé hraběnky Saurau, zemřelé 13. října 1713: pak Josefy Antonie, svobodné paní Želecké, zemřelé 3. ledna 1734: naposledy Marie Josefy svobodné paní Želecké z Počenic na Přerově, roz. svobodné paní z Wipplerů a Určic, zemřelé 3. ledna 1734.

Dále má 5 zvonů o 14, 8, 4, 4 centech a umíráček 1,5 centu a ještě tak zvaný sanktus - zvoneček váží 0,5 centu. Přifařené jsou vesnice Újezd, Bochoř, Kozlovice a Želatovice.

Z dřívější školní zahrádky u fary o výměře 11 1/8 měřic platí nájem farář.

b) Filiální kostel sv. Michala na předměstí Šířavě. Vnitřek tohoto kostela byl v roce 1866 přičiněním p. vrchního kaplana Vychodila zcela obnoven a v nejjemnějším slohu včetně oltáře, když uspořádal sbírky. Věří se, že u něj býval v dávné době archidiakonát (viz pí z Brettonů).

c) kaple sv. Jiří na Horním náměstí se svou pěknou kupolí z bílého plechu (Přepický). V roce 1860 byla nově pokryta šindelem. Ve starých listinách přichází jako *Capella regia*, je tedy asi velmi stará a stála již v době královského purkrabího. Ještě v roce 1788 tu byla v době výročních trhů, stejně jako v pracovní dny (pro vrchnost) čtena mše a při prosebných dnech zastavení. Když v roce 1822 známý a všestranně obávaný syndikus Engel bezbožně vylomil hrobku a vytáhl odtud plechovou rakev, našla se v ní kostera v roce 1714 zemřelého Bernarda Sedlnického, svobodného pána z Choltic v těžkém zlatem protkávaném ornátě a se zlatými přezkami bot: řádový plášť byl rozložen na nízké dřevěné kazatelně k usušení, kde jsem jej také sám pozoroval.

d) Také v zámeckém dvoře stála domácí kaple, jejíž zbytky jsem viděl ještě v roce 1834.

e) Na kozlovické hranici stála odedávna dřevěná Mariánská kaple s výtečným pramenem, jemuž se připisovala léčivá síla. V roce 1830 byla zbudována zásluhou obou kooperátorů p. Navrátila a p. Baiera, kteří uspořádali sbírky, z cihel v krásném římském slohu, bohužel však již v roce 1834 odplavena Bečvou, když krátce před tím byl z ní přenesen obraz Panny Marie do kaple sv. Jiří. Byla ale v roce 1856 znovu postavena na blízkém poli, které zakoupila vrchnost, vzdáleném od vody, v podobě krásné římské rotundy představující kostelík z tvrdého materiálu přičiněním kooperátora p. Bilčíka a přenesen tam obraz Panny Marie z kaple sv. Jiří, nesený drůžičkami ve velkolepém procesí.³⁰

František Bayer v Dějinách Přerova z roku 1893 opakoval jen to, co uváděl před ním Struška. Přesto je tu jeden zajímavý moment, při popisu kostela sv. Michala totiž uvedl: „Kolem byl obezděný hřbitov, vedle něhož ještě jeden vně města na konci ulice „Hiršovské“ (snad ten v Kroměřížské ulici?) byl. Zdá se však, že hřbitov ten sáhal až na nynější Žerotínovo náměstí, poněvadž se tam vykopávají lebky i kostry (u p. Vil. Chválnka). - Kdo kostel ten původně postavil, a bylo-li při něm beneficium, nedá se říci.“ Zároveň upozornil na článek Josefa Černocho ve Hvězdě z roku 1860, ve kterém se psalo o nálezu listin v báni kostela sv. Michala.³¹ V otázce, který kostel byl vlastně zmíněn v listině z roku 1141, odkázal na Strušku i na nerozhodnost Volného a sám dodal, jestli to snad nebylo u sv. Jiří.³²

František Levý ve své jinak velmi podnětné a na pramenech založené práci Přerovská českobratrská církev z roku 1909 uvedl řadu mylných údajů týkajících se přerovských bratrských sborů. Na s. 6 uvedl, že Matěj Kunvaldský byl v Přerově pochován v kostelíku bratrském na Šířavě, kde potom páni Šlikové Slavkovští koupili místo za 10 kop a kladli se tam, i bratrské správce klásteru poručili. Na s. 7-8 popisuje zřízení nového sboru v roce 1554 pod kopcem a k tomu dodává, že v jeho době existující špitál u mostu byl pozůstatkem bratrského domu, v němž byla také bratrská ško-

la. Na s. 9 píše: „*Účelům bratrským sloužil také Šířavský kostel, zvláště při pohřbech. Táhl se od něho „pod kopec“ městský hřbitov, na který ukládání kromě židů obyvatelé všech tří vyznání.*“ Na s. 18 uvádí i citaci o založení nového jednolodního kostela, zasvěceného jménu Pána Ježíše Krista Ukřižovaného, v roce 1525 na Horním městě, který přisuzuje luteránům.³³

Omyly Františka Levého se snažil opravit **Leopold Calábek**. V Obzoru z 16. června 1915 v článku „K místopisu starého Přerova“ uvádí na pravou míru polohu bratrského domu, který klade pod kopec u brány dolní před mlýnem. Doplňuje ještě, že začátkem 16. století existovaly v Přerově dva špitály, městský a bratrský. Ten druhý ve 40. letech téhož století zanikl a teprve roku 1592 se Daniel Strážnický pokusil jej obnovit, ale nevíme s jakým výsledkem. O něco později, 29. června 1915, v článku „Církevní poměry v Přerově: kostely“ se seznámil o historii kostela sv. Jiří na kopci. Připomíná význam kostela jako jednoho z církevních center na Moravě za biskupa Jindřicha Zdíka. Dále Calábek k historii kostelů uvedl, že roku 1324 dolní město svým nákladem vystavělo kostelík větších rozměrů, který nesl jméno sv. Vavřince. O dosazování duchovních se v článku uvádí zmínka z roku 1346. O vzájemném poměru obou kostelů uvedl: „*Ke konci stol. XIV. malý chrámček na kopci nestačil již velkému množství věřících, znenáhla zanikla zde fara a arcikněžství stává se jen titulem jednoho z kanovníků olomouckých a veškerá správa duchovní přenáší se ke kostelu sv. Vavřince na dolním městě, který stává se samostatnou farou.*“

V samostatné vesnici Šířavě u Přerova byl rovněž kostelík z XIII. století, jehož zakladatelem byl asi Sulislav ze Zástřizl. (Paprocký v Zrcadle 307 praví jen, že Sulislav založil v Přerově kostel. Farní kostel býti to nemohl, o tom praví priv. Friedrichovo 1597, že byl obcí „na vlastní náklad vystavěn“ a listina do báně farního kostela vložená výslovně tu praví, že byl postaven r. 1324, což se plně shoduje s hořejšími údaji. Proto právem lze souhlasiti s vývodem Sedláčkovým v ČMM 1907, 23, že zprávu Paprockého lze vztahovati jen na kostel sv. Michala v Šířavě.)

R. 1479 počal Vilém opět osazovati kopec, který kromě hradu byl neobydlen. S osazováním kopce opět uveden byl v paměť kostelík kopecký, který 1438 uzal za své. Bratři, kteří v Přerově neměli vlastního sboru, zrestaurovali, snad s dovolením Vilémovým, kostelík kopecký a užívali k úkonům bohoslužebným. V kostelíku také pohřben první biskup bratrský br. Matěj Kunwaldský roku 1500. (O tom šířeji v v Časopise Vlasteneckého muzea v Olomouci, č. 1, 1915). ... Obec bratrská v Přerově stále vzrůstala, přibývalo jí v městě stále hojně stoupců, takže tento kostelík nepatrných rozměrů již bratřím nedostačoval. Proto bohatý sbor vystavěl si kostelík větší, jich počtu přiměřený. To stalo se roku 1525, kdy vystavěn byl nový kostelík na den sv. Crhy a Strachoty. O založení nového kostela máme jen v knize pam. 140a tento záznam: „1525. Paměť založení kostela nového ve čtvrtek den památky svatých Crhy a Strachoty, dědicův moravských.“

Calábek odmítá Levého tvrzení, že kostel jmenovaný roku 1525 by byl luterským kostelem.

Naproti tomu uvádí: „*Právě kostel z 1525 je pozdější kostel sv. Marka. Původně byl zasvěcen na jméno pána Ježíše ukřižovaného, jak uvádí Struschka, jenž správně považoval již kostelík tento za kostel českých bratří. Jméno sv. Marka dostalo se mu teprve v druhé pol. stol. XVI.*“

Calábek ovšem sám se dopustil nepřesností, když tvrdil: „R. 1554 zakoupili bratří chalupy na nový sbor. Hodily se jim k tomu zvláště chalupy Jana Malečka, které byly v sousedství nového sboru bratrského kostelíku. Nově vystavěný sbor obklíčen zároveň s kostelíkem zdí, jak viděti na obraze ze 1722. Chalupy na nový sbor koupeny na den sv. Marka, kup zanesen 25. dubna v knihu gruntovní a odtud (totiž že byly chalupy koupeny na den sv. Marka ev.) i sbor, později i kostelík, ač byl zasvěcen na jméno pána Ježíše ukřižovaného, nesou jméno sv. Marka.“

Calábek se zmínil i o Šířavě: „Ves Šířava v XV. stol. připojena k městu i fara šířavská spojena s přerovskou. Farář přerovský byl i duchovním šířavským.“

Do let třicátých stol. XVI. byli v držení fary utrakvisté, od této doby drží ji ale působením a vlivem Jana z Pernštejna novoutrakvisté, kteří oficiálně potvrzeni 1597 Friefrichem ze Žerotína. R. 1612 pohřben v kostele farním sv. Vavřince vynikající luterán, bývalý rychtář Václav Bělkovský. Jeho pohřeb stál 15. zl. 2 gr., za to že byl v kostele pochován, zapláceno 10 zl. (Kn. sml. sv. 172).

Před desátým říjnem 1629 opustili bratřští duchovní Přerov. Kdy novoutrakvistický farář, nevíme. Hned 19. října dosazen do Přerova za faráře katolický kněz Jan Tančík, bývalý farář kokorský a lipenský.“

V jiném článku nazvaném Kde byl pohřben br. Matěj Kunvaldský? z října 1916 se Calábek opět vrátil k problematice kostelíka sv. Jiří. Zaujala jej informace o tom, že Matěj Kunvaldský podle knihy úmrtní byl po smrti v roce 1500 pochován v „kostelíku bratrském na kopci, znovu vystavěném, v němž ještě žádný položen nebyl“. Podobně Jan Jafet v Krátké zprávě o biskupech a starších Jednoty bratrské psal: „Neb B. Matěj umřel hned druhého léta 1500 v Lipníku a leží v Přerově v kostelíku na kopci.“ Rukopis Jafetova díla měl k dispozici Jan Jiří Středovský, který si z něj udělal poznámku do Apograph II pod nadpisem „Notata ex manuscripto Moravico, quod in Bibliotheca Cremsirensi reperbeatur, et a Fratibus Pikarditis erat conscriptus“: „Mathias Kunvaldský, qui obiit Lipnici 1500, sepultus est Przerowiae in tempello civitatis superioris: leží w Przerowie w kosteliczku na kopcy.“³⁴

František Slaměník v Obzoru z 27. října 1916 se rozepsal na téma „kopec“ a „kopeček“, protože se mu zdálo zajímavé uvést: „Na Žerotínově náměstí říká se části východní doposud „Na kopečku“. Nejlépe o něm vědí v zimě sáňkující hoši „s kopečka dolů až na cestu“. Nebožtík mistr Chválek měl na tom kopečku dům s velkou stolařskou dílnou. Když k ní základy kopány, nalezeno množství lidských kostí, i pravil mi nebožtík, že tam jistě kdysi býval hřbitov. A kde byl hřbitov, byl snad též nějaký kostelík.“ Slaměník vyslovil domněnku, zda snad i tam nepochovávali bratří své zemřelé.³⁵

V následujícím roce se k otázce kopce vyslovil **František Levý**: „V Přer. Obzoru č. 298 m. r. nadhodil p. řed. Slaměník otázku: neměli-li Bratří kdysi „na kopečku“ v Přerově, při domě nebožtíka stolařského mistra Chválka svůj krchov a snad též nějaký kostelík?“

S jiné strany zase bylo řečeno, že tam k věčnému odpočinku do šachet ukládány byly oběti boulového moru, jemuž v Přerově v l. 1715 a 1716 podlehlo 1034 osob.

...*Nález lidských kostí při domě Chválkově svedl i mne, že měl jsem místo ono „na kopečku“ za jakési prodloužení šířavského hřbitova a hledal tam sklípek, který si tu v letech 1500- 1530 pořídili páni Šiškové Slavkovští pro svůj rod a pro kněze bratrské.*“ Dále ovšem Levý uvedl, že dalším studiem musel tento názor poopravit, učinil tak roku 1914 ve zvláštním Dodatku ke své Přerovské Česko-Bratrské církvi, a to tím způsobem, že oním kostelem byl skutečně kostel na Horním náměstí. V dalším výkladu Levý uvažuje o přerovském kopci, používá při tom listinu markraběte Jošta z roku 1386, v níž udělil Přerovským právo odúmrti. Použil ovšem český překlad ze 17. století, ve kterém se o Horním městě mluví jako o Ohradě. V dalším textu se Levý dopouští další chyby, když tvrdí, že již v roce 1503 byl Eliáš Křenovský pochován v Přerově na Šířavě. Došlo k tomu u něj nesprávným výkladem zápisu v bratrském nekrologiu, které zní: „1503 na den svatého Viktorína Pánu Bohu i lidem milý B. Eliáš Biskup rozemohl se v Rychnově a převezen jsa do Prostějova, tu umřel i pochován.“

Levý tedy konstatoval: „*Než Starý sbor povstal, sloužil Bratřím k bohoslužebným účelům dům koupený jimi od Šalomona Koželuha. Domem výhradně spolkovým stal se Bratřím teprve od převzetí Starého sboru.*“ Teprve po vystavění nového sboru na dnešním náměstí Na Marku v roce 1554 se poměry změnilly.

Levý se vrátil k zápisu z roku 1525, který se podle něj vztahoval ke kostelu na Dolním náměstí. Závěrem konstatoval, že úvaha o pohřebišti při Chválkově domě je správná. Podle něj šlo ovšem o pohřebiště židovské, a to podle zápisu, že roku 1585 Jakub Zvolenský, služebník panský, pustil Židům kus své zahrady. Zde podle Levého bylo pohřbeno 78 židovských obětí bobulového moru ve dnech od 18. července 1715 do 2. února 1716.³⁶

K polemice s Levým se ještě jednou vrátil Leopold Calábek v roce 1918. Zde lze jen uvést, že zaznamenal změnu Levého postoje v otázce zmínky z roku 1525.³⁷

Další z autorů, **Florián Zapletal**, se dotkl problematiky v celé sérii článků, jako první jmenujme „O původní podobě nynějšího farního kostela v Přerově“. Podle Willenbergrova dřevorezu a vizitační zprávy z roku 1682 autor dokazuje, že „*ze stavitelských tvarů možno také učinit závěr, že předbělohorský přerovský farní kostel, jak ho známe z vyobrazení 1593 a z dosud zachovaných starých zdí a věže, nevznikl po částech v různých časových obdobích, nýbrž najednou podle jednotného, předem vypracovaného stavebního plánu.*

Ale z těchto stavitelských tvarů možno také usuzovat na dobu vzniku nynějšího farního kostela v Přerově, a to v první polovině XVI. století.“

Podrobně se Florián Zapletal zabýval zmínkou o kapli sv. Vavřince z roku 1324. Vycházel z toho, že v pramenu se mluví o farním kostele v dnešní poloze. Pokusil se vysvětlit i označení capella, které by mohlo vzbuzovat dojem, že jde o církevní stavbu menších rozměrů a snad i menšího významu. „*Oba příklady z Brna a Jihlavy byly uvedeny na důkaz, že capella sancti Laurentii in Prerow, uvedená po prvé v soudobých pramenech dne 17. 3. 1324, byla přerovským farním kostelem, vystavěným v nedlouhé době po povýšení Přerova na královské město r. 1256.*

Tato raně gotická stavba se nezachovala, neboť Bedřich starší ze Žerotína na Židlochovicích a Přerově praví ve svém listě, daném a psaném na Židlochovicích v neděli v den sv. Václava r. 1597, o tehdejší farním kostele přerovském: Kostel jejich (Přerovských) na náklad obecní v městě předešlých let vystavěný. Rčení „předešlých let“ označuje, že r. 1597 ještě žili pamětníci stavby farního kostela na obecní náklad. Při tom byl snesen raně gotický původní kostel. Byl nahrazen pozdně gotickou stavbou, která se zachovala dosud ve svém jádru. V době barokové byla pouze obestřena přístavbami.

A tak můžeme skončit úvahu o farním kostele sv. Vavřince v Přerově v uvedené době 1256 až 1350 závěrem, že to nebyl farní kostel podle jména, nomine, jistě však ve skutečnosti parochialis ecclesia, farní kostel.“

Zapletal rozebíral též poznámku, kterou učinil Bartoloměj Paprocký z Hlohola ve svém díle Zrcadlo slavného markrabství moravského z roku 1593: „V Přerově na předměstí starožitné znamení se nachází, že jsou tam předkové erbu tohoto kostel založili spolu s pány z Víckova, s pány Kokorskými z Kokor a pány Hukovskými, kteříž užívali za erb zlaté lístky na modrém poli.“ Zapletal předpokládal, na rozdíl od jiných autorů, že jde o dnes nedochovanou stavbu na Velké Dlážce z let 1350-1360. Uvedl také, že ještě v roce 1893 se v domě Rudolfa Malého nacházely zbytky chrámové stavby, a to v místech první příčné ulice na Svěpomoc. Připomněl též vzpomínku Jana Blahoslava, kterou učinil na adresu svého rodného města, že za Bečvou bylo kdysi veliké město a v něm pohřbové slavní.³⁸

Dosavadní znalosti dějin Přerova shrnuli různí autoři do dvoudílných Dějin města Přerova z let 1970-1971. Především Ladislav Hosák určil naše nazírání na vývoj Přerova. Zdůraznil konfiguraci obchodních cest v době od 10. do 12. století, sbíhajících se k přechodu přes Bečvu v místě strážném z jedné strany předmostským kopcem a z druhé kopcem, v místech dnešního Horního náměstí, kterému vévodí zámek. Kostel zmiňovaný v listině Jindřicha Zdíka charakterizoval jako velkofarní kostel přerovského hradskeho obvodu. Považoval za něj románský kostelík sv. Jiří stojící při hradě čtvercového půdorysu s půlkruhovým kněžským, do něhož měli za bohoslužeb přístup jen feudálové, zatím co obecný lid byl shromážděn před kostelíkem. Správcem hradního kostela byl arcijáhen, který byl i členem olomoucké kapituly a správcem církevního majetku v hradskeho obvodu.

Po bitvě s Uhry v polovině roku 1253 u přechodu přes Bečvu v Přerově udělil Přemysl Otakar II. 28. ledna 1256 Přerovu městské právo olomoucké a nařídil, aby měšťané byli po pět let volní od platů markraběcí komoře. Citujeme z Hosáka: „Přerov byl potud jen trhovou vsí, nyní se stával po stránce právní městem. Došlo tu k nové lokaci, kterou po stránce půdorysu umožnilo úplné zničení starého Přerova. Stavební parcely byly nově vyměřeny, takže půdorys města byl pak celkem pravidelný. Pod hradem vzniklo čtvercovité náměstí a několik pravidelných ortogonálně vybíhajících ulic, které přiléhaly k náměstí. Z půdorysu je zřejmé, že bylo plánováno město menší, nejužší střední velikosti. Lze předpokládat, že za této lokace vznikl stranou náměstí i kostel sv. Vavřince, zatím filiální, jako kostel městký, neboť hradní kostelík sv. Jiří již nepostačoval zvýšenému počtu obyvatelstva... Lze také předpokládat, že současně s lokovaným městem vznikl teprve most přes Bečvu...“

Hosák dále uvedl, že prameny z první poloviny 14. století se převážně týkají kostela sv. Vavřince, i když v pramenech se důsledně používá výrazu capella - kaple. Hosák dále tvrdil, že plebánem (farářem) při jmenování kostele v Přerově byl Magister Petr z Bílovce. Vedle známých skutečností týkajících se pražských mansionářů Hosák psal: „*Minění, že kostel sv. Vavřince vznikl při lokaci města, podporuje i skutečnost, že výroční trh v Přerově se konal při sv. Vavřinci. Stejně jako v jiných městech, i v Přerově byl tento trh markrabětem potvrzen daleko později. Teprve listinou datovanou na Přerově 15. května 1355 dal moravský markrabí Jan Jindřich (lépe řečeno: potvrdil a vymezil) městu Přerovu jarmark, aby trval čtyři dny před sv. Vavřincem a čtyři dny po sv. Vavřinci, a k dosavadnímu pátečnímu týdnímu trhu přidal ještě týdenní trh každé úterý.*“ Hosák odmítl Zapletalovu domněnku o tom, že v polovině 14. století vystavěli páni ze Zástřizl spolu s dalšími rody kostel na pravém břehu Bečvy. Popřel rovněž, že by zde bylo nějaké velké město, jak by vyplývalo z pramenů, ale jen zcela malé předměstí, které souviselo s přerovským mostem.³⁹

Jak je patrné, i přes patrnou nejistotu u starších autorů, dějepisci doby nedávno minulé vytvořili model, na jehož omezenost bohužel při nedostatečném počtu pramenů nepoukázal novodobý archeologický, popřípadě umělecko-historický výzkum, jak to známe z jiných měst.

Přesto existuje řada archivních pramenů, které obsahují určité informace narušující až doposud převládající názory. Především jsou to **zprávy v děkanských vizitacích, první je z roku 1672, druhá z roku 1682 a třetí 1691**. Zatímco zápisy z první a třetí se dochovaly, některé údaje z nedochované vizitace 1682 jsou obsaženy v pasáži týkající se Přerova v Církevní topografii od Řehoře Volného z roku 1863. Pro nás velice zajímavé jsou zápisy z roku 1691, které pořídil přerovský děkan Jan Anastasius Tichý. Ve stručnosti je zde uvedeme. „*Přerovský farní kostel stojící v Dolním městě je zasvěcen sv. Vavřinci, ale o jeho konsekraci /tj. aktu posvěcení/ není nic známo. Dokonce je odjinud naopak zjevné, že kdysi (jak informují staří obyvatelé) to bylo posvátné místo luteránů a kalvinistů.*“ „*Druhý kostelík na Šířavě... byl mi při uvedení do úřadu dán jako komenda /tj. propůjčeny příjmy plynoucí z kostela/, je pod Dolním městem na začátku předměstí zvaného Šířava, ve jméno sv. Michala archanděla, jemuž je také zasvěcen starobylý hlavní oltář... Na hřbitově, který se rozkládá kolem kostela, se pochovávají od starodávna všichni zemřelí, jak z města, tak z předměstí i z vesnic. ...Když tedy řečený šířavský kostelík nemá žádné užítky a příjmy, též žádnou faru či pozemek, obyvatelé onoho šířavského předměstí platí nepatrný desátek přerovskému faráři, jak je dále zjevné, spíše než komendou by měl být zván filiálním. Třetí přerovský kostel, řečený zbor... u mostu a brány Dolního města. Říká se o něm, že je zasvěcen sv. Markovi Evangelistovi, a dříve v něm konali své obřady pikardité jako by ve své svatyni.*

Čtvrtý přerovský kostelík je postaven na náměstí Horního města. Někteří říkají, že je zasvěcen sv. Vavřinci mučedníku, jiní zase, že kdysi byl onen

*kostelík či spíše kaple zasvěcen sv. Jiří. Je v něm hrobka rodiny Přepických. Má svůj malý starobylý oltář, ale žádnou další výbavu potřebnou k bohoslužbám, a to z důvodů válečných událostí... Nad to v něm jsou dva větší zvony, které byly před vypálením Horního města zavěšovány do vedle stojící brány...*⁴⁰

Tyto údaje měly vzbudit zvýšenou pozornost historiků, autoři dvoudílných Dějin města Přerova z let 1970-1971 je však pominuli. V novějších pramenech se s touto zřejmou nejistotou v otázce zasvěcení přerovských kostelů, případně v otázkách jiných, nesetkáváme. Jdeme-li ovšem zpět do historie, objevujeme další zcela zřejmé důkazy. Jde především o **zápis provedený prvním přerovským katolickým farářem po Bílé hoře Janem Tančíkem**, kterého do Přerova dosadil kardinál Dietrichštejn v roce 1629. Tančík měl ze svého pohledu velmi nelehké postavení. V první řadě se setkal s otevřeným nepřátelstvím obyvatel i zástupců města, které se mu po celou dobu jeho působení nepodařilo překonat. Měl potíže s vymáháním desátků, obec mu neplatila obvyklý plat faráře ve výši 300 zl. moravských ročně, spory se vedly o štolové poplatky (za provádění náboženských úkonů). V neposlední řadě ve špatném stavu sledal i církevní majetek včetně budov. Proto zapsal do jím založené matriky narozených, zřejmě někdy v roce 1634, dvanáctibodové „*Názorné vysvětlení ve věci desátků, které mají být zavedeny u Přerovských. A rovněž rozumné důvody, pro které mají být stanoveny desátky pro katolické faráře*“. Hned v úvodu se zmínil o tom, že povinnost Přerovských odvádět desátky se děje na základě práva, které bylo „*zapsáno zakladateli přerovského kostela, postaveného mimo město, ba i přijatého předchozími katolickými faráři*“. 2. *Poznává se, že přerovská fara původně katolická, až dosud mimo město existující, od které byli jmenováni arcidiákoní přerovského kraje, neměla horší podmínky a nebyla bez desátků. Je pravda, že děkanství bylo zapotřebí výnosy z půdy*. 3. *Z vesniček k řečené farnosti přínaležejících, nyní z větší části opuštěných /Kozlovice, Želátovice, Újezdec, půl Bochoře/, byly placeny jistě a vymezené desátky podle poměru polí jak katolických tak pseudofarních, a také jsou skutečně placeny. Tedy ani přerovští obyvatelé, zvláště však Šířavští, přední členové tohoto kostela, na jejichž půdě byl vystavěn farní kostel, nemohli být osvobozeni od placení desátků, jestliže ne větší měrou, přece tedy stejným dílem s ostatními farníky*.⁴¹

Asi o dvacet let později, v roce **1653**, psal přerovský farář olomouckému generálnímu vikáři, v dopise připomněl dosazení faráře Tančíka do Přerova, který měl dostat beneficium

1. k přerovskému farnímu kostelu ve jméno sv. Vavřince, jehož kazatelé byli od Přerovských vydržováni vedle příjmů jdoucích z šířavského kostela ještě 300 zl.
2. ke katolickému kostelu, před mnoha lety před přerovským farním kostelem v šířavské ulici vystavěnému a zasvěcenému sv. Michalu archandělovi, který měl faru, jež byla nekatolíky zcizena a prodána, tři pole, vesnice ze dvou panství dávající desátky, totiž půl Bochoře, Újezdec, Želátovice, Šířavu. Tento kostel se svými farními příjmy byl začleněn za utrakvistů do přerovského farního kostela a tento stav trvá,
3. k pikartskému kostelu podél Bečvy u mostu ve městě, nyní sv. Benedikta, který má dvě zahrady, pole,

4. k farnímu kostelu v Předmostí a
5. ke kapli v Horním městě, bez příjmů, v níž konali pikardité své bohoslužby německy.⁴²

Z uvedeného je dostatečně patrné, že těsně po příchodu katolických kněží panovala značná nejistota v otázce zasvěcení přerovských kostelů. Přitom existuje zažitá představa, že je to něco neměnného, jednou pro vždy daného. Práce historiků dokazují, že tomu tak není. Patrocinium (zasvěcení) znamená obecně ochranu, kterou poskytuje patron svému klientovi. V křesťanském náboženství znamená zasvěcení kostela, kaple či oltáře určitému světcí (patronu), jehož ostatky byly vloženy do oltářní mensy. Akt svěcení kostela biskupem nazývá se „konsekrace“: svěcení pouhým knězem „benedikce“. V počátcích křesťanství byla každá budova určená k bohoslužbám zřejmě nejprve zasvěcena Kristu. Teprve postupně došlo k rozrůznění. Titul kostela hrál podle nazírání středověkého člověka důležitou úlohu ve vztazích společensko-hospodářských. Kostel nesoucí titul byl pod ochranou příslušného světce, který byl chápán jako majetník zboží darovaného kostelu a považován za právní osobu.

Znalec této problematiky Zdeněk Boháč se vyslovil následovně: „...je *sice pravda, že světec, jemuž byl příslušný kostel zasvěcen, byl teoreticky považován za jeho majitele, a proto jen výjimečně docházelo k přesvěcení kostela. Mohlo se ale stát při radikální obnově kostela zničeného v dobách válečných nebo za náboženských bouří, že prvotní zasvěcení upadlo v zapomnutí. Příčinou změny mohlo být i uložení nových ostatků do hlavního oltáře nebo oblíbenost určitého patrona u nového stavebníka kostela. Byly i případy, že z nevyhovující svatyně bylo staré zasvěcení přeneseno k nově zakládanému kostelu v blízkém sousedství.*“⁴³

V jiné své práci Boháč zjistil, že u jedné čtvrtiny patrocinii ze souboru jím sledovaného došlo ke změně. Zároveň konstatoval, že přeměna patrocinii byla mimo jiné vlivy (přestavba kostela, změna vlastníka, získání ostatků světce) ovlivněna úpadkem církve u nás v husitském věku i v reformaci, kdy byly na mnohých místech stará tradice patrocinii kostelů přerušena odporem ke kultu svatých.⁴⁴ V otázce polohy kostelů vůči ostatní zastavěné ploše je třeba mít na paměti, že nejstarší románské svatyně byly budovány na návrších či náplavových terasách mimo vlastní areály vesnic, protože sloužily širokému okolí. Kostelíky z pozdní doby vnitřní kolonizace bývaly budovány v přímém sousedství feudálního sídla, umístěného zpravidla na okraji vsi nebo na vyvýšenině uvnitř vesnice. Ve vrcholné kolonizačním období bývalo obvykle vybíráno místo pro kostel na návsi, ale v nejmladších osadách (lesní lánové vsi) býval kostel spolu s farním dvorem začleněn do protáhlé řady poddanských usedlostí v údolí nad potokem a pouze svou výstavností vynikal nad ostatními okolními poddanskými statky.⁴⁵

Na jiném místě též autor uvedl, že častým zjevem po založení města byla skutečnost, že zpočátku býval městský kostel ještě filiálním k farnímu kostelu předměstské osady nebo blízké vesnice (Plzeň). Tyto kostely vzni-

kaly již v románských tržních osadách a nikoli teprve z potřeb předměstí pozdějších měst.

V otázce oblíbenosti světců je možné konstatovat, že ve starší vrstvě patrocinii z období rané kolonizace má největší frekvenci Jan Křtitel a po něm následují Petr, Vavřinec, Martin. Početné zastoupení má též titul Panny Marie a dále Michael archanděl, Kliment, Štěpán prvom., Václav, Ondřej a Jiří. Je pravděpodobné, že nejstaršími z nich jsou patrocinia sv. Klimenta, Petra, Václava a Jiřího, která se vyskytují dosti často v areálu nejstarších hradů.⁴⁶

Je třeba rovněž vzít v úvahu možné analogie s poměry v dalších místech, o nichž se zmiňuje listina biskupa Jindřicha Zdíka. Vynecháváme poměry v Olomouci. Všimněme si proto blíže kaple sv. Prokopa na Starém Brně. Prvé zmínky pocházejí z let 1210 a 1211 a jsou obsaženy v listinách Lva z Klobouk. V textu brněnského městského práva z roku 1243 se uvádí, že na míli od města nesmí mít krčmy na svém zboží a držebnostech nikdo kromě písaře brněnského, který má kapli sv. Prokopa a mincovnu.

Velmi významné pro kapli bylo privilegium Jana Lucemburského z roku 1327. Kaple v té době již patřila klášteru cisterciáček. Král Jan tu k dosavadním oprávněním připojil právo darovat a přenést „stilum bernaie si ve notariam supremae bernaie“ v zemi moravské, tj. právo ustanoviti notáře nejvyšší zemské berně, na toho, komu by abatýše a konvent tento úřad chtěly udělit, avšak jen na osobu, která by byla způsobilá vydati počet z vybrané berně: toto právo, tj. vybírat daň, příslušelo dosud, jak praví listina, králům českým a markrabství moravskému.

Privilegium obdařilo kapli dále právem jmenovat písaře brněnského soudu (cúdy) a bylo s ní též spojeno právo jmenovat proběře mince a urbury - officium examinacionis - v celém markrabství moravském, „*kdekolí mince nebo urbura nyní nebo v budoucnu by byla zřízena, se všemi právy a užitky, jež bývají s tímto úřadem spojeny*“.⁴⁷

Pro nás v souvislosti s hledáním původní hradní stavby na přerovském návrší je zajímavé, jak se měnily názory na to, kde ležel původní přemyslovský hrad. Zatímco Václav Richter jej situoval na Petrov a za velkofarní kostel považoval kostel sv. Michala v západní části pozdějšího města, dospěli další autoři pod vlivem výsledků archeologického výzkumu k revizi Richterova pojetí: „*Vyloučili existenci mladohradištního opevnění na Petrově, umístili je do oblasti Starého Brna a položili jeho zánik do druhého desetiletí 13. století. Za dočasné sídlo zeměpanských úřadů i centrum provincie před výstavbou Špilberka považují hrad Veverí nepřímo doložený od první čtvrtiny 13. století.*“⁴⁸ V současné době se za jádro „preurbálního sídliště tržního charakteru“ považuje levý břeh řeky Svratky v prostoru mezi Starobrněnským klášterem a ulicí Křížovou, Ypsilantiho, Křídlovickou a Václavskou. Zde při archeologickém průzkumu bývalého kláštera cisterciáček v sousedství bývalé kaple sv. Prokopa byly nalezeny pozůstatky tří církevních staveb z různých období, někteří autoři se domnívají, že jde o velkofarní kostel.⁴⁹

Situace ve Znojmě je obdobná v tom, že také zde se různí názory na to, který z kostelů, o jejichž existenci víme, byl oním velkofarním z let 1131 až 1141. Obdobně jako v Brně u starších autorů, jimž opět v čele stál Václav Richter, tuto úlohu sehrávala rotunda sv. Kateřiny na znojenském hradě. Je zajímavé, že v roce 1287 se jí přisuzuje označení královská (regia capella sancte Catharine in castro Znoymensi).⁵⁰ Postupně ovšem i zde došlo k přehodnocení dosavadních představ, např. Lubomír E. Havlík považuje za arcijáhenský kostel sv. Michala: „Hradní kostel však nikdy nebyl velkofarou a střediskem archipresbyteriátu, který se udržel na Hradišti nejméně do poloviny 12. století. Ještě roku 1146 se na Moravě uvádí sedm archipresbyterů, z nichž jeden byl evidentně též znojenským. Hradní kostel se nestal ani arcijáhenským „znojenským kostelem“. V letech 1131-1141 olomoucký biskup Jindřich Zdík u příležitosti přenesení katedry ze starobylého kostela sv. Petra do nového kostela sv. Václava, symbolu české státní ideologie na Moravě, odloučil církevní organizaci od světské. Místo dosavadních archipresbyteriátů, závislých hmotně na knížatech, vytvořil organizaci arcijáhensví stejného počtu, která byla spjata přímo s biskupstvím a podléhala jen biskupům.

...Nová organizace vešla v život zřejmě až v průběhu druhé poloviny 12. století a arcijáhnové byli vlastně činitelé biskupské kapituly, jako byl např. i onen první známý znojenský arcijáhen Walter, kapitulní děkan. Nicméně i když šlo u arcijáhnů především o hmotné zabezpečení biskupství, bylo jeho jmenování funkčně spjata se „znojenským kostelem“. Tento kostel se většinou hledal na Hradišti. V domnění, že arcijáhenská organizace byla pokračováním archipresbyteriátu. To by však bylo v rozporu se smyslem reformy Jindřicha Zdíka, který sice navázal na církevně správní rozsah arcikněžství, avšak postavení a funkci arcijáhnů výslovně odloučil od světské moci, na níž byly závislé archipresbyteriáty. Arcijáhenský kostel byl spojován též s hradním kostelem. Nehledě k tomu, že k době vzniku arcijáhensví byl označen zcela prostě jako cella, šlo o kostel ve vlastnictví knížecím či o královskou kapli, jak byla později výstižně označena, když farně spadala pod sv. Michala. Další kostel sv. Mikuláše byl těsně spjat s hradním kostelem, šlo taktéž o kostel knížecí, jehož patronát byl darován louckému opatství. Loucká fara se zde připomíná v dobách, kdy se v listinách uvádí arcijáhen Walter a další arcijáhni. Zbývá tak jedině kostel sv. Michala, který mohl být oním arcijáhenským znojenským kostelem: jeho farář vedl roku 1226 spor o vymezení farních práv ve Znojmě s louckým opatem, patronem poměrně nové fary u sv. Mikuláše, která tam patrně byla přenesena od hradního kostela. Podle situace první poloviny 13. století, kdy Hradiště bylo sídlem znojenských proboštů, fara u sv. Mikuláše klášterní, hradní kostelík podléhal sv. Michalu a jmenování byli znojemští arcijáhnové a další kostely náležely minoritům a dominikánům, jediným kostelem ve Znojmě, který přímo podléhal olomoucké kapitule a biskupovi, byl kostel sv. Michala, zřejmě hlavní znojenský kostel, kterému příslušely též desátky z města.⁴⁵¹

V případě Přerova je jistě asi rovněž nejzajímavější odpověď na otázku, zda lze k některé ze stávajících církevních staveb v Přerově přiřadit údaje o onom kostele zmiňovaném v listině Jindřicha Zdíka, na nějž připadala práva velkofarního (krstného) kostela, později arcijáhenského. Zvykem se stalo připisovat tuto úlohu kapli sv. Jiří na Horním náměstí. Tomu odporují zjištění získaná na základě archeologických nálezů. Navíc zjistíme, že o jeho zasvěcení až do 2. poloviny 17. století nepadla v doposud známých písemných pramenech ani jediná zmínka.

Proto jistě zaujme listina z 8. září 1583, v níž Jan z Pernštejna povolil Johance Trčková z Lípy, aby její tělo po smrti bylo pohřbeno v kostelíku u svatého Vavřince na kopci, kde již byli pochováni její manžel Zdeněk Říčanský Kavka z Řičan, syn, dcera, předchozí manželka Zdeňka Říčanského a syn z onoho předchozího manželství.⁵²

O tom, že zde skutečně příslušníci rodu Říčanských byli pochováni, máme další hmotný důkaz v náhrobním kamenu, který byl v kapli objeven při její rekonstrukci v letech 1910-1912. Tehdy překrýval vchod do hrobky, nyní je vsazen do zdi u vchodu. Je na něm nápis, informující nás o tom, že zde byl pochován Zdeňkův syn Přemysl z Řičan, starý necelé dva roky, narozen 1577, zemřelý 1579. Jsme si vědomi, že v listině by mohlo dojít k chybnému označení kostela, a to buď z neznalosti poměrů, nebo např. chybou písaře. Na druhé straně jde o úřední dokument, kde alespoň u jedné strany, to jest u Johanky Trčkové z Lípy se dá předpokládat informovanost v tomto směru a zájem na správném znění textu listiny. Z toho důvodu uvažujeme i v dalším textu o tom, že původní zasvěcení kaple na Horním náměstí bylo sv. Vavřinci a že zmínky o kapli sv. Vavřince z roku 1324 a později ještě několikrát v souvislosti s postoupením benefícia (výnosu farního obročí =) pražským mansionářům se váží k této stavbě.

Ke kapli přináležely v roce 1388 Popovice u Kroměříže a Popovice u Přerova, dvůr ve Vinarech a v Popovicích u Kroměříže, dvě hospody v přerovském předměstí (Šířava). Přerovské Popovice prodali mansionáři v roce 1398 kroměřížské kapitule při kostele sv. Mořice. Odtud ves odkoupil v roce 1510 Jan z Pernštejna spolu s jedním člověkem ve Vinarech a začlenil do přerovského panství. Podle dalších pramenů byl majetek kostela na Kopci zřejmě postupně Pernštejnem restituován a následně jím samým rozprodáván či směňován. Svědčí o tom následující záznam z 6. prosince 1512, v němž Vilém z Pernštejna dává Matyáši Sudlicovi ze Žernoví do nájmu kněžskou louku v Přerově: „...že sme dali a mocí tohoto listu dáváme louku kněžskou na kopec Přerov a k tomu kostelu příslušející, kteráž leží hned podle cesty k Žebračce lesu obecnímu, sama v sobě se všech stran zákopami zamezená, urozenému vládyci Matyášovi Sudlicovi z Žernoví i jeho erbóm a potomkóm budoucím ku pravému a dědičnému držení a užívání, a to pro zásluhu jeho věrnou, kterouž nám činil, činí a činiti nepřestává, a z příčiny tej, že k naší vuoli a k libosti i přispoření a polepšení tej obce Přerovské, města našeho, postavil jest dvoje chalupy na Nové ulici. Z kteréžto louky nahoře dotčené von Matyáš svrchu psanej i s erby svými a potomky, budoucími držiteli tej louky, budou povinni s ní dávat i činžovati dvadeceti gr. čes. rázu pražského platu ročního, rozdilně, totiž při každém sv. Václavě deset gr. čes. a při každém sv. Jiří deset gr. čes., nám pá-

nuom Přerovským na věčné časy, aneb za tolikéž gr. peněz obecně bernejch: a to na každý rok spravíc, jiných všech poplatkuo a platuo ovšem prázdni budou. A pakli by kdy kněz u toho kostela nahoře psaného byl, tehdy ten plat knězi k tomu kostelu aby dáván byl. A von Matyáš i s erby svejmi a potomky budoucími budou moci tu louku dědičně k užívání svému držeti, prodávati, zastaviti, zaměnití a jako s svou vlastní dědičnou vedle vuole své učiniti, však bez umenšení platuo nahoře psaných nám pánuom Přerovským...“ V žádném případě nešlo o majetek zámecké kaple, jak měli někteří autoři snahu tvrdit.⁵³

Dne 29. října 1538 byla uzavřena smlouva mezi Janem z Pernštejna a Kunšem z Vrchlabí a na Čekyni, podle níž došlo ke směně tří lidí ve Vinarech, čtyř v Radvanicích a pěti v Záběštní Lhotě, přináležejících ke kopeckému kostelu a ve vlastnictví Jana z Pernštejna, za pět lidí Kunšových v Předmostí, následujícího znění: „*Léta Páně 1538 v outerý po hodu památky s. Šimona a Judy, apoštolů Božích, v městě Přerově námi Janem z Kunovic a na Slavkově, Vilémem z Vrchlabí na Kunovicích stala se smluva celá a dokonalá mezi urozeným a mnohomocným p. p. Janem z Pernštejna a na Helfenštejně z jedné a urozeným vladykou panem Kunšem z Vrchlabí a na Čekyni z strany druhé, a to taková o frejmark a směnu lidí jeho milosti páně z Pernštejna třími člověky v Vinarích a štyrmi v Radvanicích a pěti ve Lhotě slove od kostela kopeckého. A pana Kunšovými z Předmostí pěti člověky, takže ráčil pan z Pernštejna o ten frejmark jednati se panem Kunšem, a protož na jeho milost pánu z Pernštejna a již jmenovaného pana Kunše na nás mocném a dobrovolném přepsání o ten frejmark a směnu těch lidí surchupsaných, takto mezi nimi vejpověď činíme a vypovídáme, že jeho milostpán z Pernštejna těch lidí v těch všech, jak se surchu jmenuje, má panu Kunšovi dědičně postoupiti a v člověčenství uvésti, se všemi platy a robotami i se vším právem, příslušenstvím, tak jakž jest jeho milost od starodávna těch lidí v držení, užívání bji ráčil, nic sobě tu jeho milost nepozůstavujíc panství ani jakého práva. A list správní obyčejný podle řádu země markrabství tohoto udělati a na prvním sněmu ve dcky zemské podle týhož listu vložití a sobě vymazati.*

A pan Kuneš týž zase ty lidi surchu jmenované z Předmostí má jeho milosti pánu postoupiti, v člověčenství uvésti aneb komužby jeho milost na místě svém poručiti ráčil, s platy, robotami i se vším právem, příslušenstvím, tak jakž jest těch lidí od starodávna sám v držení a užívání byl, nic sobě tu žádného práva na těch lidech, ani panství nepozůstavujice.⁵⁴

Trochu na rozpacích ovšem jsme před zápisy Bartoloměje Paprockého z Hlohov jeho Zrcadle slavného markrabství moravského z roku 1593. Na třech místech zmiňuje Přerov:

1. „... on pan Petr /z Horky/ pochován v přerovském kostele v sklípku před velikým oltářem podlé pana otce svého.“

2. „V Přerově na předměstí starožitné znamení se nachází, že jsou tam předkové erbu tohoto /Zástřizlové/ kostel založili spolu s pány z Víckova s pány Kokorskými z Kokoř a pány Hukovskými, kteříž užívali za erb zlaté lišky na modrém poli. Za kteroužto jejich pobožnost multiplicavit Dominus semen eorum, sicut astra coeli.“

3. „V Přerově na předměstí v kostele svatého Vavřince jeden kámen s tím erbem se nachází, ale žádný text na něm přečísti se nemůže.“⁴⁵ /Tvorkovští z Kravař/ Nelze je vysvětlit jinak než tím, že autor jen málo znalý poměrů v Přerově údaje o kostelích popletl, anebo je sám již dostal chybné. To by jen potvrdovalo předpoklad, že povědomí o historii kostelů v Přerově bylo již v 16. století jen mlhavé, známé jen ústní tradicí. Florián Zapletal, jak výše uvedeno, rozpory Paprockého přehlédl a nijak nekomentoval.

Ke sv. Vavřinci se váže i udělení výročního trhu markrabětem Janem Jindřichem v roce 1355. Je to vlastně takřka sto let po udělení městských práv, ke kterému došlo v roce 1256. Pro počátek druhé poloviny 13. století se v Přerově počítá s větší stavební aktivitou, s níž v jedno spadá výstavba nového kostela, ale ne na dolním náměstí v místech dnešního farního kostela sv. Vavřince, ale na dnešním Horním náměstí.

Toto potvrzují i naše znalosti ohledně nynějšího kostela sv. Vavřince na náměstí T. G. Masaryka. Až do roku 1653 nemáme výslovně nikde řečeno, že patronem farního chrámu na dolním náměstí je sv. Vavřinec.⁵⁶ Musíme naopak připomenout, že roku 1525 máme zprávu o tom, že byl založen nový kostel ve jméno pana Ježíše Krista ukřižovaného, popř. byly položeny jeho základy. Florián Zapletal celkem přesvědčivě prokázal, že se jednalo o předchůdce dnešního farního kostela, předpokládal ale, že šlo o rozsáhlou přestavbu v těch místech již dříve existující církevní stavby. Máme právo se domnívat, že šlo o zcela novou stavbu v místech, kde před tím stály pravděpodobně měšťanské domy, které byly za tím účelem vykoupěny, o čemž svědčí zmínka o zápisu v knize s puklami, která se nám bohužel nedochovala. (Obdobu můžeme spatřit při výstavbě nového bratrského sboru v roce 1564.) Již záhy se děly zbožné odkazy pro nový kostel, tak např. v roce 1533 Jan Věrný oddal 100 zl. na zvon k „novému kostelu“.⁵⁷ V roce 1565 byla věnována částka z odkazu kaplana „na opravu kostela nového“, 1572 dal Havel Divůček pánům starším „od Kašpara poručenejch na přikrytí kostela nového 8 zl.“. Jiný je odkaz z gruntu Pavla Špuchů - na opravy kostela podle poručení dáno 10 kop, na špitál 10 kop, na sbor 6 kop. 1578 Jiříček řezník odkázal 16 kop na opravy sboru a 16 kop „na svícen mosazný do nového kostela zdejšího“. V roce 1600 „podle přívědi N. Bartka Pivovarníka vzato a dáno, jakž on to v svém poručení nařídil, na kostel zdejší nový 10 kop“. V odkazu Martina Maršálka z roku 1605 bylo pamatováno na kostel 10 kopami, na špitál 5 kopami, na bratrské kněží 10 kopami a na luterského kněza Jiřího Sartoria 5 kopami.⁵⁸

Velmi zajímavý je odkaz Doroty Čapalkové, již po bitvě na Bílé hoře: „Léta Páně 1622 ve středu po památce sv. Jakuba apoštola Páně Dorota Čapalka, jsouce v trestání Božím a paměť dobrou i rozum mírný maje, učinila jest poručení o statku svém podle pořádku města tohoto v přítomnosti Jana Provazníka, Martina Šindelového z purkmistrov, Jiříka Rožka z konšelův a Václava Kotníka písaře radního.

Testamentum

Na kostel nový zdejší z té sumy, kterouž mám za obcí zdejší, poroučím 600 zl.

Na kostel šířavský, aby se dal dobře opravit, tolikéž z tejš sumy, kterouž mám za obcí zdejší, poroučím 500 zl.

Z peněz področních, kteréž mám na gruntech, pokudž by vystačovaly, poroučím, aby na kaplana po 15 zl. a na opravy kostela nového zdejšího též po 15 zl. vycházelo každoročně.

Všecky peníze, kteréž mně na domě Martinovi Koníčkovi prodaném náležejí, aby každého roku na rathauz zdejší pokládány byly a za ty peníze aby do školy žákům šaty zjednaný byly, poroučím.

Koníčkovi závdavku na týž dům nic nespouštím. Mládencům do domu bratrského poroučím na šaty 300 zl.

Nejbližším přátelům mým bratrancům však, kteříž by přátelství prokázali, po 20 zl. a dalším krevním přátelům po 10 zl. toliko poroučím, poněvadž mi žádný z přátel mých nic dobrého neučinil.

Částka jest mně dlužen 200 zl., z těch jemu 100 odpouštím a Petrovi Kavkovi z týchž 200 zl. též 100 zl. poroučím.

U Bernátků mám 6 truhel, zápisy mám u Čechátků.

Těž u Čechátků mám stříbra tato: lžic stříbrných s pozlacenými střenkami 12, jiných lžic stříbrných 12, více lžic stříbrných 3, konvičku stříbrnou jednu, stříberek z té zvonci, 8 prstýnků, také něco dukátů, pět dukátů jest jeden, tripl dukátů 5, dukátů jest 67 1/2 kusův, tolarův 82 kusy, ... grošův 55, parget jeden. Troníkův jest za 50 zl.

Ty všechny vejš psané stříbra aby se stloukly a konvice jedna stříbrná veliká a druhá menší aby udělána byla a ty aby dány byly do kostela na oltář, aby se z nich nalivalo do kalichův.

Pěti štvrtin orných podle roli Václava Ambrožka faře zdejší, aby jich každý kněz užíval, poroučím.

Knězi Pavlovi půl louky orné, při které jest štvrtina, poroučím. Tolikéž dalamán liščí s stříbrnými knoflíky knězi Pavlovi poroučím.

Manželce kněze Pavla kožich karmazínový a černou sukni s aksamitovým životem poroučím.

Pohřeb poctivý aby mně udělán byl, aby na něj 200 zl. naloženo bylo, poroučím. Pánům literátům aby mně k hrobu doprovodili 40 zl., kteréž jest mně Štemberský za vlnu dlužen poroučím.

Jiříkovi Kusýmu čtvrtinu pod rokytským lesem vedle té půl louky knezi Pavlovi poručené poroučím. Tolikéž tomuž Jiříkovi, co jest mně dlužen, odpouštím.

Martinovi Machanovu co jest mně dlužen, odpouštím.

Jeden kus roli největší na obec zdejší poroučím.

Syn Kavkův dlužen jest mně 100 zl., s těch poroučím Hájkovi 50, druhých 50 Petrovi Kavkovi poroučím.

Kubovi, co mně hlídal, 100 zl. a ženě jeho kožich šamlatový s aksamitovým životkem poroučím. Václavovi, příteli Jana Krejčího, nový plášť černý poroučím. Děvčátku malýmu, co u mne jest, 10 zl. poroučím. Raškovi poroučím 100 zl. a zahradu na Novosadech.

Ostatek co by koliv mimo toto rozporučení mý zůstávalo, to všechno k obci zdejší poroučím.

*Datum poručení v městě Přerově v markrabství Moravském léta a dne napřed psaného.*⁶⁰

Jestliže na Dolním náměstí nebyl do roku 1525 žádný kostel a můžeme říci, že teprve v 2. polovině 16. století se objevují zmínky o farním kostele a faře při něm na Dolním náměstí, je třeba pokusit se identifikovat původní kostel s farní funkcí. Nabízí se kaple na Horním náměstí, na kterou jako by se automaticky s uznáním jejího původního zasvěcení přenášely všechny historické skutečnosti, dříve připisované údajnému kostelu na Dolním náměstí. Tomu ale odporuje to, že předpokládáme její poškození v 1. polovině 15. století během husitských válek. Navíc zcela bezpečně víme o tom, že v roce 1500 vystupuje jako bratrský kostelík, znovu vystavený, v němž doposud nikdo nebyl pochován.

Zbývá zaměřit naši pozornost na poslední ze starších pramenů známý kostel v Přerově, kterým je sv. Michal na Šířavě. Podívejme se na význam samotného názvu. Ladislav Hosák jej vykládá jako „široký prostor“, slovo, které podle něj je ještě archaicky v moravských nářečích živé. Na hornaté východní Moravě má být užíváno jako protiklad k tíšňava.⁶⁰ Předpokládáme-li, že název byl odvozen od nějakého charakteristického rysu místa, které měl označovat, výše uvedený výklad lze těžko odůvodnit. Připomeneme-li si ovšem, že od poloviny 17. století máme doložené označení dnešního Žerotínova náměstí jako Široká ulice, popř. v německé podobě „Breite Gasse“, bude možné slovo vysvětlit také jiným způsobem, a to jako odkaz na šířku ulice. Ještě dnes je v případě nynějšího Žerotínova náměstí nápadná šířka mezi protilehlými domy, oproti šířce ulic ve vlastním centru. Takovéto ulice sloužily jako předlokační tržiště. S názvem široká ulice se setkáme v řadě českých (Olomouc, Brno, Chrudim), ale především německých měst. I když nemusí jít vždy o původní, a tedy nejstarší název, nápadná tato skutečnost je.

Označení Šířava se v souvislosti s Přerovem objevuje poprvé v roce 1371. V zemských deskách byl učiněn záznam o tom, že Franěk z Kunovic prodal Benešovi ze Stržiteže a jeho dědicům do dědičného držení v předměstí Přerova za Šířavou dvůr o dvou poplužích (Dominus Franco de Kunowicz Benesconi de Strzitesch et heredibus suis in preurbio Prerovie retro Zirouiam vendidit curiam duarum araturarum cum pertinenciis eo Jure quo tenuit nichil excipiendo hereditarie possidendam). Nový majitel dvůr v Šířavě v roce 1379 dal a odevzdal Přechevi řečenému Balista a jeho bratru a dědicům (curiam in Syrzawa), který současně připsal své ženě Kačně 50 hřiven grošů na dvůr Šířava (in et super Curia Syrzowa). V roce 1382 Kačna, pozůstalá po Balistovi, prodala Bohušovi z Kokor své věno 50 hřiven grošů, které měla na dvoře v Přerově, položeném na Šířavě (in et super Curia in Prerouia super Sirauia).⁶¹

Dvora na Šířavě se zmocnil i Adam Běs z Malenovic a po něm roku 1408 Sulík z Konice, proti němuž se k dvoru hlásil syn Přechea Balisty Petr ze

Stříteže. Znovu pohnal Petr ze Stříteže 22. prosince 1414 Milotu z Kravař, že mu drží dvůr v Šířavě, i když k tomu Petr má lepší právo.

Dne 29. června 1415 v nálezů z zemského soudu bylo stanoveno, „aby Petr výpis desk přinesl do Brna a pan Milota své svědomí, *kerak jest to věno bráno*“. O výsledku tohoto jednání nemáme zpráv: Petrův nárok nebyl pravděpodobně uznán, neboť 14. prosince 1415 vystoupila Petrova sestra Jeruše, abatyš kláštera sv. Kláry v Olomouci, s púhonom na Milotu z Kravař pro neoprávněné držení dvora v Šířavě i s podsedky. Tento púhon byl opětován ještě v roce 1418 a 1419, až konečně 13. ledna 1420 byla vyslána komise vedená Jankem z Pňovic na sporné místo: konečný výsledek zněl pak naprosto ve prospěch nároků Jeruše. Dvůr potom připadl po smrti Jeruše klášteru klarisek v Olomouci, neboť roku 1437 prodala abatyš Dorota a celý konvent kláštera klarisek alodní dvůr v Šířavě, zvaný Přecha Balisty, Vincenci z Prusinovic.⁶²

V roce 1446 Vincenc z Prusinovic dal a připsal Jiříkovi z Pavlovic a jeho dědicům půl dvora v Šířavě v ulici přerovského předměstí, s polovinou polí a polovinou volné (nezastavěné) plochy nazývané sedliště a dalším příslušenstvím (mediam Curiam in Sirzawa in platea suburbij Preroviensis cum medietate eiusdem Curie agrorum et mediam aream seu sedlisstye dicte Curie agris cultis et incultis ac medietatem pratorum cum metis et pertinenciis ad dictam medietatem Curie spectantibus).

Druhou polovinu Vincenc z Prusinovic dal a připsal rovněž v roce 1446 Václavovi z Lazník a jeho dědicům (mediam Curiam in Sirzawa in platea Prerouiensis suburbii cum medietate agrorum et aree eiusdem Curie agris cultis et incultis et medietatem pratorum cum metis et singulis dicte medietatis et Curie pertinenciis).

Roku 1447 pohnal Václav z Přerova u zemského práva v Olomouci Jana z Lověšic ze 30 hřiven, že mu slíbil za list dokonání ve čtyřech nedělích za zprávu na dvůr před Přerovem v Židovské ulici (dvuor před Přerovem v židovské ulici), ale toho mu nedokonal. O tutěž věc pohnal Václav z Přerova také Bernarda z Kozlovic, ale páni nalezli, že Bernard z Kozlovic nemá na púhon odpovídat. Téhož roku pohnala Dorota z Přerova Václava z Nelešovic a z Přerova z 9 hřiven, že jí drží dědictví její dvůr pod Přerovem, na kterém jí vystává devět hřiven.

V roce 1448 Václav z Lazník dal a připsal Janovi z Prusínek a jeho dědicům půl dvora před Přerovem v ulici zvané Židovská (mediam Curiam ante Prerowiam in platea dicta Zidowska).⁶³

V roce 1466 Jan z Prosenic vepsal do desk Václavovi z Horních Lazník řečenému Sekyrka a jeho dědicům půl svého dědičného dvora u Přerova v té ulici, které říkají Židovská, s poli obdělávanými a neobdělávanými, loukami, mezemi, podle toho jak je ona polovina dvora oddělena od druhé poloviny (medietatem Curie sue hereditarie circa Prerouiam in ea platea, que vocatur Zidowska).⁶⁴

V roce 1485 byla vystavena listina na nivu Chlupcovu: „*Já Anna z Lazník, dědička spravedlivá po dobrý paměti Václava Sekerky, otce mého milého, vyznávám tímto listem obecně přede všemi, kdož jej viděti aneb čtoucí slyšeti bude, že s dobrým rozmyslem, s radú a povolěním Prokopa, muže svého, a přátel svých prodala sem a odprodala od toho dvoru, kterýž*

leží v židovské ulici, nivu svou vlastní svobodnou dědičnou, kteráž leží jedním koncem k Peklu a druhým koncem Bochořský cestě v těch mezách, jakž od starodávna vyměřena a zmezena jest a jakž sme to sami drželi, nic sobě tu žádného práva nepozůstavující.

A lista tohoto moci prodávám ku pravému dědictví beze všech platův, činží, pomoci, robot, daněk, berní, kromě desátku kněžského, tenž má s tej nivu dáván bejti, a prodala sem opatrnému muži Jiříkovi Karáskovi, jeho ženě, jich jeho erbom a budícím potomkom za jmenovitou sumu peněz, kteréž sem již od nich vzala hotovou a plně docela zaplacenou.

A protož tímto listem odříkám se a odpisuji tej nivu sama od sebe, od svého muže, erbův i všech přátel a slibuji na to nikdá nenavracovati, ani toho žádnou věcí naříkati.

Těž Jiřík surchu psaný, žena jeho a erbové i budoucí potomci na věčné časy dědičně mají právo tímto listem a moci držeti, vládnouti, požívati, dáti prodati, zastaviti, zaměnití, poručiti, ponížiti neb povýšiti, jakž se jimkoli zdáti a líbiti bude s tím učiniti podle jich dobré vůle beze všech překážek a zmatkův všelijakých.

Tomu všemu na potvrzení a na jistotu a povinnost, nemajíce své pečeti, prosila sem moudrých a opatrných pánů purkmistrů a rady města Přerova, že sou svou vlastní pečeť městskou k mej pokorněj prosbě dali a ráčili rozkázati přivěsiti k tomuto listu na svědomí jim i jich budoucích bez škody.

Jenž jest dán a psán v Přerově ten pondělí před svatým Šimonem a Judú po narození syna Božího tisícího čtyrstého osmdesátého pátého počítající.⁶⁵

V roce 1490 byl do desk zemských zapsán kup Sekyrkovského dvora. Kupujícím byl Vilém z Pernštejna, prodávajícím Ctibor Obešlík z Lipultovic a z Veselice, ten dvůr získal od Ctibora z Cimburka (ten držitelem Přerova v letech 1464-1470). Jde o dvůr, který později vlastnila obec, stál v prostoru uprostřed dnešní západní fronty Žerotínova náměstí.⁶⁶

Musíme si ovšem uvědomit ještě jednu věc, a to posun v lokaci Šířavy jako přerovského předměstí. V roce 1371 se totiž mluví o dvoře na přerovském předměstí za Šířavou. V roce 1446 se ale již mluví o půl dvoru v Šířavě v ulici na přerovském předměstí - *mediam Curiam in Sirzawa in platea subvrbij Preroviensis*, aby vzápětí rok na to se psalo o tom, že zde existuje dvůr před Přerovem v židovské ulici. Jestliže před koncem 14. století bylo Šířavou zcela jednoznačně také dnešní Žerotínovo náměstí a vystupovalo jako předměstí, od poloviny století následujícího již to stejné místo je označováno jako ulice, a to židovská, zprvu na předměstí nebo před, popř. pod Přerovem. Ještě více je tato skutečnost patrná z pozdějšího označování. V roce 1653 se píše o kostele sv. Michala v ulici Šířava („in platea Sirzava“), v roce 1691 je umístěn pod dolním přerovským městem, na začátku předměstí, kterému se říká Šířava („sub inferiore civitate Preroviensi, ad initium suburbii, vulgo Schirzawa dicti“). I dnešním obyvatelům je představa Žerotínova náměstí jako součásti Šířavy naprosto vzdálená.

Bez významu možná není také to, že na jižním konci Šířavy bylo mýto v majetku olomouckého biskupství. V seznamu z roku 1389 se jmenuje biskupské mýto v Přerově, na kterém měl olomoucký měšťan Templík zapsáno 2,5 hřivny a 8 grošů.

Závěrem shrnujeme naše zjištění. Především máme za to, že prostor kolem dnešního kostela sv. Michala na Šířavě včetně Žerotínova náměstí představoval velmi důležitou lokalitu, můžeme v ní tušit preurbální sídliště tržního charakteru, které pravděpodobně neslo název Přerov. Při nové lokaci města, tj. přesunutí centra blíž k brodu přes řeku směrem západním na dnešní náměstí T. G. Masaryka, se název přenesl na toto nové centrum. Původnímu sídlišti podle jeho charakteru se dostalo pojmenování široká ulice - šířava. I nadále hlavní branská ulice šla od brodu při severovýchodní straně náměstí dnešní Wilsonovou ulicí a Žerotínovým náměstím na jih, na dnešní Šířavu. Teprve začátkem 18. století ztrácí tato trasa v rámci městské zástavby na významu a stejnou měrou je používána Bochořská ulice (dnešní Kratochvilova).

Význam místa podtrhuje ten fakt, že tu je třeba hledat onen přerovský kostel zmiňovaný v listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. Předpokládáme navíc, že šířavský kostel vykonával farní funkce i pro vlastní Přerov, a to až do výstavby nového utravvistického kostela v roce 1525, který byl tehdy obdařen funkcí farní. Užítky ze Šířavy byly přeneseny na něj, fara podle svědectví prodána.

Je třeba se vyrovnat s představou, že přerovští měšťané neměli až do začátku 16. století kostel na náměstí a k bohoslužebným účelům využívali kostel šířavský či na Horním městě. Najdeme ovšem období, a to mezi městy, která se rozvíjela bezprostředně vedle starší osady nebo hradu. Na jejich půdorysu je patrný kostel původní osady před hradbami, který sloužil obvykle ještě řadu let jako farní kostel města ležícího vedle. Příkladem mohou být Louny, Domažlice, Chrudim, Tachov, Plzeň a řada dalších.

Není od věci připomenout také, že původní pečeť města, jejíž otisk se nám dochoval na listině z roku 1489, měla v pečetním poli zobrazeny dvě věže s vysokými kuželovitými střechami zakončenými výrazným křížkem. Typář, kterým byl tento otisk pořízen, mohl vzniknout v 1. polovině 15. století, pečetní obraz zřejmě naznačuje významné postavení zdejšího kostela v organizaci církevní správy a tím i starší původ. Je otázkou, zda a do jaké míry je dvojvěží v pečetním poli odrazem skutečné podoby kostela, k němuž byli jmenováni přerovští arcijáhni.⁶⁷

Ne nevýznamným faktem je zjištění, že zmínky v archívních pramenech o kapli sv. Vavřince se váží k nynější kapli na Horním náměstí a ne k dnešnímu farnímu kostelu na náměstí T. G. Masaryka.

Jsme si vědomi toho, že řada věcí zůstává otevřená, ba dokonce velmi nejistá, a to pro nedostatek archívních pramenů. Podpořit či vyvrátit, popř. doplnit by naše závěry měla především archeologie a umělecko-historický průzkum jednotlivých církevních památek.

Poznámky

- 1 Michna, P. J.: K utváření raně středověké Moravy. Československý časopis historický, 1982, s. 716-743.
- 2 Kříž, M.: O dokončení výzkumných prací v Předmostí se stručným přehledem literatury o tom náležišti. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 1896, s. 1-3, 87-88.

- 3 Staňa, Č.: Slovanské osídlení na území města Přerova. In: Dějiny města Přerova. 1. Přerov 1970, s. 80-105. Za informaci děkuji též mgr. Aleši Drechslerovi z Muzea Komenského v Přerově.
- 4 Jašková, M.: Archeologické nálezy z Přerova. In: Dějiny města Přerova. 1. Přerov 1970, s. 120-121. Srovnej též: Slovanské nálezy z Žerotínova náměstí v Přerově. Kultura Přerova, 1975, s. 58.
- 5 Čizmář, Z. - Kohoutek, J.: Výzkum v historickém jádru města Přerova. Archaeologia historica, 1999, s. 151-160. Srovnej Procházka, R.: Výzkumy v Přerově r. 1989. Přehled výzkumů 1989. Brno 1993, s. 115. Přidal J.: Archeologické poklady. Kultura Přerova, 1963, s. 5. Lokalita dnešního náměstí T. G. Masaryka je naproti tomu charakteristická neexistencí nálezů z 11. a 12. století.
- 6 Viz zvl. Staňa, Č.: Opevněné sídliště ze starší a z počátku střední doby bronzové v Přerově na Moravě. Slovenská archeológia, 1988, s. 309-325. Týž: Přerov - eine Burg des Boleslav Chrobry in Mähren. In: Frühmittelalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa. Bonn 1998, s. 49-69. Kohoutek, J.: Počátky města Přerova. Archaeologia historica, 1995, s. 187 až 200. Čizmář, Z. - Kohoutek, J.: Výzkum v historickém jádru města Přerova. Archaeologia historica, 1999, s. 151-160. Jašková, M.: Hroby ze střední doby hradištní v Přerově. Přehled výzkumů 1974, Brno 1975, s. 49. O nálezu mincí Petrůň, Z. - Radoměřský, P.: Encyklopedie české numismatiky. Praha 1996, s. 263. Staňa, Č.: Dritte Saison der archäologischen Grabung am Horní náměstí (Oberring). Přehled výzkumů 1986. Brno 1989, s. 58-62. Sejbal, J.: Základy peněžního vývoje. Brno 1997, s. 89.
- 7 Staňa, Č.: Pokračování výzkumu na Horním náměstí v Přerově. Přehled výzkumů 1985. Brno 1987, s. 46. Týž: Archeologové k počátkům Přerova. Informační a metodický zpravodaj. 4. Ostrava 1986, s. 27-29. Čizmář, Z. - Kohoutek, J.: Výzkum v historickém jádru města Přerova. Archaeologia historica, 1999, s. 151-160. Autoři posledně jmenového článku připomínají archeologické vykopávky z roku 1936. Pro srovnání uvádím přehled článků, které byly na to téma napsány v přerovských novinách Obzor.
 - Hledáme snímek přerovského kostelíka. Obzor, 2. 4. 1936, s. 2.
 - ký: Zajímavá odhalení v kapli sv. Jiří v Přerově. Obzor, 26. 4. 1936, s. 4.
 - lský: Přehlídka historických památností Přerova. K úpravě kostelíka sv. Jiří. Obzor, 29. 4. 1936, s. 2.
 - Zaměstnanci městského musea v Přerově. Obzor, 20. 5. 1936, s. 2
 - lský: Další nálezy v kostelíku sv. Jiří v Přerově. Obzor, 10. 6. 1936, s. 2.
 - Zapletal, F.: Výzkum v kostele sv. Jiří v Přerově. Obzor, 21. 8. 1936, s. 2.
 - Poznámka k dějinám kostelíku sv. Jiří v Přerově. Baron Přepyský a jeho smrt. Obzor, 26. 8. 1936, s. 2.
 - Om: Kostnice v kostelíku sv. Jiří. Obzor, 26. 8. 1936, s. 2.
 - Om: Nový důkaz o románském původu kaple sv. Jiří v Přerově. Obzor, 29. 8. 1936, s. 2.
 - Om: Pohřebiště pod kostelíkem sv. Jiří v Přerově. Obzor, 3. 9. 1936, s. 2.
 - Zapletal, F.: Románská hlavice na půdě Přerova. Obzor, 4. 9. 1936, s. 2
 - Zapletal, F.: K nálezu kostí v kostelíku Svatojirském. Obzor, 9. 9. 1936, s. 2.
 - Zapletal, F.: Hrob barona Přepiského v Přerově. Obzor, 20. 9. 1936, s. 2.
 - Kostelík sv. Jiří v Přerově. Obzor, 25. 9. 1936, s. 2.
 - Zapletal, F.: O románském původu kostela sv. Jiří v Přerově. Obzor, 8. 10. 1936, s. 2.
 - Zapletal, F.: Boj o románskou hlavici v Přerově. Obzor, 22. 11. 1936, s. 1-2.
- 8 Jašková, M.: Archeologické nálezy z Přerova. In: Dějiny města Přerova. 1. Přerov 1970, s. 121-125.
- 9 Staňa, Č.: Slovanské osídlení na území města Přerova. In: Dějiny města Přerova. 1. Přerov 1970, s. 104. Jašková, M.: Archeologické nálezy z Přerova. In: Dějiny města Přerova. 1. Přerov 1970, s. 121. Procházka, R.: Výzkumy v Přerově r. 1989 (okr. Přerov). Přehled výzkumů, Brno 1993, s. 115. Zmiňovány jsou též zpráva I. L. Červinky o nálezu železné sekery a meče, dále železná sekera a ostny ze židovského hřbitova ve Wurmově ulici.
- 10 „He vero ad Prerouensem ecclesiam pertinent.“ Codex diplomaticus Bohemiae, I, 116, č. 115. Dále jen CDB.
- 11 CDB, II, 52, č. 59. K roku 1510 je znám kanovník a přerovský arcijáhen Tomáš Rothenstuhel. Roku 1570 odpadl k luterství a oženil se kanovník, přerovský arcijáhen a zárovň farář v Olavě a Hradci u Opavy Blažej Sybenlot, který napáchal mnoho pohoršení. Když Sybenlot roku 1580 ve Valašském Meziříčí zemřel, uvítal jeho smrt biskup Stani-

- slav Pavlovský slovy: „Jak živ byl, tak z toho světa mizerně sešel.“ Gibala, VI.: Z dávné minulosti. Brodecká a citovská farnost. Kokory 1963, s. 1.
- V potvrzení dřívějších svobod Uničovu z 15. srpna 1234 figuruje mezi svědky „Gerardus, beneficiarius de Prerow“. CDB, III, 82, č. 76. Toto nelze překládat jako ten, kdo je obdařen prebendou (pro to je případné slovo beneficiatus), ale jako úředník (vasal, man) se správnými povinnostmi k přerovskému hradu. Srovnej Hosák, L.: Dějiny Přerova v době předhusitské. In: Dějiny města Přerova. 1. Přerov 1970, s. 132. Viz též Gibala, VI.: Z dávné minulosti. Brodecká a citovská farnost. Kokory 1963, s. 8.
- 12 „...quod capellas sancti Procopii ante Brunam et sancti Laurentii in Prerow, nec non quoddam beneficium ecclesiasticum obediaentia in Piziwisow vulgariter nuncupatum“. Codex diplomaticus Moraviae, VI, č. 258, s. 194-195. Dále jen CDM.
- 13 „Magistrum Petrum de Wockinstad, plebanum de Prerouia“. CDM, VI, č. 421, s. 323-324. Zemský archiv Opava, prac. Olomouc, fond Olomoucká kapitula, inv. č. 116, listina z 18. 7. Dále jen ZA Opava. 1332 - „Magister Petrus de Wokestat“. „Magistris... Petro de Wokkenstat“ - CDM, VI, č. 466, s. 356-357. Dále srovnej Zapletal, F.: Prvních sto let v dějinách Přerova. Přerov, Obzor 1936. 25 s.
- 14 „Nobis pro parte dictorum Caroli et mansionariorum extitit humiliter supplicatum, ut capellam sancti Laurentii in Prerouia Olomucensis diocesis, in qua idem Carolus ius optineret patronatus, dicto numero ipsorum mansionariorum incorporare, unire, et anectere dignaremur.“ „...predictam capellam cum omnibus iuribus et pertinenciis suis dictis mansionariis, ex nunc auctoritate apostolica perpetuo concedimus, incorporamus, annectimus et unimus, itaque cedente capellano ipsius capelle, qui nunc est, vel alias quovis modo capellam ipsam dimittente, liceat eisdem mansionariis et eorum successoribus, per se vel eorum procuratores, auctoritate propria prefate capelle possessionem apprehendere corporalem, eius que redditus et proventus libere recipere et retinere, ac eos alios in usus et necessitates eorum propriam perpetuis temporibus liceat, conventere valeant, diocesis loci aut alterius cuiuscunque licencia seu assensu minime requisitis, proviso tamen, quod capella predicta divinis et debitis obsequiis propter hoc, ac solito ministrorum numero non fraudetur, quodque de ipsius capelle redditibus, consueta eiusdem capelle onera per predictos mansionarios integraliter supportentur.“ CDM, VII, č. 658, s. 484.
- 15 CDM, IX, č. 67, s. 53. „...cum villis maiori Popowicz prope Chremsre et minori Popowicz prope Preroviam, curiam in Winarz, curiam in maiori Popowicz cum silvis, piscinis et duabus tabernis in suburbio Preroviensi cum omnibus eorum pertinenciis.“ CDM, XI, č. 473, s. 415.
- Viz též CDM, XII, č. 461, s. 409-410. Tadra, F.: Soudní akta konsistoře pražské. III, s. 325, č. 64.
- 16 „Primo itaque pro capella et capellano ipsius pro tempore existente do, deputo et assigno in villa Tuczyn curiam meam colonariam de una aratura, una cum silvis et pratis ad eandem spectantibus et quatuor laneos agrorum et duas curtículas censuales et in quodam medio laneo ibidem, quem quidam Martinko pro nunc possidet, octo grossos census annui, cum singulis et universis eorum pertinenciis et cum pleno jure et dominio, prout solus huc usque tenui, nihil excipiendo, preter mediam marcam grossorum annui census, quem de dicto medio laneo ipse Martinko et successores sui ecclesie parochiali in Prerovia annis singulis erogabant.“ Státní okresní archiv Přerov (dále jen SokA), fond Farní úřad Lipník nad Bečvou, inv. č. 1. „Czenko de Tuczyn Boczkoni de Labuth et suis heredibus in villa Tuczyn Curiam allodiale cum quatuor laneis liberis et duabus Curticulis, et eciam medium laneum, quod plebano de Prerouia mediam marcam grossorum annis singulis censuat, cum pratis pascuis et alijs vniuersis pertinenciis pleno Jure et dominio, nichil ibidem sibi reseruando, vendidit hereditarie possidendam.“ Zemské desky olomoucké (dále jen ZDO), VII, 91, 92, s. 245.
- 17 „A ti lidé všichni v Přerově i jinde, kteříž již vpraveného Voka v držení jsú, mají při tom těla božieho pod obojm přijímání vedle úmluv a zápisuóv od nás a posluóv od svatého koncilio nato učiněných a vydaných zuóstaveni býti. A také když by nám Přerova zstúpili tehdy mají kostelové tu v Přerově i jinde takovými knězi, kteří tak rozdávají, osazeni býti. A dále ty všechny úmlvy mezi námi úmlvými zvláštím listem zapsané máme a slibujeme zdržeti a docela zachovati úplně.“ SokA Přerov, fond Archiv města Přerov, inv. č. 1. „A také když by nám Přerova a Svitav sstúpil, tehdy mají kostelové tu v Přerově a v Svitavách takovými kněžími, kteříž tak tělo a krev božie rozdávají, osazeni býti. Také svrchu psaný Vok, dokudž jest těch zámkuóv v drženie, nemá

- z nich moci na žádného sahati ani svévolně bůřiti, než každého, s kýmž by měl /co/ činiti, právem hleděti jakož na to sluší a ty lidi v Přerově a v Svitavách s jich příslušenstvem mimo spravedlivé poplatky a užitky neobtěžovati a na tom zámku nezádného k škodě země tejto přechovávatí ani nám pustiti.“ SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, inv. č. 2.
- 18 „...jest svědomí mé, jakož jsem já vyznal, že když byl nebožtík otec kúpil ten dvuor před Přerovem, tehdá jsú jej lidé staří zpravovali, že by tu nivu, kterúž farář drží, že by byla od toho dvora. Tehdy nebožčík otec mluvil s farářem o tu nivu a chtíc ji zase k tomu dvoru vyplatiti, a nebožčík kněz Václav jest jemu dí: však ta niva není dědičná k tomu dvoru, než žeť jesti od probošství olomuckého a jáť z ní vždy v roce činžují šestnáste groší proboštovi. A otec muoj nebožčík slyšav to i nestál o ni více. Toť jest mé svědomí.“ ZA Opava, pracoviště Olomouc, fond MCO, i. č. 451.
- 19 Moravský zemský archiv Brno, G 10, inv. č. 259, fol. 139. Dále jen MZAB. „Ad honorem Sti Michaelis. Meilter Ioannes me fecit. Anno Domini 1496.“ Farní úřad Přerov, inv. č. 94, s. 31 (inventář přerovské fary z roku 1807).
- 20 „Léta Páně 1500 ve čtvrtek před Obrácením svatého Pavla na víru B. Matěj Kunvaldský, první biskup jednoty, člověk Bohu i lidem milý, svědectví obcování svého výborné maje od svého dětinství, umřel v Lipníku a do Přerova vyprovozen. A tu pochován v kostelíku bratrském na kopci, znovu vystaveném, v němž ještě žádný položen nebyl.“ Fiedler, J.: *Todtenbuch der Geistlichen der Böhmischen Brüder*. Wien 1863, s. 220.
- 21 „...aby tíž měščané naši mohli sobě kněze sami jednati a jednali, kterýž by tělo boží a krev boží pod vobojí spůsobou rozdával bez všelikteraké překážky naší, erbuov našich i budoucích potomkův našich, pánuov přerovských, jim jiného kněze uvozování přiříkajíce, jim sami za se i erby naše i budoucí potomky naše, pány přerovské, bez všelikteraké lsti, že jim v to nikterak vymyšleně nemá saháno býti ani překážáno ani dopuščeno překážeti.“ Archiv český, XVII, č. 970, s. 182.
- 22 „1518 Umřel B. Tůma Přeloučský na Přerově v viljí svatého Matěje a na zejtrí na s. Matěje pochován tu, kdež potom páni Šiškové Slavkovští koupili místo za 10 kop. zl. a kladli se tu i bratrské správce klásti poručili, jakož jich tu několik leží.“ Fiedler, J.: cit. dílo, s. 222-3, 234, 240.
- 23 „1525. Paměť založení kostela nového, ve čtvrtek den památky svatých Crhy a Strachoty, dědicův moravských, když se psalo 1650 léta, bylo na sv. Crhy a Strachoty od založení nového kostela 125 let.“ MZAB, G 10, inv. č. 259 (Přerovská kniha památní), fol. 140a. „1525 ve štvrtek den svatých Crhy a Strachoty, stal se základ kostela nového, který jest založen ve jméno pana Ježíše Krista ukřížovaného. K vynaleznutí v knize s puklami folio 119.“ SOKA Přerov, fond Farní úřad Přerov, inv. č. 288, kart. č. 32 (pamětní zápisy).
- 24 SOKA Přerov, sbírka opisů, kart. č. II 4.
- 25 SOKA Přerov, fond AM Přerov, inv. č. 40 (listina z 13. 10. 1596). „...kostel jejich na náklad obecní v městě předešlých let vystavený, jak nyní v mezích svých i s domem farním a s školou při něm postavenými jest, i kostelík v Šířavě, při němž pohřeb svůj mají... osvobození a obdarování k straně druhé, totiž Bratřím na zbor jejich starej i novej a při něm dům bratrský i na školu jejich...“ Tamtéž, inv. č. 43 (listina z 28. 9. 1597).
- 26 Wolny, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. V. Band. Brünn 1863, s. 166-181. Ze starších autorů si významu Přerova všiml J. J. Středovský: „Erant praeterea, et aliae priscis Saeculis Regni Moravici tempore, penes Welehradium, celeberrimae Nobilissimaeque Urbes, uti: Bruna, Podivinium, Radislavia, Hlava, seu Laba, Nitravia, Pisonium, seu Presburgum, Modra, Hodoninum, Hustopecium, Gemnicium, et plures aliae: inter quas et Prerovia urbs eo tempore Regia et adhuc Joannis Moraviae Marchionis dominatu florentissima: cujus ille motus splendore, et laudabili perjuocundaque situatione, censuit dignissimum, cui suarum gratiarum superadderet decora. Uti legere est in Litteris ejus, inter copiat a Preroviensium apud me Privilegia. Quin ut addam: inter alia hujus Regiae Civitatis ornamenta, et illud erat insigne, quod Archidiaconatum ad suam habuerit ecclesiam. Etenim dum Premislaus Bohemorum Rex anno 1207 quasdam Cathedralis Ecclesiae Olomucensis Regia auctoritate firmasset immunitates, ante Ermanum Gradicensem Abbatem, coeterosque e Proceribus testes, Litteris Regiis sese subscripsit: Bozko Archidiaconus Preroviensis. Vide Paprocii Speculum fol. 107. Sed annon Urbs haec, et illae, cum vetusta Metropoli, in sua conciderint magnificentia? Singulae suos sufficienter docent Spectatores.“ Středovský, Jan Jiří: *Sacra Moraviae historia*. Solisbachii 1710, s. 26-27.

- 27 SOKA Přerov, Sběrka rukopisů, inv. č. 19 (Struschka, F.: Dějiny města Přerova.), s. 22 až 23, 51.
 28 Tamtéž, s. 74.
 29 Tamtéž, s. 151-154.
 30 Tamtéž, s. 195-196.
 31 Bayer, F.: Přerovsko. Město i hejtmanství. Přerov 1893, s. 105. Hvězda, 30. 6. 1860, č. 26, s. 315-316.

„Z Přerova

Chrámů Páně sv. Michala na předměstí šířavském dostává se nyní dlouho přáné opravy. Když při té příležitosti dne 14. května byla báně sejmuta, dílem, aby se kříž kolotající se upevniti mohl, dílem aby se vyhovělo zvědavosti, co se s chrámem, který lid sám za nejstarší v Přerově pokládal, přihodilo, jaké osudy ho potkaly. Poněvadž obyvatelé bez mála žádné zprávy dáti nemohli, myslilo se, že snad nějaká uvnitř báně uložená listina nám ty temnosti objasní.

A naděje nás neklamala! Nalezeny byly dva listy, aspoň poněkud nám objevující, čeho jsme se dopátrati chtěli.

Chrám tento, z kamení vystavěný, byl začasté jen malý a úzký, tak že do něho dvě stě a na nejvýš tři sta lidu vejíti mohlo. Slul nejstarším kostelem v Přerově, byl od katolíků vystavěn a v dobrém vždy stavu zachován, až jej r. 1643 Švédí vydrancovali a poplenili. On patřil arcijáhům Olomouckým, mimo okres kostelní sídlo majícím, kteří jej spravovali, začež dotávali mimo desátek 300 zl. moravských (floreos Moravicos), což časem dílem Pikardité dílem Luteráni odbírali.

Co se více paměti hodného za jich pobytí v Přerově dalo, o tom list mlčí, odkazujíc nás na historii...“ Autorem článku byl Josef Černocho.

Srovnej: „In Nomine Patris et Filii et Spiritu Sancti Amen

Ecclesia ex lapidibus parva et angusta in Praeurbio Preroviae dicto Schiržava, vix ducentas ad Summum Trecentas poterat capere personas dicebatur antiquissima a Catholicis Romanae fidei aedificata, semperque conservata, nec unquam violata, praeter Anno 1643 a Schvecis expillata et in Superficie incinerata, ac demum restaurata fuit, quam olim Archidiaconi Cathedralis Olomucenses possidebant, et administraverunt solutione habita ultra decimos Schiržavienses Trecentos florenos Moravicos, e Regione Ecclesiae residentiam habentes, quae omnia Successu temporis per Haereticos, tum Picartitos tum Lutheranos Cassata fuere de reliquo Historici sunt legendi.

Anno 1708 die 29 Novembris Adm Reverendus Venerabilis, ac Eximino Dominus Joannes Chrysostomus Pieschczinek quondam Parochus et Decanus Preroviensis ratione Sylesita Hulczinensis ex ultima voluntate Tria millia florm dictae Ecclesiae S. Michaelis legavit, et deposuit, Sive deputavit; taliter.

Ut praedicta Ecclesia, exinde cum pro Capiendo Populo nimium angusta fuerit dilatetur, et restauretur, quod etiam factum est, quo Anno 1718 funditus fuit diruta, et per Adm Rydm ac Eximium D. Georgium Doležel Decanum et fundamentis ab Anno 1718 usque ad Annum 1722 sumptibus 3000 fl. Rhenensium, partim etiam per benefactores est aedificata, quam de Licentia Reverendissimi, ac Illustrissimi D. D. Francisci Juliani Comitis, ac Suffraganei, ac Epi Hyponensis (Titl) obtenta die festo Patroc S. Michaelis Archangeli. Eodem Anno 1722 benedixi, ac cum Assistentia pontificavi, ad Populum dicente panegyrica Concione Reverendo Domino Joanne Dellung Patrio et Cooperatore sive Secundo Capellano Preroviensi. Hoc tempore notatu digna censui huc annotare: Romanus Pontifex fuit Innocentius XIII Augustissimus Romanorum Imperator Carolus Epus Olomucensis Reverendiss, ac Eminentiss S. R. E. Cardinalis Wolfgangus de Comitibus Schrattenbach.

Prerovium Gubernante Illmo Excellentissimo D. D. Victorio de Comitibus Windisch-Graetz actuali Holandiae Legato, et Dno in Trautmansdorf.

Primatore Preroviensi Antonio Halda

Consule Josefo Bayer ex Officiali Oeconomico

Judice Ignatio Hnatek Sartore

Scriptore hujus Francisco Perget

Valor frumenti erat illo Anno 1722

Tritici una metreta 39 kr. - Siliginis 24 kr. - Hordei 27 kr. - milly 15 kr. - Avenae 18 kr. - Pisarum 1 zl.

Prerovia ab haereticiis omnibus subdilectae Libera est.

Eodem Anno immediate penes Ecclesiam pro dilatatione Coemeterii adempta una Gasa vulgo Chalupa a Joanne Zlutitzky Ex peculio Ecclesiae 109 fl. Idem Coemeterium sat magnis expensis muro honesto circumdatum est.

Item Anno 1721 Turris St. Laurentii penes Parochialem Ecclesiam restaurata fuit expensis Ecclesiae ultra 1600 fl.

Quod haec sic et non aliter ae habeant, mea manus Subscriptio et Sigilli usualis appressio roborat. Sigl. in Marchionatu Moraviae P. die 26 Septembris Anno 1722.

L. S.

Notata

Georgius Iosefus Doležal

ex dempto Nodo Turris S.

Protonotarius Apostolicus

Michaelis ad

et Parochus ac Decanus

restauracionem 1761 22 July

Preroviensis ad St. Laurentium pastorem"

Opis listiny vložené do bány kostela sv. Michala. SOKA Přerov, Farní úřad Přerov, nezpracovaná část.

- 32 Bayer, F.: tamtéž, s. 90. Odkazuje při tom na rukopisnou práci profesora přerovského gymnázia Hynka Krcha Ůber die älteste Kirche in Prerau, kde se o kapli mluví jako o stavbě „z doby Velké Moravy za časů Velehradského slovanského arcibiskupstva“. O jejím obsahu autoru není nic bližšího známo. Na základě jiných prací H. Krcha ovšem lze soudit, že zmiňovaný autor se pohyboval spíše v rovině bájí a zkresleného pohledu na starší historii.
- 33 Levý, F.: Přerovská česko-bratrská církev. Přerov 1909.
- 34 Calábek, L.: K místopisu starého Přerova. Přerovský obzor, 16. 6. 1915, s. 2-3.
- 35 Calábek, L.: Církevní poměry v Přerově: kostely. Přerovský obzor, 29. 6. 1915, s. 2: 30. 6. 1915, s. 2. (V případě Sulislava ze Zástřizl jde o zápis na fol. 306b-307a, Sulislav ze Zástřizl zde ovšem v autorem uvedené souvislosti nefiguruje.) Calábek, L.: Kde byl pohřben br. Matěj Kunvaldský? Přerovský obzor, 25. 10. 1916, s. 2-3.
- 36 Slaměnik, F.: Kde jest přerovský „kopeček“? Obzor, 27. 10. 1916, s. Chválkův dům viz dnešní č. p. 22 (úřad práce). Lze připomenout výsledky archeologického průzkumu v těchto místech.
- 37 Levý, F.: Přerovský „kopeček“ a „kopeček“. Přerovský obzor, 6. 11. 1917, s. 3: 7. 11. 1917, s. 2-3. Jde o autorův omyl, protože původní židovský hřbitov byl s největší pravděpodobností na Trávníku u Bečvy. Je zachycen na jednom z pohledů na Přerov z let 1727 až 1728.
- 37 Calábek, L.: Fr. Levý: Přerovská česko-bratrská církev. Přerovský obzor, 24. 1. 1918, s. 2: 29. 1. 1918, s. 2-3. Naposledy souhrnně v čl. Náboženské poměry v rodišti Blahoslavově. In: Sborník Blahoslavův (1523-1923). Přerov 1923, s. 38-49.
- 38 Zapletal, F.: O původní podobě nynějšího farního kostela v Přerově. Obzor, 21. 4. 1929, s. 1-3. Zapletal, F.: Prvních sto let v dějinách Přerova. Přerov, Obzor 1936. 25 s. Zapletal, Florian: Přerov a okolí za markrabího Jana. Přerov, Obzor 1936. 35 s. „Rov, staroslovanské slovece, hrob my říkáme, odtud Přerov, u Bečvy řeky, jako by řekl první hrob. Slavný hrob byl u města, tu nad Předmostím, a Předmostí sloulo Staré město. Za Bečví pak bylo veliké město, šestnáct klášterů v něm bylo, pohřbové slavní. Ještě veliké kosti obrův v vršku pod skalkou předmostskou vykopávají; zuby tak veliké jako pěst, jako hlava člověčí etc.; žebra jako břevence; i rohy veliké, též nalézali. Veliké někdy to město bylo. Dulcissima patria mea; nunc mihi varias ob causas fere invida, maxime propter sceleratum magiae artificium, imo veneficium, quod exstirpet Deus cito amen. (Můj přesladký domove, který mám teď z různých příčin téměř v nenávisti, především pro umění (či spíše travičské umění) magie, jež Bůh nechť rychle vykoření, amen.)“ Čejka, Mirek - Šlosar, Dušan - Nechutová, Jana: Gramatika česká Jana Blahoslava. Brno, Masarykova univerzita 1991, s. 179. Shrnutí autorových vědomostí představuje práce Přerov v minulosti. Ročenka Městského musea v Přerově, Přerov 1936, s. 5-86. Autor se zde dopustil několika nepřesností, na které je třeba upozornit. Na s. 6 uvádí, že farní kostel sv. Vavřince se zval královským, capella regia. To je ovšem označení, kterým byla titulována kaple sv. Jiří. Na s. 19 předpokládal, že do 90. let 15. století spadá založení nového hřbitova u kostela sv. Michala na Širávě, na kterém byl zároveň postaven hřbitovní kostel v pozdně gotickém slohu.
- V dnešním chápání stavíme pojmy kostel a kaple do protikladu, přičemž je kaple pro nás menší bohoslužebná budova či místnost, která nemá všechna práva farního koste-

- la. Dodejme k tomu ještě, že problematikou rozlišení pojmů *ecclesia* a *capella* se zabývalo několik autorů. Jindřich Šilhan soudí: „Ale tehdejší *capella* má jiný význam než dnešní kaple. Tehdy „kaple“ nevyjadřovala bohoslužebné místo s menší mírou práv, vyjadřovala však obecně právní závislost každého bohoslužebného místa vzhledem k fundátoru či majiteli patronátu, tedy to, čemu dnešní literatura říká „vlastnický kostel“. Každé bohoslužebné místo, ať už to bylo biskupství nebo kapitula, klášter či farní kostel, bylo pro patronátního pána „*capella*“, pro ostatní to ovšem byla kapitula, farní kostel apod.“ Šilhan, J.: Kaple a kaplan. *Archaeologia historica*, 1981, s. 248-251.
- Petr Sommer zaujal protikladný postoj, neboť se snažil dokázat významový rozdíl mezi oběma pojmy, který se projevovat různými formami: „Je myslím zřejmé, že nejpozději ve 12. století došlo k hluboké již závazné diferenciaci sakrálních staveb spojených s činností světského kléru, a to především participováním laického živlu na panovnických a církevních fundacích. Základní buňkou církevní správy byla farnost, v jejímž místě stál kostel s farními právy (v legendách je doložen termín *parochia* ve významu diecéze, který se zahuštěním farní sítě rozšířil). Farní kostel vybavený právy udělování příslušných svátostí, především združňovanými právy pohřbu a křtu, je typem dobře definovatelným a v pramenech je možné jej doložit velmi dobře. ... zřetelně můžeme sledovat tvoření a dodržování farního přímusu, jímž je s farním kostelem spjat příslušný obvod s obyvateli-farníky duchovními a materiálními povinnostmi.“ Sommer, P.: K postihnutelnosti termínů *ecclesia* a *capella* v archeologických pramenech. *Archaeologia historica*, 1982, s. 453-468.
- Bohužel se zdá, že problém je ještě komplikovanější. Sommer nevěnoval pozornost takovým pramenům, v nichž oba pojmy evidentně vystupují jako synonyma. Těchto pramenů použil ovšem již Florian Zapletal, Prvních sto let v dějinách města Přerova, s. 15-16. Dalšími autory, kteří psali o přerovských kostelích, jsou Boršek, S.: O přerovských kostelích. In: Přerov. Přerovsko-Kojetínsko. Brno 1933, s. 35-43. Kantor, R.: Kostely. In: Přerov a okolí. Přerov 1929, s. 18-31. V zásadě ale opakují již výše naznačené.
- 39 Hosák, L.: Dějiny Přerova v době předhusitské. In: Dějiny města Přerova. Přerov 1970, zvláště s. 133, 135, 138. Další autoři při líčení pozdějších dějů vycházeli z tohoto utřídění.
- 40 „*Ecclesia parochialis Praeroviensis in civitate inferiori sita, dicata est P. Laurentio Martyri, de cuius consecratione nihil penitus constat, imo contrarium ex inde quasi patet, cum olim (ut seniores incolae referunt) fanum Lutheranorum Calvinistarumque fuerit.*“
 „*Haec ecclesiola, in commendam mihi, per decretum investiturae data, sub inferiore civitate Praeroviensi, ad initium suburbii, vulgo Schirzawa dicti, sita est. Sub titulo S. Michaelis Archangeli, cui etiam antiquum altare summum dicatum est, reliqua autem duo parva sunt a latere. In illius circumiacente caemeterio sepeliuntur omnes ab antiquo, tum ex civitate, tum ex suburbii ac pagis demortui incolae, unde non nisi die Animarum, et Festo Titulari S. Michaelis in eadem ecclesiola divina peragebuntur... Cum itaque dicta ecclesiola Schirzawiensis nullos proventus ac census nullam etiam domum parochialem aut fundum habet: incolaeque illius Schirzawiensis exiguis decimas (ut infra patebit) parochia Praeroviensi annue tribuant, virum tamen commendata vel potius filialis nominari debeat? Statit penes gratiosissimum reverendissimi episcopalis officii iudicium ac baneplicatum...“
 „*Sita est haec ecclesia ad ipsum pontem et portam civitatis inferioris, diciturque dicata olim S. Marco Evangelista, in qua antiquitates tanquam in fano suo Pikarditae sua munia peragebant.*“
 „*Quarta ecclesiola Praeroviensis in foro superioris civitatis sita. Dicitur a quibusdam S. Laurentii M., ab aliis vero S. Georgio M. dicata olim fuisse haec ecclesiola seu potius capella, ubi sepulturam suam habet familia perillustri Przepicziana.*“ ZA Opava, prac. Olomouc, fond Arcibiskupská konsistoř, inv. č. 218.*
- 41 „1. Debentur pleno ac universo jure: divino, inquam, naturae scripto lis Veteris promulgato Evangelii, scripto ecclesiae, imperatorum, regum, marchionum, primarchorum huiusque marchionatus fidei catholicae, ac inscripto fundatorum ecclesiae Praeroviensis extra oppidum erectae, immo antiquitus a predecessoribus parochis catholicis recepto.“ „*Parochiam Praeroviensem primitivae catholicam, adhuc extra oppidum existentem, a qua Archidiaconi districtus Praeroviensis denominabantur, peioris conditionis, ac exhortem decimarum non fuisse. Verum ut decanatum proventibus uberioribus provisam fuisse dignoscitur.*“

- „Ex pagellis ad dictam parochiam pertinentibus, iam maiori ex parte desolatis decimae certae ac determinatae iuxta proportionem agrorum ut Catholicis ita pseudoparochis persolvebantur, ac de facto persoluuntur. Igitur neque incolae Prerovienses presertim vero Sirzavienses primaria membra huius ecclesiae in quorum fundo ecclesiae parochialis aedificata comparet, immunes a decimis, si non amplioribus, paribus tamen aliis parochianis, non poterant fuisse.“ ZA Opava, prac. Olomouc, matrika č. 7189.
- 42 „...cuius Ecclesiae Parochialis Praedicantii, cum a Civibus Praeroviensibus, praeter proventus, venientes ab Ecclesia Sirzaviensi etiam adhuc solutione pecuniaria allebantur, qua, ut, et in futurum postea Parochi Catholici honeste sustentarentur, convenerunt Praeroviensibus annue 300 Rm parochis deponere, praeter proventus Ecclesiae Sirzaviensis, quorum conventio pro rato accepta est, nam alias Parochus Ecclesiae Parochialis Praeroviae, nihil haberet, nisi ligna necessitatis, tria prata, duos agros, super quibus seminantur circiter 26 metretae grani, et singula coctura, unam urnam cervisiae.“
- „ad, ex fundamento, ut plerumque ferunt, Catholicam Ecclesiam, pluribus Annis, prae Parochiali Ecclesiae Praeroviensi, in platea Sirzava fundatam, et Sancto Michali Archangelo consecratam, habentem pro tunc domum parochialem, quae sub Haereticis abalienata et vendita est, tres partes agrorum, pagos certos, cum duobus Generosis Dominis, contribuentibus decimas. Videlicet, medium Bochorz, Ujezdecz, Želatovicze, Sirzavu, ... Ecclesia cum suis proventibus Parochialibus tempore utraquistarum Ecclesiae parochiali Praeroviensi, incorporata fuit, et manet.“
- „ad Ecclesiam Picartitarum, iacentem iuxta Beczvam ad pontem in Civitate, nunc Sancti Benedicti dictam, habentem duos hortos, agros...“
- „ad unam Capellam in Superiori foro sitam, canentem omni proventu, in qua, Picartitae Idiomate germanico sua exercebant.“ ZA, prac. Janovice, fond ACO, kart. č. 3465.
- 43 Boháč, Z.: Patrocinia v Čechách v době předhusitské a barokní. Pražské arcibiskupství 1344 - 1994. Praha 1994, s. 164-178.
- 44 Boháč, Z.: K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie. Československý časopis historický, 1968, s. 571-584. Srovnej též Boháč, A.: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. Československý časopis historický, 1973, s. 372.
- 45 Boháč, Z.: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. Československý časopis historický, 1973, s. 371.
- 46 Boháč, Z.: Časové vrstvy patrociní českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení. Historická geografie 1970, s. 7-41.
- 47 Pošvář, J.: Kaple sv. Prokopa na St. Brně a její význam v 13. a 14. století. Vlastivědný věstník moravský, 1952, s. 17-21. Analogie s poměry v Brně shledávají autoři v roce 1224 u kostela přibyslavického, k roku 1252 u kostela na Hradišti sv. Hipolyta ve Znojmě, 1266 u kostela sv. Vavřínce a chotěšovského kláštera pro plzeňský kraj, naposledy k roku 1293 u kostela v Lysé nad Labem. Sulitková, L.: Několik poznámek k dějinám Brna ve 13. století. Brno v minulosti a dnes, Brno 1995, s. 48. Připomeňme si v této souvislosti nálež mincovního závaží na Horním náměstí.
- 48 Procházka, R.: Archeologie k počátkům jihomoravských měst. Jižní Morava, Mikulov 1986, s. 134.
- 49 Sviták, Z.: Několik poznámek k průběhu komunikací v regionu brněnské aglomerace do vzniku středověkého města. Brno v minulosti a dnes, Brno 1995, s. 193. V tomto prostoru se ale nalézají i kaple sv. Prokopa, jejíž stáří zdůrazňoval např. Chaloupka, G.: K nejstarším dějinám Starého Brna. Brno v minulosti a dnes, 1965, s. 142-150. Srovnej též Hurt, R.: O poloze starého kostela Panny Marie na Starém Brně. Časopis Moravského musea, 1972, s. 221-227. Též Vičar, O.: K nejstarší topografii Starého Brna. Vlastivědný věstník moravský, 1975, s. 75-78. Z novějších prací dále Cejnková, D. - Měřinský, Z. - Sulitková, L.: K problematice počátku města Brna. ČCH, 1984, s. 250 až -269. Naposledy Procházka, R. - Loskotová, I.: K topografii a interpretaci předlokačnického osídlení brněnského historického jádra. Archaeologia historica, 1999, s. 169-188.
- 50 O královské kapli v Brně viz Flodrová, M.: „Královský“ a „markraběcí“ dům v Brně. Brno v minulosti a dnes, 1995, s. 65-89.
- 51 Havlík, Lubomír, E.: K postavení znojmského Hradiště a hradu v 9.-12. století. In: Jižní Morava, 1988, s. 133-147. Srovnej k tomu Jan, L.: Několik poznámek k nejstarší církevní organizaci na Znojmsku. Časopis Matice moravské, 1997, s. 39-50. K dalším v listině biskupa Jindřicha Zdíka zmiňovaným místům viz Cekota, V.: Spytihněv. Dějiny obce. Spytihněv 1991, s. 12. Měřinský, Z.: Hrad Spytihněv v souvislostech moravského

- vývoje 11. až 12. století a otázka existence údělu Břetislavova syna Spytihněva na Moravě. Časopis Matice moravské, 1997, s. 19-37. Břeclavsko. Brno 1969, s. 91, 337.
- 52 SOKA Přerov, AM Přerov, inv. č. 38.
 „Já Jan z Pernštejna na Tovačově a Plumlově i na místě pana Maximiliána z Pernštejna, bratra svého mladšího a nedílného, známo činím tímto listem přede všemi, kdež čten nebo čtúcí slyšán bude, že jsouce žádán od urozené paní Johanky Trčkové z Lípy, abych k tomu dovolení své dal, jakož jest paní dobré paměti pana Zdenka Říčanského Kavku z Řičan, pana manžela svého, i také syna svýho a dceru svú, tolikýž předešlou manželku a syna nebožtíkového v městě mém a pana bratra mého Přerově v kostelíku u svatého Vavřínce na kopci pochovati dala a sama paní také teho oumyslu jest, v týmž městě Přerově v kostelíku napřed psaném, když by Pán Buoh smrti paní uchovati neráčil, podle pana manžela svého pochována bejti, aby žádný z budoucích potomkův mých a držitelův města Přerova ani žádný jiný té moci neměl těmi těly mrtvými hejbat i jich dáti odtud z teho kostelika vyndavati. Nýbrž aby ta vejš dotčená těla mrtvá a v věčné časy tak jakž tu pochována jsou a ještě budou, bez překážky jednoho každého v pokoji zuostávali a žádný jiný aby se v témž kostelíku pochovávatí nedal a moci neměl.
 A ten kostelík aby na budoucí věčné časy z toho, což tak dotčená paní Johanka Trčková z Lípy odkáže a o tom nařídí, opatrován, zopravován a spravován byl...“ V roce 1571 měli přerovští bratří spor s přerovským farářem právě o to, že nebyl pozván na pohřeb Kavkovy dcery. Viz Levý, F.: Přerovská českobratrská církev. Přerov 1909, s. 54-55.
- 53 Archiv český, XVII, č. 963, s. 178. Např. F. Zapletal, Přerov v minulosti. In: Ročenka městského musea v Přerově, Přerov 1936, s. 18.
- 54 MZA, G 10, č. 894, fol. 355a (kopiár Jana z Pernštejna). Regest AČ, XX, č. 390, s. 423.
- 55 Paprocký z Hlohol, B.: Zrcadlo slavného Markrabství Moravského. Olomouc 1593, fol. 300b, 306b, 403a.
- 56 V roce 1657 nechal tehdejší farář v Přerově ulít zvon s tímto nápisem: „Ad Dei Gloriam Virginis Dei parcee et Sti Laurentii honorem, me funderunt Parocho existente R. P. Friderico Ignatio Ausswitzer, Consule Ioanne Lud: Anno Dni 1657. Nákladem Miesta Przerowa za kostelních hospodářů Pavla Skoczovského G. M. G. K. Jiřík Fenix Škoda. Z. W. G.“ SOKA Přerov, Farní úřad Přerov, inv. č. 94, Inventarium der Prerauer Kirche vom Jahre 1805, s. 24-25.
- 57 Zároveň ale odkázal i kus nivy k bratrskému špitálu. MZAB, G 10, inv. č. 259, fol. 139b. Srovnej jinou formulaci v případě výstavby kostelika na Horním náměstí k roku 1500 - „v kostelíku bratrském na kopci, znovu vystaveném, v němž ještě žádný položen nebyl“.
- 58 SOKA Přerov, AM Přerov, kniha gruntovní, fol. 148, 169a, 73a, 221a, 234b, 236a.
- 59 ZA Opava, pracoviště Olomouc, matrika č. 7189.
- 60 Hosák, L. - Šrámek, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. II. Praha 1980, s. 549.
- 61 ZDO, II, č. 26, s. 60, III, č. 532-533, s. 119, IV, č. 271, s. 137. V roce 1379 prodal Baršík z Přerova Mikulášovi Náklovi a jeho dědicům právo, které držel v Přerově na Hanovi, brněnském měšťanu, totiž na pěti podsedcích v přerovském předměstí. V roce 1381 Mikuláš Náklo prodal do dědičného držení opatu a konventu hradištského kláštera pro jejich obživu v přerovském předměstí, které se jmenuje Šířava, roční plat dvě a čtvrt hřivny a čtyři groše z krčem, podsedků, polí, míst. Svědkem Ješek ze Šternberka alias z Lukova ze strany markraběte. ZDO, III, č. 552, s. 120, IV, č. 144, s. 131.
- 62 Knihy pühonné (dále jen KP), I, č. 840, s. 305, s. 401, II, č. 335, s. 430, č. 467, s. 478, č. 809, s. 569, X, č. 167, s. 369-370.
- 63 ZDO, X, č. 518-519, s. 392, č. 839, s. 419, KP, III, s. 620, 635.
- 64 ZDO, X, č. 370, s. 450.
- 65 ZA Opava, pracoviště Janovice, ACO, kart. č. 4906. Srovnej Přerovská kniha památní: 1533 Oddání kusu nivy od Jana Věrného k špitálu slove bratrskému, a ta je za koňským k Bochoři, bejvala orána a tu jest také obecní k trávníku. MZAB, G 10, inv. č. 259, fol. 139b.
- 66 ZDO, XIII, č. 39, s. 47. Od roku 1405 se v pramenech objevuje Mikuláš Bađura ze Šířavy, odjinud z Přečkovic. V roce 1405 jej Zbyněk z Kokor pohnal k soudu z 20 hřiven grošů, neboť sobě a svým sirotkům dle libosti sekal a sekát rozkázal a dal dřevo ze Zbyňkových lesů, v době, kdy v Přerově byl kastelánem Adam Běs.
 V roce 1407 byl Mikuláš Bađura sveden na svůj alodní dvůr v Šířavě. Nelze říci, v jakém vztahu byl tento dvůr k výše uvedenému. V roce 1415 prodal Mikuláš řečený Bađura ze Šířavy Mikšovi z Přestavlk a jeho dědicům ve vsi Šířava alodní dvůr o čtvrt

lánu. V roce 1448 daly Dorota a Hedvika, dcery Mikše ze Šířavy pod Přerovem, do dědičného držení Václavovi z Lazník a jeho dědicům svůj alodní dvůr pod Přerovem v židovské ulici s poli obdělávanými a neobdělávanými, loukami, mezemi a hranicemi, s jedním menším dvorem, robotami, platy, užitky, výnosy z onoho dvora (Dorothea et Hedwika filie Mikssonis de Syrawa sub Prerowia Wenceslao de Lazník et eius hereditibus Curiam suam allodialem sub Prerowia in platea Judeorum). KP, I, č. 85, s. 123, č. 278, s. 169, s. 218, č. 637-638, s. 251, ZDO, VIII, č. 404, s. 317.

- 67 Müller, K.: Nejstarší pečeť města Přerova z roku 1489. *Vlastivědný věstník moravský*, 1993, s. 65-66.

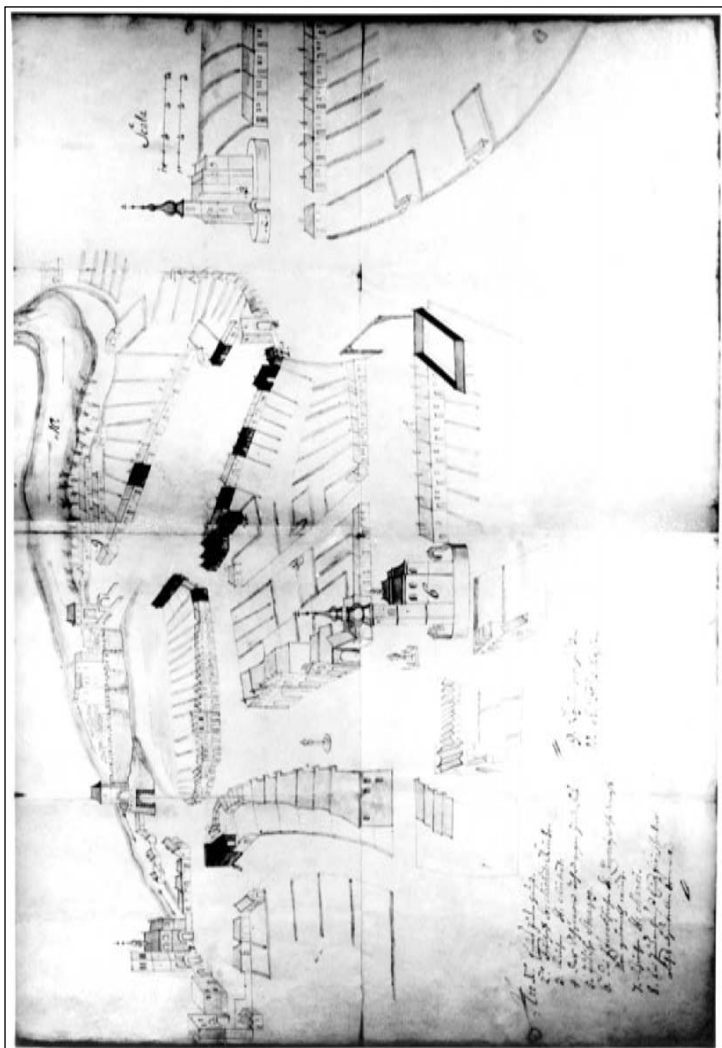
Obrazová příloha

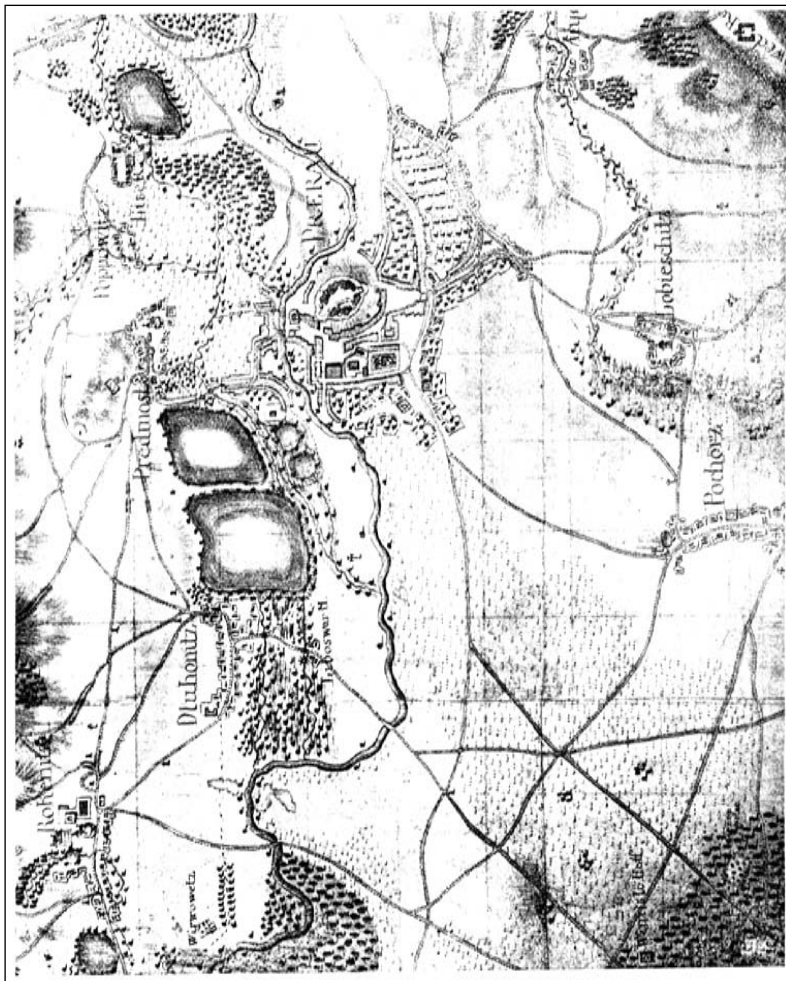
Pohled na Písek z konce 20. let 18. století. Archiv města Brna.

Pohled na Přešov z 50. let 18. století od malíře J. Hoffmanna. Originál na děkanském úřadě Přešov.

Pohled na Pířerov z roku 1727 se zakreslením židovských domů. MZA Brno.

Fabrisova vojenská mapa Moravy, zaměřená a zakreslená v letech 1764-1768.

Nejstarší známá pečeť města Přerova z roku 1489. SOkA Přerov.

Bohuslav Smejkal

O stoleté historii hranického Družstva knihtiskárny

*(Předneseno na 108. bibliofilské besedě 28. srpna 1999
v zasedací síni hranického zámku)*

„Bibliofil a knihtiskař jsou spojeni těsným poutem a nesou je spolu i radostně i těžce - když se krásná kniha rodí, tisknou si ruce - když se dobrá věc podařila. Tím poutem je oddanost svému řemeslu. Dobrý typograf je chce ovládat virtuózně, bibliofil chce mu rozumět. Bibliofil se raduje, podal-li mu typograf v krásné knize mimořádný výkon, typografa těší, když ten, kdo bere jeho knihu do ruky, umí ji do ruky vzít.“ - Takto psal o vzájemném poutu bibliofilů a knihtiskařů v roce 1947 známý milovník krásných tisků Bedřich Beneš-Buchlovan.¹

Přijeli jsme do Hranic na Moravě, abychom vzpomněli zdejšího Družstva knihtiskárny, které připravilo mnohá potěšení milovníkům krásných tisků svou vysoce kvalitní prací. Patřilo k nemnoha moravským tiskárnám, na které se obraceli vydavatelé bibliofilů a byli si jisti, že výsledek bude nejlepší. S tiskárnou hranickou mohly v té době soutěžit snad jen čtyři: tiskárna Kryl a Scotti v Novém Jičíně, později v Kroměříži, tiskárna Jana Muchy ve Velkém Meziříčí, Obzinova tiskárna ve Vyškově a tiskárna Vladimíra Chlady v Břeclavi. Každá z uvedených tiskáren měla svůj okruh zákazníků, kteří si zpravidla oblíbili druhy písem, jimiž ta či ona tiskárna tiskla, a kvalitní sortiment papírů, které měla na skladě; samozřejmě i finanční požadavky tiskáren hrály svou roli. Lze jen litovat, že všechny jmenované tiskárny byly postiženy rušením po únoru 1948, ba co více jejich zařízení bylo bezohledně ničeno; mohlo být dnes chloubou muzeí, popřípadě mohlo být užíváno ve vzorové rukodělné tiskárně, pracující obdobně jako tiskárny v 16. až 18. století. Příkladem může být, byť v jiném oboru, existence staré papírny ve Velkých Losinách, dnes jediné na území České republiky.

Připomeňme si však historii vzniku Družstva knihtiskárny na přelomu let 1899-1900. První tiskárnu zřídil v Hranicích v roce 1814 jeden z potomků slavného rodu knihtiskařů Antonín Alexander Skarnitzl. Měl svou tiskárnu v Olomouci, v Hranicích zřídil filiálku, aby mohl tisknout úřední tisk pro krajský úřad, který měl pro kraj přerovský sídlo v Hranicích.² Po Skarnitzlech převzal tiskárnu jistý Forster, kterému však ve městě začal konkurovat v roce 1876 německý knihtiskař Ferdinand Kunza. Za šest let Skarnitzlovu tiskárnu dokonce koupil a oba provozy spojil v jediný, ryze německý závod tiskařský. Jeho tiskárna se stala oporou hranického němectví. Kunza však těžce onemocněl a v červnu roku 1894 prodal svou tiskárnu Prokopu Zapletalovi; tímto kupem se opět dostala do českých rukou. Před sto lety - v roce 1899 - se však Zapletal dostal do finanční tísně a ohlásil úpadek. V uvedeném roce se začalo jednat o vytvoření družstevní spo-

lečnosti, která by tiskárnu koupila a nadále provozovala. Družstvo knihtiskárny se utvořilo o rok později; správu závodu ponechal Prokopu Zapletalovi. Vedl jej po třináct let a poté odešel z Hranic do Ostravy - Mariánských Hor, kde koupil tamní tiskárnu.

Družstvo bojovalo statečně o svou existenci, když německé vedení Hranic zřídilo druhou, německou tiskárnu. Po čase se Družstvu podařilo německou tiskárnu koupit a současně ji vést jako samostatný závod.

Po první světové válce byl provoz modernizován a do čela hranického Družstva knihtiskárny povolán od 1. ledna 1922 jako ředitel mladý Vladimír Stejskal. V tiskárně pracoval také jeho bratr Stanislav. Někdejší učitel Josef Hladký, velký bibliofil a sám vydavatel krásných tisků, který se do Hranic přistěhoval v roce 1927, přiměl vedení tiskárny, aby se orientovalo mimo jiné na tisk bibliofilů a jejich dokonalou typografickou úpravu. Doporučil nákup moderního písma a ručních papírů. Hladký se rovněž zasloužil, aby v roce 1928 vznikla Skupina moravských knihomilů; sám patřil mezi devět mužů, kteří svolávali od uvedeného roku každoroční letnicové schůzky bibliofilů; první se konala v roce 1928 v Olomouci, poslední v roce 1938 v Hodoníně. V seznamech účastníků těchto schůzek, ze kterých si přihlášení odnášeli zpravidla dvě desítky krásných, byť drobných bibliofilů, nikdy nechyběla jména tří hranických nadšenců: Josefa Hladkého a bratrů Stanislava a Vladimíra Stejskalových.

Státní vědecká knihovna v Olomouci dostala od bratra Josefa Hladkého Jaroslava strojopis jeho životopisu se seznamem všech titulů knih, pohlednic, volné grafiky, novoročenek a exlibris, které Hladký během svého života vydal.³ Proto bude vhodné, abych k historii Družstva knihtiskárny připojil také informaci o této hranické osobnosti, ba i moravského bibliofilského hnutí, která významně ovlivňovala bibliofilskou produkci jmenované tiskárny.

Josef Hladký se narodil 13. ledna 1885 v Uherském Brodě, v rodině tamního pekaře. Z devíti dětí tři zemřely v útlém věku, čtyři sourozenci se stali učiteli. Sám Josef po maturitě na uherskobrodské reálce absolvoval v roce 1905 učitelský ústav v Brně a poté vyučoval v uhersko-hradištském okrese. O jeho sběratelské vášni napsal jeho bratr toto: „Vzpomínám si, že v roce 1913-1914 jako učitel na vesnici měl kolem 140 korun měsíčního příjmu. Přitom stále kupoval knihy, grafické soubory, ale také četná exlibris. Nákupy a vydání za exlibris spotřebovaly velký díl příjmů. Od rodičů nemohl dostat žádné peníze, poněvadž v roce 1915 otec uzavřel živnost a matka byla od roku 1919 vdovou.“ Hladkého sbírka exlibris domácích i zahraničních umělců čítala v roce 1950 12 786 grafických listků. Za života ji předal pražskému herci Bedřichu Vrbskému s podmínkou, že bude finančně podporovat na pražské AMU jeho prasynovce. Je zajímavé, že tuto sbírku získala z pozůstalosti Vrbského v roce 1969 olomoucká galerie, dnes Muzeum umění.

Na škole v Buchlovicích uzavřel celoživotní přátelství s Bedřichem Benešem, který připojil ke svému jménu přídomek Buchlovan. Beneš byl rovněž opojen sběratelstvím a láskou ke krásným tiskům.

Hladký chtěl být blíže centru nakladatelů, sběratelů a umělců a navíc se chtěl věnovat jako samostatný nakladatel vydavatelské činnosti, proto

zanechal v roce 1919 učitelování a odstěhoval se do Prahy na Královské Vinohrady, do domu svého bratra Jana - cukráře a pekaře. Jako učitel venkovských škol pocítoval naléhavou potřebu na prahu československé samostatnosti dát dětem četbu, zušlechťující cit, vlasteneckou hrдост z četby odkazu našich velikánů. První knížkou z patnácti v Praze vydaných byly „**Broučci**“ Jana Karafiáta. V Praze vydával též pohlednice a dopisní papíry s výtvarně řešeným záhlavím, propagující vlastenectví.

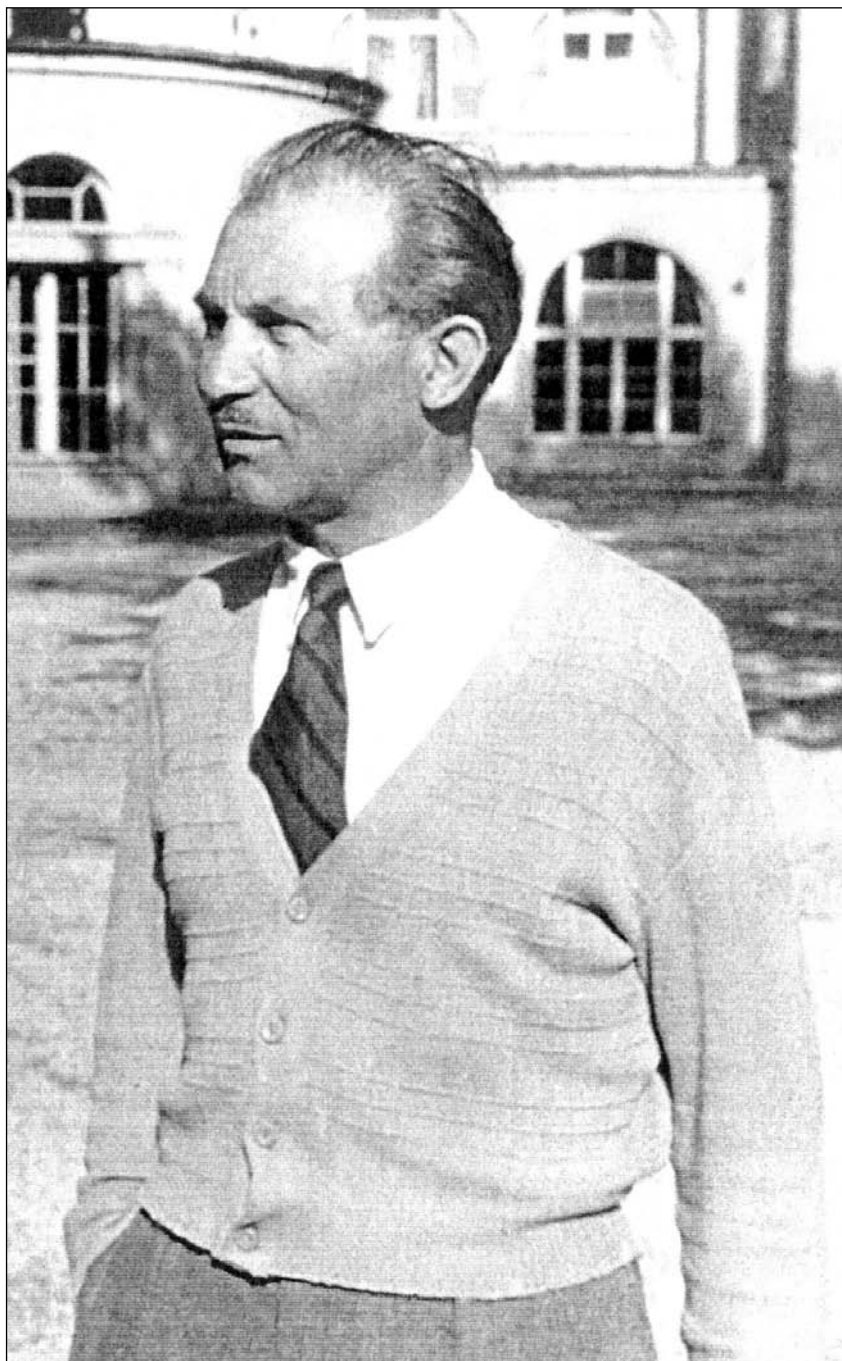
V roce 1925 náhle zemřel jeho bratr František, rovněž učitel. Jeho vdova postavila z vysokého výnosu životní pojistky vilku v hranických Lázních Teplicích. Josefu Hladkému, svému švagrovi, nabídla ve vilce byt, aby se věnoval dvěma dětem, které zemřelý bratr zanechal. V roce 1927 se tedy Josef Hladký stěhoval z Prahy do Teplic. Pro neshody se švagrovou se však za krátký čas odstěhoval do nájemního bytu v Hranicích. Od toho roku začal ovlivňovat výrobní orientaci Družstva knihtiskárny. Současně rostla jeho vlastní vydavatelská činnost. Vydával především díla klasiků české literatury, básníků a prozaiků, mnohdy jen dílčí kapitoly z jejich děl. Za léta 1927 až do roku své smrti 1960 vydal jen v Hranicích 202 děl. Nejproduktivnější byl ve své vydavatelské činnosti v letech 1928-1932, kdy svým nákladem vydal 58 titulů, tj. průměrně dvanáct ročně. Tisk v těch letech zadával tiskárnám, nejčastěji Družstvu knihtiskárny v Hranicích - celkem 25 titulů. Od roku 1938 velkou část knížek sázel a tiskl sám na vlastním tiskařském lisu. Je pozoruhodné, že na vlastním lisu tiskl i během německé okupace a po únoru 1948, což bylo značně nebezpečné. Získal sice jakési povolení k tisku od hranického okresního úřadu, přesto v tiráži neuváděl své jméno, mnohdy ani rok vydání; občas uváděl jako vydavatele Kruh bibliofilů na Moravě. V letech 1938-1959 sám vytiskl 112 titulů; pro jejich ilustraci získal 83 výtvarníků, mimo jiné Michaela Floriana, Aloise Moravce, Karla Němce, Karla Svolinského, Pavla Šimona, Karla Štěcha, Jaroslava Švába, Karla Vika, Jaroslava Vodrážku aj. Své tisky vydával v několika edicích, v nichž nejznámější jsou „**Amfora**“, „**Rozmarýn**“ a „**Prapor**“. Dílčí zprávu o své ediční činnosti v Hranicích podal v novoročním tisku „**Mých 25 let - 1927-1952**“.

Josef Hladký patří k několika nadšencům, kteří tiskli doma na vlastním lisu. Z dalších jmenujme Jaroslava Picku v Praze, Josefa Portmana v Litomyšli, Josefa Cipru na Kladně a Aloise Chválu v Praze.

Na zhodnocení čeká také časopis „**Lístek rozmarýnu**“, který Hladký vydával v letech 1928-1930; přinášel články o knižních ilustrátorech a počiněch bibliofilů.

Nejen Hladký, ale především ředitel Vladimír Stejskal spolu s padesáti zaměstnanci Družstva knihtiskárny přispěli svou kvalitní prací k věhlasu této moravské knihtiskárny.

Stejskal patřil ke generaci opravdových mistrů černého umění. Narodil se 16. září v Přerově. Sazečem se vyučil v letech 1909-1913 v přerovské Společenské tiskárně. Prošel frontami první světové války. Poté se oženil s Marií, rozenou Koblihovou. Bydleli v Přerově, Nábřeží č. 3. Po nástupu vedoucího místa v Hranicích v roce 1922 bydleli v budově tiskárny, ke které byl přístup jednak průchodem domu z Komenského náměstí č. 8, ale také z ulice Čaputova č. 30. V manželství se narodili syn Vladimír a dcery

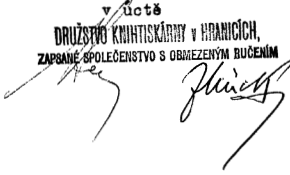

Vladimír Stejskal

Eva, provdaná Mrozková, a Věra, provdaná Večeřová. Paní Stejskalová zemřela předčasně 7. května 1947 ve svých 53 letech. Vydatným pomocníkem v tiskárenském provozu byl Stejskalovi jeho bratr Stanislav, rovněž vyučený typograf (1908-1982).⁴

Z hranické officíny vycházely pozoruhodné bibliofilské tisky. Skupina moravských knihomilů se stala trvalým zákazníkem. V Hranicích se tisklo devět pamětních listů (s výjimkou čtvrtého). Ke každému sjezdu Skupiny někteří z účastníků dávali k výrobě do Hranic své dárkové tisky. Mezi dárci nechyběli Stejskal s Hladkým. Chloubou hranické tiskárny bylo tzv. edicio princeps Vojtěcha Martínka „**Romance o Ondrášovi**“, určené v roce 1931 všem účastníkům 4. sjezdu v Ostravě.

<h1>Družstvo Knih tiskárny, Hranice</h1>		
Účet poštovní spořitelny čís. 53.847.	zapsané společenstvo s ručením omezeným.	Adresa telegramů: Družstvo Hranice.
<i>Zarostrojní knih tiskárna a chromotypografický ústav. Závod pro knih tiskářský průmysl. Knihárství a výroba obědů. knih.</i>		<i>Škád vesk, tiskopisů pro obecni, školní a farní úřady. Velkovýroba a sklad školních sešitů. Výroba haucuk a hovoovjch raztek.</i>
Telefon č. 14.		
Hranice, dne 17. srpna 1921.		
Pan Vladimír Stejskal, v Přerově.		

Dle usnesení dnešní výborové schůze přijímáme Vás do našeho závodu co technického správce s nastoupením ihned a to na dobu od nastoupení do Nového roku 1922 provisorně služné dle ceníku platného tohoto času pro správce knih tiskáren, stupnice II.		
Žádajíce Vás, byste místo pokud možno co nejdříve nastoupil píšeme se		
v účtě DRUŽSTVO KNIHTISKÁRNÍ V HRANICÍCH, ZAPSANÉ SPOLEČENSTVO S OMEZENÝM RUČENÍM		
		

Unavoval bych jmenovitým výčtem bibliofilských tisků, které ze jmenované tiskárny vyšly. Dobrým, sice ne zcela spolehlivým soupisem, ze kterého lze čerpat, jsou čtyři díly bibliografie Arna Sáňky „**České bibliofilské tisky**“ a 5. díl sestavený Františkem Bublou.⁵ Spíše se omezím na výčet významnějších zákaznicků tiskárny.

V Hranicích tiskl Spolek výtvarných umělců Mánes z Prahy, Spolek českých bibliofilů pro své pražské bibliofilské večery a pro spolkové sborníky. Do Hranic se obracel i Spolok slovenských bibliofilov z Bratislavy. Zákazníci byli četní soukromí vydavatelé, jmenovitě pražský Vilém Šmidt, nakladatel Ladislav Kuncíř pro svou edici „**Philobiblon**“, Svatopluk Klír pro slavnou edici „**Zodiak**“, Prokop Tomáš mladší, Václav Čechák, básnířka Marie Glabazňová atd.

Kdo znal vysoké nároky Karla Svolinského, které měl vůči tiskárnám, je překvapen, jak jmenovaný umělec vysoko cenil práci hranické tiskárny. Spolupracoval s ní na knižních ilustracích a grafické úpravě 47 titulů!⁶ Stejně hodnocení měl pro hranické tiskaře známý vydavatel Vilém Šmidt, který jim zadával tisk bibliofilských tisků zařazených do jeho edicí „**Kytice**“ a „**Soukromé tisky**“. Šmidtovo vydání Mácha **„Máje“** bylo v Hranicích tištěno třikrát - v roce 1936, 1939 a 1940. Taktéž zde byla tištěna v trojím vydání pro téhož vydavatele Erbenova „**Kytice**“ s ilustracemi Václava Karla a Karla Štěcha, a to v letech 1940-1942. V roce 1942 si dali novomanželé Šmidtovi tisknout v hranickém Družstvu svůj svatební tisk. Pro účastníky 6. bibliofilského večera Spolku českých bibliofilů v listopadu 1930 vydalo Družstvo ve vzorné úpravě publikaci „**Bibliofilie v tiskárně**“, která byla informací o postupech tiskařů při výrobě bibliofilských tisků.

Je známo, že odbytíštěm výrobků hranické tiskárny, obchodních knih, školních sešitů, tiskopisů a ilustračního tisku bylo Německo, až do Hitlerova nástupu k moci. Proto se také hraniční tiskaři v roce 1932 pochlubili svým bibliofilským uměním na výstavě v Lipsku „**Sto tiskařů uctívá Goetha**“ výtiskem Goethovy básně „**Podvečer sv. Jana Nepomuckého**“. Vysokého ocenění se dostalo hranickým tiskařům v roce 1935 udělením diplomu na světové výstavě v Paříži.

Od roku 1927 vydávalo Družstvo každoročně jako pozdrav svým zákazníkům knižní novoročenky v edici „**Soukromé tisky Družstva knih-tiskárny v Hranicích**“; známo je dvanáct svazečků.

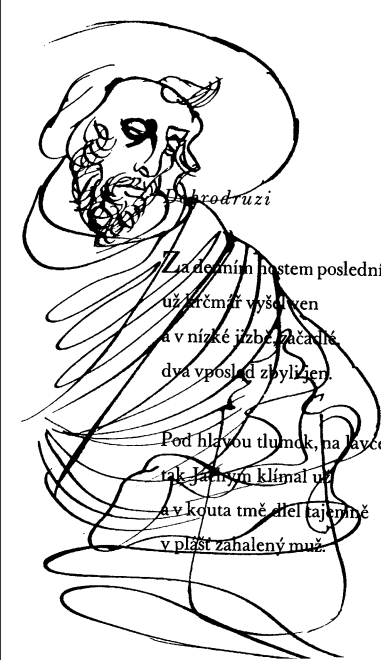
V Hranicích měli k dispozici několik moderních typů sázecího písma: Firmino Didot, Baskerville, Starý medieval, Garamond, Bertholdovu grotesku, kteréžto typy se těšily oblibě zákazníků.

V roce 1931 koupilo vedení Družstva starý dům čp. 398 od hranického občana Zelinského na rohu ulic 28. října a Motošína; zamýšlelo provoz tiskárny rozšířit. K výstavbě mělo dojít na jaře 1932. Stavební plány byly připraveny, tiskárně však doporučeno, aby s novostavbou ustoupila na novou stavební čáru. Posléze však město stavbu nedoporučilo, protože počítalo s celkovou úpravou poměrně nepřehledné křižovatky. V polygrafické výrobě se tak pokračovalo v dřívější budově.

Po druhé světové válce se Družstvo rozhodlo, že budovu i s tiskárnou prodá úspěšnému řediteli Vladimíru Stejskalovi. Převod se uskutečnil v ro-

ce 1946, jakmile Stejskal vyplatil podílňky. Poté zakoupil v zahraničí další moderní stroje a byl by pokračoval v tradiční kvalitní produkci, nebýt února 1948. Poslední dva bibliofilské tisky vytiskl v roce 1947: **sborník věnovaný básníku Josefu Horovi** a dílo Eduarda Petišky „**Pražské orchestry**“.

Poúnorové vedení tehdy již národního podniku Moravské tiskařské závody v Olomouci bylo pověřeno, aby ve vsí tichosti připravilo likvidaci soukromého majitele hranické tiskárny. Dne 12. března 1951 dojela trojice vedoucích pracovníků olomoucké tiskárny do Hranic, okamžitě vypověděla Stejskala z tiskárny i z bytu a zahájila likvidaci provozu. Podle pamětníků vše bylo odváženo do stoupy, přičemž cenné soubory tiskařského písma při jízdě padaly z nákladního auta na hranickou dlažbu a děti si je sbíraly. Vladimír Stejskal se odebral ke své dceři Věře Večeřové do Olomouce. V Olomouci zemřel 21. srpna 1984 ve vysokém věku 89 let.⁷

Džbán před ním stál, však ten by lhal,
kdo děl, že muž ten pil,
na víčko sic on zaklepal,
džbán občas přestavil,
však ještě víc, bys nezřel líc,
se v límeč pláště skryl.

Že Jáchym spal, tož vstal ten host:
„Kolik je hodin as?“
A přikloniv se hospodský
děl šepem: „Ještě čas.“

„A co je zač ten cizí spáček
tam na lavici, slyš?“
A krčmář vstav jen rukou máv:
„Zdaleka tovaryš.“

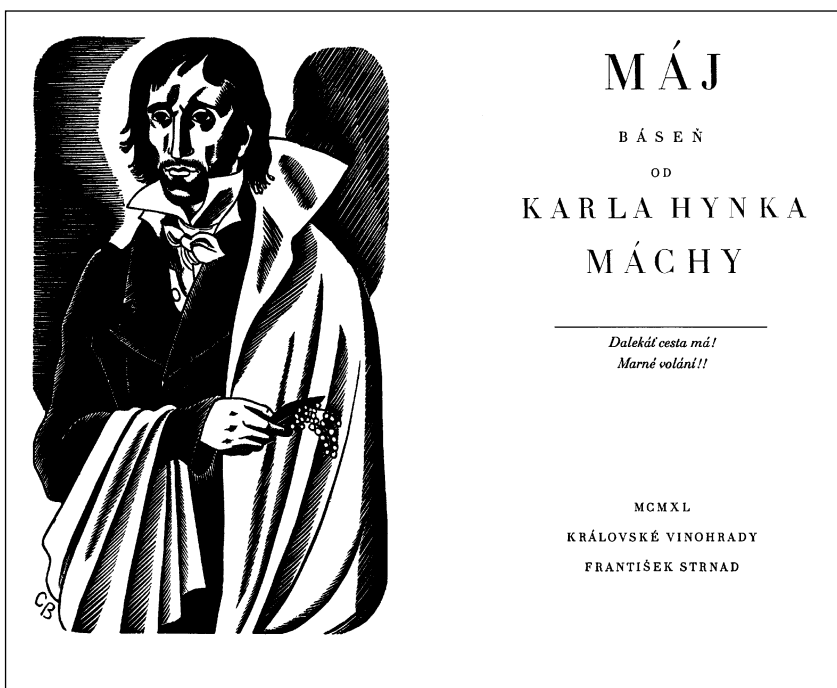
Bedřich Beneš Buchlovan. „Jáchym, tovaryš houslařský,
na zkušené“ svazek edice Kytice, kterou vydává Vilém Šmidt.

Kresby a typografická úprava K. Svolinského.

V roce 1942 vytisklo Družstvo knihtiskárny Hranice.

O tomto typografu a jeho spolupracovnících platí slova F. X. Šaldy, která napsal v roce 1905: „Dokonalým odborníkem je typograf, ovládající všechny prameny svého řemesla a čerpající z jeho hlubin, ale i člověk celkové výtvarné výchovy, celkového uměleckého vzdělání, člověk jemného vkusu, neustále šlechtěného na krásných a dokonalých dílech uměleckých.“⁸

Krátce jsme vzpomněli činnosti významné moravské tiskárny, obdivovali jsme zašlý někdejší „roj v úle, kde činná tiskařská barva se chystala živit svět černým medem“ - jak knihtiskárnu takto nazval Jean Cocteau ve své básni „**Pochvala knihtisku**“.⁹

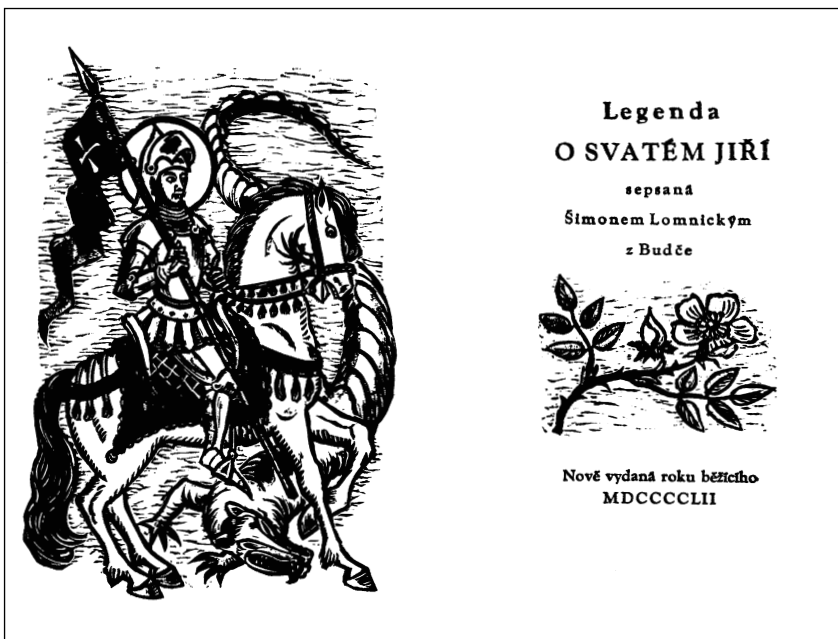
Máchův „Máj“.
Typografie a dřevoryty Cyril Bouda.
Pro Františka Strnada vytisklo v roce 1940
Družstvo knihtiskárny Hranice.

Josef Hladký mezi svými Edicemi, výzdoba pro Novoročenku 1929.
Bedřich Beneš Buchlovan: PĚKNĚ VÁS VÍTÁM.
Kresba Aloise Moravce z r. 1928.
Tiskla Lencova tiskárna v Písku.

Poznámky

- 1 Dar nejvzácnější. Sborník. Přerov 1947, str. 78.
- 2 Hosák, Ladislav: Knihtiskařské závody v olomouckém kraji 1621-1940. In: Dar přátelství. Sborník. Olomouc 1955, str. 65.
- 3 Hladký, Jaroslav: Nakladatel Josef Hladký. Pardubice 1969. 102 str. Strojopis. Uložen ve SVK v Olomouci, sign. B II 332.896.
- 4 Za sdělení uvedených dat děkuji paní Věře Večeřové, dceři Vladimíra Stejskala.
- 5 Sánka, Arno: České bibliofilské tisky. I., II., III., IV. Tisky vydané v letech 1924 až 1945. Praha 1927-1967. Bublá, František: České bibliofilské tisky. V. Tisky vydané v letech 1945-1970. Praha 1971.
- 6 Thiele, Vladimír: Karel Svolinský a kniha. Praha 1967. Rejstřík, str. 248.
- 7 Viz poznámka č. 4.
- 8 Šalda, F. X.: Kniha jako umělecké dílo. In: Typografia, 1, 1905.
- 9 Prágr, Vitězslav: Zlatá slova o krásné knize. Praha, Bonaventura 1997.

Jeden z titulů, které na svém lisu v roce 1952 vytiskl
Josef Hladký v Hranicích (Kruh bibliofilů na Moravě).
Dřevoryty Michaela Florianiana.

Miroslav Marada

Rozvoj silniční dopravy a motorismu na Hranicku ve 20. a 30. letech 20. století

Dopravě jako klíčovému hospodářskému odvětví patřilo vždy přední místo v uplatňování technického pokroku. Vynálezem spalovacího motoru se v historii světové dopravy otevřela nová kapitola a končící 20. století bývá často charakterizováno jako století automobilu. Výstižně, neboť bez motorových vozidel by byl nemyslitelný další rozvoj naší technické civilizace a stupeň motorizace se záhy stal jedním z kritérií, vystihujících celkem objektivně dosaženou ekonomickou, technickou a sociální úroveň dané země.

Také Čechy a Morava přispěly svým vkladem k rozvoji světového motorismu, a to již v jeho počátcích. Rozvoj našeho automobilového průmyslu ovšem přerušila 1. světová válka a jeho poválečná obnova byla pomalejší, než bylo žádoucí. Tak bylo v roce 1922 v celé republice evidováno pouze 9929 motorových vozidel (z toho 4928 osobních vozů), z nichž byla téměř polovina domácí výroby.¹ Hlavními překážkami rozvoje zůstávala především nízká koncentrace výroby a chybějící výroba příslušenství, které bylo nutno dovážet z ciziny, což se vše promítalo do ceny jinak kvalitních a vývojově úspěšných vozidel. K rozvoji motorismu rovněž nepřispívaly vysoké ceny pohonných hmot a zejména chronicky nevyhovující stav komunikací. Teprve se vstupem kapitálově silných společností do automobilového průmyslu v průběhu 20. a 30. let dochází i v českých zemích k nezbytné koncentraci výroby, vedoucí k zefektivnění výroby a ke vzniku tří velkých automobilových koncernů (Škoda, Praga, Tatra), ovládajících většinu domácího trhu. S hospodářskou konjunkturou 2. poloviny 20. let dochází i u nás k intenzivnějšímu rozvoji motorismu, třebaže ne plně srovnatelnému s nejvyspělejšími zeměmi. V roce 1928 již jezdilo v Československu téměř 60 000 motorových vozidel, z toho 25 111 osobních aut a 20 006 motocyklů. Oproti roku 1922, kdy jeden osobní vůz připadal na 2750 obyvatel, se během šesti let tento poměr změnil na 1:279.² Motorový dopravní prostředek se tak ve velmi krátké době proměnil z luxusní vymoženosti v potřebného a záhy i nezbytného pomocníka pro úspěšné podnikání v průmyslu, obchodu, živnostech i pro výkon některých povolání. Motorizace republiky přirozeně neprobíhala zdaleka rovnoměrně. Spolu s obecně ekonomickými faktory ovlivňovala její postup i regionální infrastruktura, tj. především charakter výroby, koncentrace obyvatelstva, dostupnost železniční přepravy, stav místních komunikací, konkurence ostatních způsobů dopravy apod.

V tomto příspěvku se pokusíme zachytit počátky rozvoje motorismu na území bývalého politického okresu Hranice. Využito bylo pramenů z fondu Okresní úřad Hranice, z nichž lze upozornit zejména na „Seznam motorových vozidel“,³ úřední evidenční knihu, obsahující kromě informací

o majiteli, typu, roku výroby a stanovišti vozidla i množství technických údajů (počet a obsah válců, zdvih, vrtání, hmotnost a nosnost vozidla, rozměry kol apod.). Ačkoli ne všechny rubriky byly vyplňovány se stejnou pečlivostí, je tato kniha ojedinělým dokladem o typové rozmanitosti motorových vozidel, pohybujících se ve 20. a na počátku 30. let po silnicích hranického okresu.

Nežli obrátíme pozornost přímo k dopravě a k motorovým vozidlům, je třeba podat i několik základních charakteristik hranického okresu, zejména těch, které mají s dopravou přímou či nepřímou souvislost. Uváděné údaje se vztahují k roku 1930.⁴ Hranický okres o rozloze 595,57 km² tvořilo 87 obcí, v nichž žilo 61 652 obyvatel. Okres měl převážně zemědělský charakter, ve městech (Hranice, Lipník, Kelč, Drahotuše, Potštát) žila pouze třetina populace. Významnější průmyslové podniky, zaměstnávající řádově stovky dělníků, byly soustředěny převážně v Hranicích (fa Kunz, Heller, Thonet-Mundus) a v Lipníku (fa Wawerka, Solo), početně však zcela převládaly drobné živnostenské a družstevní podniky s nejvýše několika desítkami zaměstnanců, jak ukazuje následující přehled:

Počet zaměstnanců	Počet závodů	%
do 10	1335	94,0
do 20	31	2,1
do 50	27	1,9
do 100	17	1,2
nad 100	11	0,8
celkem	1421	100,0

Kromě několika velkých firem, pro které již byl motorový dopravní prostředek nezbytností a které vlastnily i více vozidel, tedy v okrese existovaly desítky menších podniků a živnostenských provozoven, u kterých existovaly předpoklady pro pořízení motorového vozidla pro obchodního zástupce nebo pro dopravu výrobků.

Odlíšná situace převládala ve sféře zemědělské výroby. Ze 7.686 výrobců hospodařilo 5.598 (73%) na výměře do 5 ha a dalších 1.692 (22%) na výměře do 20 ha. Pro tyto malovýrobce neměl v hospodářství motorový dopravní prostředek praktický význam a pro využití k osobním účelům byl pro naprostou většinu z nich automobil nebo motocykl finančně nedostupným přepychem, což ostatně platilo i pro značnou část příslušníků námezdně pracujících vrstev městského obyvatelstva. Proto nacházíme počátkem 30. let na Hranicku ještě několik obcí, v nichž se nevyskytovalo jediné motorové vozidlo. Motorová zemědělská technika (traktor) představovala investici, kterou si ve sledovaném období mohli dovolit jen velkovýrobci. Zemědělská výroba i odbyt tak zůstávaly závislé téměř výhradně na tažné síle hospodářských zvířat a koňské spřežení plnilo i funkci vyhovujícího dopravního prostředku k cestám na městský trh nebo k nejbližší železniční stanici.

Dostupnost železniční dopravy, konkurující dosud s převahou dopravě pozemní, byla pro většinu obcí vcelku příznivá. Napříč okresem procházela frekventovaná hlavní trať z Přerova do Bohumína, mající na jeho úze-

mí 6 stanic nebo zastávek. Na přelomu 20. a 30. let po ní denně projíždělo 14 rychlíků, 19 osobních a 64 nákladních vlaků. V Hranicích z ní odbočovala méně frekventovaná trať (denně 12 osobních a 6 nákladních vlaků) do Valašského Meziříčí, rovněž se šesti stanicemi a nedaleko jižní hranice okresu procházela trať z Kojetína do Ostravy (stanice v Kunovicích nebo zastávka v Polici). Několik obcí na severozápadě okresu mělo v dosahu též trať Suchdol nad Odrou - Budišov nad Budišovkou (zastávky Jakubčovice a Heřmánky). Většina obcí tedy neležela od nejbližší železniční stanice ve větší vzdálenosti než 10 km, což byla vzdálenost snadno překonatelná i s koňským spřežením. Pouze Potštátsko a některé obce na Záhoří měly železniční spojení hůře dostupné.

Silniční síť na území okresu byla poměrně hustá a vcelku rovnoměrně rozložená. Pomineme-li místní (obecní) komunikace, tvořilo ji 50 km státních a 366 km okresních silnic.⁵ Na 100 km² tak připadalo 70 km udržovaných komunikací (v Zemi Moravskoslezské činil tento poměr 56 km silnic na 100 km²).⁶ Státní silnice (někdejší císařská silnice Olomouc - Příbor), která většinou své délky probíhala paralelně s hlavní železniční tratí, vstupovala na území hranického okresu před obcí Daskabát a opouštěla je za obcí Dub. V Lipníku na ni navazovala státní silnice od Přerova, která vstupovala na území okresu před Velkými Prosenicemi. Povrch silnic, projektovaných ještě v éře formanských vozů, tvořil ovšem v lepším případě uválcovaný štěrk. Zejména okresní silnice, spadající většinou do II. kategorie, naprosto nevyhovovaly šířkou vozovky, která činila pouze 3-4 m, ostrými zatáčkami a mosty s nízkou nosností, nemluvě o kvalitě povrchu, který byl velmi prašný, za mokra blátivý a náchylný k výmolům, rozmáhající se automobilové dopravě.

Další rozvoj automobilové dopravy vyžadoval zvýšení úlohy státu ve správě komunikací a zejména vyšší příliv financí na jejich stavbu a údržbu. Příslibem obratu k lepšímu se stal zákon 116/27 Sb., o státním silničním fondu, ustanovující tento orgán, jemuž byla svěřena do kompetence péče o státní, zemské a důležité okresní silnice a který podléhal ministerstvu veřejných prací. Zákon také stanovil daň z motorových vozidel, jejíž výnos plynul na údržbu a výstavbu komunikací. Zákon 125/27 Sb., o organizaci státní správy, pak zrušil okresní silniční výbory, nestačící již finančními zdroji, pravomocemi ani technickým vybavením na údržbu silnic, zatěžovaných neustále rostoucím provozem motorových vozidel, a svěřil správu okresních silnic přímo do kompetence okresních úřadů.

Na území hranického politického okresu působily dva okresní silniční výbory, a to pro silniční okres lipnický se 131 km a pro silniční okres hranický s 235 km okresních silnic. O tyto silnice se staralo kolem osmi desítek okresních cestářů (84 mužů k 1. lednu 1928, 75 k 31. prosinci 1930), z nichž každý udržoval svěřenou kilometráž příslušné silnice (tj. asi 4,5 km na osobu). Ačkoli se na území okresu nacházely dostatečné zdroje materiálu potřebného k údržbě silnic, tj. štěrku a dlažebního kamene (v oboru kamene a zemín působilo celkem 51 závodů), nedostatek finančních prostředků byl příčinou, že těchto zdrojů bylo využíváno v menší míře, než údržba silnic vyžadovala. Silniční výbor v Lipníku získal sice v říjnu od místního velkostatku do nájmu na deset let kamenolom Podhůra a Okresní

úřad v Hranicích tento kamenolom v prosinci 1930 za necelých 31 000 Kč odkoupil a provozoval ve vlastní režii, kryl však z něj pouze třetinu objemu materiálu potřebného k údržbě silniční sítě, aby příliš nekonkuroval ostatním kamenolomům. Roční produkce kamenolomu Podhůra činila 4 až 5 tisíc kubických metrů šterku, drtě a dlažebního kamene.

Zvýšený zájem státu o obnovu silniční sítě se příznivě projevil i zlepšením stavu nejfrekventovanějších silnic hranického okresu. Na výstavbu a údržbu silnic byly směřovány i nouzové práce pro zmírnění vysoké nezaměstnanosti v letech hospodářské krize. Rozsáhlou rekonstrukcí, dokončenou v roce 1933, prošla zejména státní silnice, která se dočkala téměř v celé své délce asfaltového koberce, pouze úseky procházející obcemi a ve stoupáních byly vydlážděny broušenou žulovou kostkou. Až na konec Zbrašova byla rovněž vydlážděna frekventovaná okresní silnice I. třídy Hranice - Valašské Meziříčí, která spojovala město s teplickými lázněmi a která byla spolu se silnicí Hranice - Potštát zařazena do plánu postátnění. Stav většiny ostatních okresních silnic zůstával ovšem i v průběhu 30. let stejně neuspokojivý jako dříve.⁷

Prvním motorovým vozidlem, se kterým se obyvatelé Hranicka mohli setkat, byl na samém sklonku 19. století zřejmě kopřivnický automobil „Präsident“. Po něm asi následovaly motocykly Laurin & Klement, neboť již roku 1905 vydala hranická městská rada vyhlášku, zakazující pod pokutou 20 K vjezd motocyklů na náměstí a přilehlých ulic, v ostatních ulicích pak jízdu po chodnicích. V roce 1913 máme v Hranicích doloženy dva osobní automobily, patřící staviteli Jonášovi a výrobcí lihovin Wolfovi. V Lipníku je k témuž roku doloženo vlastnictví automobilu továrníkem Wawerkou, jehož podnik převzal i obchodní zastoupení fy Laurin & Klement. O skutečném rozvoji motorismu na Hranicku však lze hovořit až ve 20. letech, zejména v jejich 2. polovině, kdy se počet motorových vozidel rychle zvyšoval, jak ukazuje následující tabulka:

Počet	1926	1928	1929	1930	1931
osobních aut	53	77	120	141	171
nákladních aut	26	40	64	72	97
autobusů	4	12	11	18	19
motocyklů	58	95	107	145	172
traktorů	1	5	9	9	12
celkem	142	229	311	385	471

I když se uváděná čísla mohou zdát při srovnání se současností nicotná (v roce 1997 připadal v ČR 1 osobní automobil na 3 osoby), nelze přehlédnout dynamiku postupu motorizace na Hranicku v tomto krátkém časovém rozmezí, kdy se během pěti let počet evidovaných motorových vozidel více jak ztrojnásobil. Dodejme ještě, že v roce 1933 činil počet evidovaných vozidel v hranickém politickém okrese 585 (z toho 239 osobních, 117 nákladních a 212 motocyklů) a v roce 1938 dosáhl 924 (386 osobních, 129 nákladních, 395 motocyklů).⁸

Představu o postupu motorizace upřesní i údaje o počtech motorových vozidel, která byla z evidence vyřazena, neboť nešlo o zanedbatelná čísla:

v roce 1929 bylo vyřazeno z provozu 41 vozidel, 1930 85 vozidel a v roce 1931 dokonce 111 vozidel. Tato čísla, svědčící o značné fluktuaci vozidel, k jejímž hlavním důvodům patřil vedle změny bydliště majitele prodej vozidla mimo území okresu a špatný technický stav vozidla, dokreslují představu o situaci na trhu motorových vozidel a o problémech a počáteční nezkušenosti rozrůstající se obce motoristů. Mnoho vozidel změnilo majitele v průběhu několika měsíců a je zřejmé, že koupě automobilu nebo motocyklu z druhé ruky byla již tehdy velmi rozšířená. Nemalý počet vozidel odhlášených pro technickou nezpůsobilost pak potvrzuje uvedené skutečnosti o kvalitě tehdejších vozovek a jejich dopad na rychlé opotřebení strojů a snad i napovídá o spolehlivosti výrobků a zacházení některých uživatelů s nimi. Nejednalo se totiž vesměs o žádné veterány, nýbrž o automobily nebo motocykly do stáří 5 let. Tak např. ze 111 vozidel vyřazených z evidence v roce 1931 bylo pouze 20 vyrobeno před rokem 1925. Rovněž vozidla přihlašovaná do evidence byla většinou nová nebo zánovní. Ze 196 vozidel zaevidovaných v roce 1931 bylo pouze 16 vyrobeno před rokem 1925, a zcela nových, tj. ročník výroby 1930/1931, bylo 98 vozidel, tedy přesně polovina z evidovaného počtu.⁹

Zajímavým ukazatelem je i účel, za jakým si majitelé svá vozidla pořídili a který museli při jejich evidenci uvést. U nákladních vozů, autobusů a traktorů je evidentní, rovněž přibližně 75% majitelů osobních vozů uvedlo použití vozidla k výkonu svého povolání. Motocykl se však již stal dopravním prostředkem širších vrstev, 70% motocyklistů uvádělo, že si pořídili svůj stroj pro soukromou potřebu a sport.

V této souvislosti je namístě zmínit se i o nové koncesované živnosti, která se čile rozvíjela a která brzy téměř vytlačila tradiční fiakristy a povozníky, a to o pravidelné či nepravidelné dopravě osob a nákladů automobilem nebo autobusem. Z živnostenských rejstříků¹⁰ zjišťujeme, že do roku 1925 bylo v celém politickém okresu vydáno 9 autokoncesí, v období 1926-1930 již 42 a do roku 1935 dalších 46. Většina držitelů koncese ovšem svou živnost provozovala pouze příležitostně, zpravidla souběžně s výkonem jiné profese. Zjišťujeme také, že ne každému taxikáři nebo provozovateli autobusu se v živnosti dařilo. Do roku 1930 bylo složeno sice jen 5 živností, do roku 1935 ale již 32. Pohromou pro taxikáře byl zejména rok 1933, kdy vrcholící hospodářská krize vedla k zániku 24 těchto živností. Je samozřejmé, že naprostá většina přepravců působila ve městech, v Lipníku a v Hranicích, kde profitovali zejména v lázeňské sezóně. Soukromé autobusové linky vznikaly během 2. poloviny 20. let. Na Hranicku šlo o spoje Hranice - Potštát, Hranice - Kelč - Kunovice, Hranice - Spálov - Jakubčovice a Hranice - Zbrašov - Ústí. V samotném okresním městě jezdila autobusová linka mezi Severním nádražím a náměstím. V létě roku 1927, kdy se v Hranicích konala krajská výstava Pobečví, byla udělena rovněž koncese k provozování mimořádné linky mezi výstavištěm a nádražím. Na Lipnicku vznikly autobusové linky Lazníčky - Tršice - Přerov, Lipník - Soběchleby a Lipník - Jezernice - Středolesí. Většina uvedených linek sloužila jako dělnické spoje a jezdila proto pouze jednou nebo dvakrát denně. V letech hospodářské krize byla řada z nich nucena pro nerentabilitu přerušit provoz.

Ve druhé části našeho příspěvku bude věnována pozornost vozidlům, která se před třicetivíťstoletím na Hranicku pohybovala, a lze předeslat, že se jednalo o soubor velmi pestrý, zejména u motocyklů. Z již zmíněného Seznamu motorových vozidel byla vybráno 706 vozidel, která prošla evidencí v období 1926-1931, což je vzorek poskytující již velmi přesný obraz o typové rozmanitosti strojů tehdejší doby. Do souboru nebyla zahrnuta pro nepatrný počet motorová kola, traktory, speciální vozidla a také tovární předváděcí vozy. V meziválečném období měla vozidla hranického okresu vyhrazena tato čísla státních poznávacích značek: P 661-P 670, P 811-P 830, P I. 321-P I. 340, P I. 821-P I. 850, P III. 391-P III. 440, P VI. 551-P VI. 600, P IX. 501-P IX. 600, P XI. 801-P XI. 900, P XVI. 101-P XVI. 300. Při výmazu vozidla z evidence byla jeho značka přidělena dalšímu vozidlu. Poznamenejme ještě, že téměř polovina z počtu evidovaných vozidel měla svá stanoviště ve dvou největších městech okresu, Hranicích a Lipníku a další čtvrtina v osmi ostatních největších obcích (Bělotín, Drahotuše, Hustopeče, Kelč, Osek, Potštát, Spálov, Tršice). Mezi majiteli početně převažují drobní podnikatelé, řemeslníci a živnostníci, ať již jako fyzické nebo právnické osoby, dále jsou zastoupeni lékaři a zvěrolékaři, právníci, úředníci, četníci a jako hranické specifikum i důstojníci zdejší posádky a vojenské akademie.

Mezi evidovanými vozidly tvořily nejpočetnější skupinu osobní automobily, kterých bylo 283.¹¹ Jednoznačně mezi nimi převažovaly vozy domácí produkce (242, tj. 85,5%), a to nejen díky celním a daňovým opatřením na ochranu domácího trhu, ale také proto, že se výrobci snažili konstruovat vozidla nejlépe vyhovující tuzemským dopravním poměrům. Z domácích značek nejvíce převládaly pragovky (z 50%), mezi nimi především modely Praga Piccolo, odolné vozy „stavěné pro tvrdé požadavky lidí, kteří neměli cit se strojem ani žádných odborných znalostí“,¹² vyráběné v průběžně modernizovaných sériích od roku 1924 až do roku 1946 a patřící svou cenou kolem 40.000 Kč k nejlevnějším vozům na trhu, a Praga Alfa, vyráběná rovněž za průběžné modernizace již od roku 1913. Z modelů střední třídy je zaznamenána v 6 exemplářích Praga Mignon a jedenkrát i luxusní Praga Grand, avšak vyrobená již v roce 1922. Dalších 20% mezi domácími značkami připadalo na výrobky kopřivnické Tatry. Početně opět zcela převažovaly lidové vozy, vzduchem chlazené dvouválce T 11 a jejich zdokonalený nástupce T 12 a čtyřválcové T 30 a T 52. Z dražších modelů je zaznamenán pouze jeden exemplář T 17, s šestiválcovým kapalinou chlazeným motorem, který se prodával za 95.000 Kč. Zbývajících 30% mezi domácími značkami vyplňovaly především modely automobilky Laurin & Klement, začleněné roku 1925 do koncernu Škoda a vyrábějící nově zaváděné typy již pod touto značkou, značně oblibě se těšily i levné zetky, výrobky brněnské Zbrojovky s dvoudobými motory, a výrobky jinonické automobilky Walter. Několik vozů reprezentovalo i prostějovskou továrnu WIKOV (Wichterle & Kovařík), známou spíše výrobou hospodářských strojů, a počátkem 30. let se objevily první laciné aerovky (dvoudobé jednoválce s obsahem 500 ccm a dvouválce 662 ccm).

Zahraníční automobily pocházely z pěti zemí: Rakouska, Německa, Francie, Itálie a USA. Při jejich nevelkém počtu nelze říci, že by se výrob-

ky určité značky těšily výraznější oblibě před ostatními. Z rakouských vozidel lze upozornit na dva vozy značky Austro-Daimler, z nichž třílitrový šestiválec z roku 1930, patřící hranickému továrníku Š. Hellerovi, jistě budil patřičný obdiv. Z německých vozů byly ve sledovaném období zaevidovány tři vozy značky Opel a po jednom značka Adler, BMW, Horch a Mannesmann. Z francouzských vozů patřila k nejčtenějším značkám Citroen a Renault, po jednom vozu náleželo k dnes již neexistujícím značkám Berliet a Mathis. Itálii reprezentovaly kromě jednoho zástupce značek Ansaldo a Itala pouze fiaty. Z USA pocházelo 7 vozidel, každé od jiného výrobce: Buick, Dodge, Ford (model A, nástupce slavného modelu T, patřil silničnímu oddělení Okresního úřadu Hranice), Chevrolet (model DLXIX, patřící potštátskému velkostatkáři Sigmundu Desfours-Walderode), Nash (model Standard Six), šestiválcový Whippet a Willys Overland.

Rovněž naprostá většina nákladních automobilů zapsaných v letech 1926-1931 pocházela z domácí produkce. Jednalo se o 109 ze 140 vozů, tj. 78%. Mezi nimi opět jednoznačně převládaly výrobky pražské továrny Praga, které svým počtem 81 vozů tvořily téměř tři čtvrtiny domácích vozidel. Nejpočetněji byl mezi nimi zastoupen model Praga AN (tj. Alfa nákladní), lehký vůz o nosnosti jeden a půl tuny, vyráběný od roku 1924, který v provedení s korbou nebo jako dodávka nejlépe vyhovoval právě malým firmám. Za ním následovala četností pětituna Praga N v různých provedeních a třítuna Praga L. Z dalších modelů pragovky stojí za zmínku Praga Piccolo a Praga Alfa jako dodávkové vozy, každý po jednom exempláři. Za značkou Praga následovaly s několika typy vozy Škoda a Tatra, mezi nimi lehké jednotuny Škoda 125 a Tatra 13. Ze dvou vozů značky Laurin & Klement stojí za zmínku přesluhující veterán z roku 1907. Značku Walter pak zastupoval jediný vůz, dvoutuna model PN. Ze zahraničních výrobků představovaly početnější skupinu pouze stroje z USA, a to lehké nákladní vozy značek Chevrolet (modely Touring a Utility Express Truck) a Ford. Ostatní země zastupovalo jen několik málo vozidel: Rakousko značka Saurer a Steyr, Belgie jeden vůz značky FN (z roku 1912), Německo Opel, NAG a dosluhující vozy Gross Büssing (1910) a Nacke (1912), z Francie bylo doháno po jednom vozu Citroen a Renault.

Autobusy, které prošly v sledovaném období evidencí okresního úřadu, pocházely všechny od domácích výrobců. Z 20 zaregistrovaných vozidel, z nichž ovšem 9 bylo po krátké době opět odhlášeno, neslo 16 značku Praga (převládal typ AN), 3 značku Škoda (typ Š 125) a 1 Laurin & Klement. Jednalo se tedy vesměs o malokapacitní autobusy určené pro přepravu asi 10 sedících osob, což zřejmě tehdejším nárokům hromadné dopravy postačovalo.

Jestliže ve vozovém parku dvoustopých vozidel převládaly z více jak tří čtvrtin domácí výrobky, zcela opačnou situaci můžeme konstatovat v případě motocyklů. Domácí motocyklový průmysl nevyužil svých úspěchů z počátku století a náš trh ovládly na určitou dobu zahraniční značky. Teprve úspěšné motocykly Jawa a ČZ začaly v průběhu 30. let dobývat zpět ztracené pozice. Ve 20. letech byla naším největším výrobcem motocyklů chebská továrna Premier, vyrábějící původně jízdní kola. Existovala ovšem celá řada dalších výrobců, z nichž mnozí vyráběli motocykly spíše dílenským způsobem a na trhu se výraznějším způsobem neuplatnili.

Z 263 motocyklů bylo u nás vyrobeno jen 26 strojů, tj. necelých 10%. Tři čtvrtiny přihlášených motocyklů patřily značkám anglickým, německým a americkým, v menším počtu se vyskytovaly i motocykly francouzské a belgické, několika stroji byly zastoupeny i motocykly rakouské, švýcarské a jediným italské. Ve 20. a 30. letech tak bylo možno spatřit na silnicích hranického okresu velmi pestré společenství motocyklů nejrůznějších značek a typů.

Mezi domácími značkami tvořily polovinu motocykly Premier, vyráběné v kubaturách 250 (model Liliput), 350 a 500 ccm. Od roku 1929 se začaly objevovat první motocykly Jawa (jednoválcové pùllitry), ze starších motocyklů pak dosluhovalo několik strojů Laurin & Klement z počátku století. Po jednom motocyklu zastupovalo značky BD (Breitfeld - Daněk), BV (Balzar & Vémola Prostějov), Orion aj.

Ze zahraničních motocyklů připadla plná polovina (123 z 237) na stroje anglické, což nepřekvapí, dodáme-li, že po 1. světové válce působilo v Británii více jak 100 motocyklových výrobců a v meziválečném období byla země vedoucí evropskou motocyklovou velmocí. Největší oblíbené se těšily motocykly Ariel (31 strojů), mezi nimi hlavně jednoválcové s kubaturou 557 ccm, třístapadesátky a pùllitry značek AJS (18 strojů), BSA (15 strojů) a Rudge (14 strojů). Dále byly několika stroji zastoupeny značky Triumph a Omega, jednotlivými výrobky pak značky Calthorpe, Garfield, Douglas, Excelsior, Montgomery, OEC, Royal Enfield aj.

Druhou nejčetnější skupinu tvořily motocykly německé (46 strojů), mezi nimiž se 17 stroji převládala značka BMW, zejména její hřídelí poháněné dvouválcové pùllitry s charakteristickými protilehlými válci, setkat se však bylo možno i se sedmsetpadesátkami. Po několika strojích dále patřilo značkám DKW, NSU a Opel, z dalších značek, reprezentovaných jednotlivými motocykly, lze např. jmenovat Mars, Victoria, Wanderer, Zündapp anebo přesluhující Phänomen z roku 1906.

Ze Spojených států pocházelo 29 motocyklů, všechny pouze značek Harley-Davidson a Indian, které si již tenkrát vydobily na americkém trhu téměř monopolní postavení. Je-li dnes Harley-Davidson synonymem mohutného silného motocyklu, pak před 70 lety připadala na Hranicku polovina ze zaregistrovaných strojů na lehkou třístapadesátku Peashooter, teprve druhou polovinu z 18 zástupců této značky tvořily stroje s kubaturami 500, 750 a jeden motocykl s 1200 ccm. Podobně i mezi Indiany převládala se 6 stroji třístapadesátka Prince a menšinu tvořily silnější šestistovky Scout a litrový Chief.

Mezi 17 belgickými motocykly převládala značka FN (350, 500 a 750 ccm), několik strojů pak neslo značku Sarolea a Rush. Francie, kde rovněž působily desítky výrobců motocyklů, byla zastoupena pouze 13 stroji, mezi nimiž převažovaly různé modely značky Terrot a pùllitry Gnome & Rhône, po jednom stroji reprezentovalo značku Peugeot a Monet Goyon. Z Rakouska pocházely 4 motocykly Puch a jedna Austro-Motorette, ze Švýcarska tři pùllitry Motosacoche a Itálii zastupovala značka Frera, dvouválec s obsahem 1130 ccm, vyrobený v roce 1921.

Pokusíme-li se učinit závěr z předložených údajů a poznatků, je možno tvrdit, že i na Hranicku došlo ve druhé polovině 20. let k dynamickému

růstu motorismu a silniční dopravy, úměrnému ekonomickým a sociálním poměrům okresu. Převažující podíl na něm měla drobná a střední podnikatelská sféra, rostl však i význam motorového vozidla jako soukromého dopravního prostředku, zejména motocyklu. Typová rozmanitost vozidel i poměr zastoupení jednotlivých výrobců poskytují reálný obraz o stavu na našem trhu, především u vozidel nižších tříd. K případným specifikům hranického okresu by však bylo možno se vyslovit jedině po kvantitativním i kvalitativním vyhodnocení a srovnání údajů z dalších okresů a regionů.

Poznámky

- 1 Kuba, A.: Atlas našich automobilů 2. Praha 1988, s. 7.
- 2 Kuba, A.: cit. dílo, s. 10.
- 3 Státní okresní archiv Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 129 (dále jen SOkA Přerov).
- 4 Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Svazek VI. Ostrava 1978, s. 117an.
- 5 Cínek, A.: Zánik silničního okresu lipenského. In: Lipník nad Bečvou, město a okres, 1933, s. 161-162.
- 6 Československá vlastivěda VI. Praha, Sfinx 1930, s. 414.
- 7 Musiol, A.: Soudní okres Hranický. Přerov 1936, s. 57-58.
- 8 LN (= Ludvík Novotný): Ze starých Hranic. Několik údajů o rozvoji automobilismu na Hranicku. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou, listopad 1973, s. 12-13 a tam uvedené prameny.
- 9 Disproporce mezi přírůstkem vozidel vypočteným z tabulky a výsledkem získaným odečtením počtu vyřazených vozidel od zapsaných je vysvětlitelná tím, že okresní úřad ohlašoval Státnímu úřadu statistickému stav k 31. říjnu.
- 10 SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 69, 80, 81.
- 11 Údaje o vozidlech viz Přehled literatury.
- 12 Holan, E.: Světové dějiny techniky. Praha 1938, s. 233.

Přehled použité encyklopedické literatury:

- Brown, R.: Encyklopedie motocyklů. Svojtka & Co. 1998.
Encyklopedie automobilů. Praha, Gemini 1994.
Heinz, V. - Klement, V.: Z dějin automobilu. Praha 1931.
Holan, E.: Světové dějiny techniky. I. Dějiny dopravy. Praha, Synek 1938.
Kuba, A.: Atlas našich automobilů 1 - 2. Praha, NADAS 1988.
Macbeth, G.: Velký obrazový atlas automobilů. Praha, Artia 1985.
Roberts, P.: Veteráni na kolech. Praha 1969.
Wilson, H.: Velká kniha o motocyklech. Praha, Gemini 1994.

Václav Bednář

J. S. Machar a Vojenská akademie v Hranicích

V roce 1926 vyšel ve Vídni výbor z literární tvorby básníka a spisovatele Josefa Svatopluka Machara pod názvem „J. S. Machar - člověk a dílo“. Předmluvu ke knize napsala S. Rouštická. Uvádí v ní, že Machar je „mnohým drahý a mnohými nenáviděný... je dítětem bohaté labské roviny, ale dítětem chudým, jež ve zlých časech okusilo s rodiči i trpkého chleba zemědělských dělníků. Otec... nedal synovi bohatství, ale dar barvitého vyprávění a ...důrazné ponaučení: povídá se, že hlavou zeď neprorazíš. Pravda, často si rozbiješ hlavu, ale často prorazíš i zeď. Přejde na to, co je tvrdší. Měj tvrdou hlavu, zeď povolí. Nic si nedej líbit!“⁴¹

Letošní rok je rokem 135. výročí básníkovy narození, narodil se v Kolíně 29. února 1864. Současně si připomínáme také pětileté Macharovo působení v Československé armádě. 18. srpna 1919 byl J. S. Machar jmenován generálním inspektorem armády. Funkci zastával do 26. října 1924, kdy dobrovolně vysoký úřad opustil. Hned na úvod by bylo možno konstatovat, že hlavní příčinou rozchodu Machara se službou v armádě byla jeho celoživotní věrnost ponaučení, které mu odevzdal otec. Vyplyvá to i z hodnocení Macharova přínosu mladé československé armádě, jak jej krátce po rezignaci podaly „Důstojnické listy“: „Bylo nutno najít muže revoluce, který by mohl dát armádě jednotnost, bez níž nemůže žádné vojsko existovat. Byl to sám Masaryk, který uznal Machara za jediného schopného... Machar nebyl generálním inspektorem v pravém slova smyslu. On byl více, mnohem více, byl to morální vůdce armády. Tomuto jeho poslání nebylo vždy a všude dobře rozuměno. Mluvílo se o nevojenskosti a málokdo vycítil jeho pravé poslání v naší armádě. Byl mužem pevným, individualita, která nerada přijímala názory jiných. Všechny své skvělé vlastnosti přinesl do armády. Při reorganizaci velení pomáhal Machar - psycholog ministroví a náčelníkovi hlavního štábu. Měl dobrý postřeh, znal prostředí a lidi, a proto mohl často pracovat s úspěchem. Jeho duch to byl, jenž dal organizaci vojenským školám.“⁴²

Úvaha dále pokračuje tvrzením, že trvalou zásluhu si Machar zabezpečil tvůrčí účastí na konečném znění branného zákona a služebního řádu a aktivní činností při ustavení a „rozběhu“ Válečné školy v Praze a Vojenské akademie Hranice. Smyslem tohoto zamyšlení je poukázat na úlohu J. S. Machara při zrodu a počátcích výcviku a učebně-výchovného procesu Vojenské akademie v Hranicích na Moravě. Nemohu ovšem přehlédnout ambivalenci volby jednoho z nejzarputilejších odpůrců habsburské monarchie, ale také římsko-katolické církve do funkce „ideového vůdce armády“.

V roce 1919, kdy Machar převzal funkci generálního inspektora československé armády, probíhal v armádě proces tak zvané unifikace. Podle francouzské předlohy byl sjednocován výcvik a výchovné zaměření velitelského

sboru, který se po 28. říjnu 1918 formoval z různorodých a často zcela protichůdných složek dřívějších armádních struktur. Vedle aktivovaných důstojníků a rotmistrů bývalé c. a k. armády a sboru tak zvaných dobrovolců, pomáhajících republice po vyhlášení vybojovat strategicky únosné státní hranice, až k legionářům prodchnutým národním vlastenectvím, postupně se navracejícím z bojišť 1. světové války, a mladičkým nadšencům, kteří se pro nelehkou službu vojenských profesionálů rozhodli z vlasteneckého idealismu.

Machar Masarykovi prozradil touhu řídit výchovu v armádě už na podzim roku 1914, když se budoucí prezident rozhodl odejít do emigrace s cílem přispět k ustavení samostatného českého státu. Machar vyjádřil úmysl vést armádu alespoň pět let, aby v ní mohl zavést „zdravou výchovu“, aby v armádě byla zabezpečena „spravedlnost všem uvnitř, duchovní vůdcovství ve Slovanstvu navenek“.³

V situaci, kdy se za hlavní výchovný cíl v armádě považovala nezbytnost armádu „odrakouštit“, byl Machar, proslulý protihabsburskou nesmířitelností, v armádě nezastupitelný. Nelze ovšem podceňovat i negativní rysy Macharovy povahy, zvláště naprostou nepřipravenost pro politická jednání, vyžadující ústupky a kompromisy. Když politické rozvrstvení kompromisní postupy vynucovalo, stupňovalo se u Machara znechucení.

Pocit deziluze z vývoje v samostatné ČSR, který u Machara po odchodu z armády vyústil v hluboké lidské i politické odcizení vůči dlouholetému příteli T. G. Masarykovi, našel literární vyjádření i v knize „Pět let v kasárnách“:

„Největší rozčarování mi připravil náš drahý národ sám. Dnes člověk, zvyklý u něho a od něho všemu možnému, už se nerozhořčuje. Tehdy však, po převratu, bylo jinak. Sediš v kavárně, jedeš vlakem, tramvaj, jdeš ulicí a vždy totéž: Takhle jsme si tu svobodu nepředstavovali. V Rakousku bylo líp.“⁴

Pomineme-li dobový žargon, vyvolávají povzdechy Machara nad morálním marasmem v Masarykově ČSR přímé asociace na současné „tunelování“: „Vyžrat republiku! bylo smyslem svobody a volnosti pro ty, kteří pocítili po 28. říjnu 1918, že republika musí pro ně ‚něco udělat‘. Vyžrat republiku, zvedlo se nahore a zvedlo také dole. Neboť, když inteligence takto, má chuďas zůstat pozadu?“⁵

„Vrátil jsem se do Čech s pravicí nataženou ke smíru a podanou k stisknutí každé ruky, která ji uchopí... Snil jsem velký sen o novém, kulturním českém člověku. Procítl jsem, stáhl ruku zpět a vyhledal svůj starý bič“,⁶ uzavírá Machar úvahy nad svým několikaletým pokusem vybudovat mladou československou armádu podle svých představ a vtisknout tak výraznou pečeť i formě a zvláště mravním principům Československé republiky.

Podle vlastního vyjádření se Machar s problematikou Vojenské akademie v Hranicích setkal vlastně již v den, kdy byl uveden do vojenské funkce. Machar vypráví: „18. 8. (1919) jsem složil slib prezidentovi, představil se generálovi Pellé (tehdejší francouzský náčelník hlavního štábu československé armády) a zúčastnil se porady na Hradě o vojenské škole v Hranicích. Zasáhl jsem krátkým prohlášením, že škola musí být otevře-

na co nejdřív. Ať jsou tam zatím (před přijetím nového branného zákona) unifikační kurzy pro mladé důstojníky a rotmistry... po mém prohlášení se debatěři shodli, že se tedy škola otevře po novém roce.“⁷

Historie Vojenské akademie v Hranicích je ovšem poněkud staršího data. Od roku 1878 do 1. listopadu 1918 existovaly v dnešních kasárnách gen. Zahálky Vyšší vojenská reálka (Militär-Oberrealschule) a Jízdní kadetka (Cavallerie-Cadettenschule.) Dne 2. listopadu 1918 velitel vojenských škol a posádky plukovník Karl von Rottenberger rozkazem č. 256/1918 uznal pravomoc Revolučního národního výboru v Praze nad hranickou posádkou a zprostil vojenské osoby přísahy vůči habsburskému mocnářství. Po telefonické konzultaci s vojenským odborem pražského Národního výboru byl 5. listopadu 1918 do funkce velitele hranické posádky i hranických vojenských škol jmenován praporek Jindřich Bubla, učitel dějepisu na vyšší vojenské reálce od roku 1903. 6. listopadu 1918 oznámil praporek (major) Bubla v rozkazu č. 1 zřízení Československé vojenské reálky a převzetí velení nad ní. Současně byly v tomto rozkazu stanoveny podmínky odjezdu osob, které podle obecného sčítání osob v roce 1910 místem tehdejšího trvalého pobytu nepříslušely k zřizovanému československému státu. Bylo nařizováno, že chovanci, důstojníci i mužstvo příslušející do Haliče odjedou rychlíkem Vídeň-Krakov dne 6. listopadu 1918, ostatní pod velením plukovníka Rottenbergera dne 8. listopadu 1918 do Vídeňského Nového Města.⁸

Nutno podotknout, že v úředních dokumentech se ještě užívalo zeměpisné označení Halič, protože Polská republika byla vyhlášena až 11. listopadu 1918.

Vojenské osoby, které věkem podléhaly přísaze, vykonaly dne 14. listopadu 1918 v areálu vojenských ústavů přísahu věrnosti československému státu.⁹ Již před tím, 11. listopadu 1918, bylo na poradě učitelského sboru provedeno sloučení Vyšší vojenské reálky a Jízdní kadetky. Kromě českých příslušníků až do 18. ledna 1919 vojenská reálka školila také 23 Bulharů.

Poválečné iluze, podle kterých už se v Evropě nemůže válečné ohrožení opakovat, však přispěly k zrušení Vyšší vojenské reálky. 23. listopadu 1918 vydal prohlášení první ministr národní obrany ČSR Václav Jaroslav Klofáč (1868 - 1942). Deklaroval odhodlání, vyjádřené již T. G. Masarykem ve „Washingtonské deklaraci“: „Hodlám dát našemu vojsku ráz demokratický. Mým programem je milice.“¹⁰

26. listopadu byla budova dřívější jízdní kadetky vyjmuta rozkazem Ministerstva národní obrany (dále jen MNO) z kompetence velitele reálky a byl v ní zřízen Vojenský ústav pro výrobu očkovacích látek pod velením asistenta vojenského lékaře hranické posádky MUDr. Amerlinga. 8. ledna 1919 byl zrušen vojenský výcvik chovanců, 18. ledna 1919 byli odesláni domů bulharští studenti a 1. února 1919 obdržel velitel reálky likvidační rozkaz školy, podle kterého dnem 8. února 1919 přešli chovanci vojenské reálky na civilní gymnázia v místě trvalého bydliště. Začal se zcela korektní spor eráru a města o využití uvolněných prostorů s bohatými sbírkami a kabinetů rakousko-uherských vojenských škol. Původní požadavek obecní rady, aby v objektu vojenské reálky byla zřízena Vysoká

škola zemědělská byl odmítnut výnosem Ministerstva zemědělství č. 1685, ze dne 22. března 1919.¹¹ MNO však „projevilo ochotu poskytnout pro reálné gymnázium v Hranicích tolik místností, kolik bude potřebovat. Vyhrazuje si však právo, že smí místnosti kdykoliv žádat zpět.“¹²

Nejistota dalšího osudu bývalých vojenských škol vedla k nepromyšlenému odsunu majetku. Reprezentační nábytek přijímacího salónu byl dne 18. února 1919 odeslán na MNO do Prahy, hospodářské nářadí převzal Vojenský ústav pro výrobu očkovacích látek, který po nákladných přestavbách budov zanikl stejně neuváženě jako vznikl, tehdy velmi vzácný „kinomatografický“ přístroj obdržel 8. března 1919 X. odbor MNO, na MNO putovalo také vybavení kanceláří, české knihy ústavní knihovny dostala knihovna zemského velitelství v Praze, psací stroj Mercedes putoval dokonce až na oblastní vojenské velitelství do Spišské Nové Vsi.

Nábytek pro důstojníky byl odeslán do Milovic, přístroje a talíři z jídelny dřívější kadetky byla vybavena stravovna MNO, hranické školy převzaly část výbavy kabinetů reálky, rozhodující část bohatých sbírek putovala do Brna na Masarykovu univerzitu a nově zřizovanou Vysokou školu zemědělskou. Nejtragičtější však byl osud jezdeckých koní, kteří zůstali v areálu hranických kasáren a měli být využíváni pro výcvik v budovaném Vojenském jezdeckém ústavu. Z původních 100 jich 96 uhořelo při požáru provizorních dřevěných stájí 12. srpna 1921.¹³

V létě roku 1919, při vojenské konfrontaci s maďarskými bolševiky, se v plné nahotě prokázala naivita představ o nepotřebnosti pravidelné armády. 22. července 1919 přijel do Hranic ministr národní obrany Klofáč a v naprostém rozporu s dosavadním odhodláním představitelům města oznámil, že v budovách bývalých rakouských vojenských gymnázií bude zřízena Československá vojenská akademie. V dokumentech ze zasedání obecní rady se návštěva ministra Klofáče objevuje dvakrát. V zápisu z 22. srpna 1919 se uvádí: „Dne 22. 7. 1919 zavítal do Hranic ministr národní obrany Václav Klofáč. Mimo budov vojenských ústavů prohlédl si i budovu městského reálného gymnázia, městské muzeum a lázně Teplice. Městské radě přislíbil pro město svou podporu... V budově vojenských ústavů má být dnem 1. 1. 1920 zřízena dvouletá vojenská akademie.“¹⁴ Zápis z 19. září 1919 doplňuje: „Výnosem Ministerstva národní obrany č. 2365/II.b, ze dne 1. 9. 1919, bude zřízena v Hranicích Vysoká vojenská škola pro výchovu důstojníků v příštím roce. Od 3. 1. 1920 započne aplikační kurs pro praporčíky a mladé poručíky.“¹⁵

Lze konstatovat, že básník Machar vstupoval do služeb mladé československé armády ve chvíli, kdy připravovaná škola existovala pouze v představách nejvyšších státních a vojenských představitelů. Jmenování uznávaného pedagoga do jedné z nejdůležitějších armádních funkcí mělo usnadnit vytvoření koncepce školy, aby na jedné straně respektovala geopolitické zájmy úzké kooperace s armádou vítězné Francie a současně vychovávala československé vlastence. Hlavní překážkou rychlého otevření školy byly neutěšené materiální podmínky, které nastaly následkem totální likvidace rakousko-uherských vojenských škol. Po roce bezhlavého a často hodně podezřelého „přemísťování“ vybavení bylo nutno začít budovat školu úplně od základů. „Generál Kieffer, velitel vojenské školy

v Hranicích, byl tam na návštěvě. Pranic není připraveno, pranic se nedělá. Poslal jsem výstrahu dotyčnému oddělení MNO¹⁶,¹⁶ poznamenal si do deníku Machar několik dnů po nástupu do úřadu.

Nesmírně obtížného úkolu se dosavadní básník chopil s nezlomným odhodláním. Zásady přípravy velitelských kádrů měl ostatně podrobně promyšleny. Potvrzuje to již jeho programové vystoupení při převzetí funkce. Kromě jiného řekl: „Chci vychovat z vojáka demokratického aristokrata... Důstojník ráno komandující bude odpoledne učitelem a vychovatelem svého mužstva. Postarám se o vydání příruček, obsahujících vedle článků dějepisných i články lidovýchovné a články všeobecně vzdělávací. Pro německé vojáky bude vzat zřetel k dějinám německým, pro Maďary maďarským a sice tak, aby jejich světlé všelidské a republikánsky státotvorné stránky se uplatnily. Jednotící republikánská myšlenka musí proniknouti vychovatelský systém našeho vojska... Důstojník musí být vojákovi učitelem a býti jím respektován a vážen asi podobně, jako v řádné rodině je vážen starší bratr svými sourozenci... Důstojník bude zodpovědný za ducha vojína.“¹⁷

V době nástupu do funkce patřil J. S. Machar k nejužšímu kruhu spolupracovníků a přátel T. G. Masaryka a jejich názory na výstavbu armády a roli vojáků z povolání byly velmi blízké. Ihned po návratu do vlasti po čtyřleté emigraci proslovil T. G. Masaryk dva zásadní projevy, které vytyčovaly určující principy, podle nichž by měla výstavba československé armády probíhat. Tvorbě důstojnického sboru věnoval prezident nejvíce pozornosti. V projevu ve vzdělávacím kurzu II. odboru MNO dne 16. dubna 1919 uvedl: „Důstojník není pouze učitelem vědomostí - důstojník musí býti zároveň stálým vůdcem a pravým vzorem vojenské zdatnosti, vojenské mužnosti, zejména musí být vzorem v nebezpečí, ve válce. Ovšem i v míru, kdykoli jde o nějaký těžší úkol, kde je zapotřebí strategického důvtipu a rozhodování.“¹⁸

J. S. Machar, spolu s důstojníky francouzské vojenské mise hlavního štábu Československé armády, se nejvýrazněji podílel na sestavování učebních osnov budoucí vojenské akademie. Jak ve svých pamětech často připouští, právě ve stanovení odpovídajícího poměru všeobecně vzdělávacích předmětů a vojenských dovedností se nejčastěji dostával s profesionálními vojáky do sporů. Aniž bych chtěl spor zjednodušovat, lze problém shrnout do soudu, že Machar více než vojáci, kteří zažili zkušenost 1. světové války v poli, zdůrazňoval nezbytnost mravní a vlastenecké výchovy mladých důstojníků vyzdvižením kladných prvků husitství, sokolské zdatnosti a legionářského demokratismu a republikánství.

Podle mého názoru zásadní slabinou postojů J. S. Machara byl tradiční „romantizující“ pohled na českou národní minulost a neobjektivní a nadnesené posuzování „české povahy“. Sám to otevřeně několikrát i přiznal. „Náš národ byl centrem všeho, prvním národem ve světě. Král Vratislav, Přemysl Otakar II., Jan Lucemburský, Karel IV., Václav IV., Hus, Žižka. Překop Holý a Jiří z Poděbrad. Stáli tu a dosahovali hlavami až k nebi. Miloval jsem je a byl jsem hrd, že jsem Čechem. A Němce jsem nenáviděl...“ hodnotí Machar své dětské vidění světa a vzápětí připouští, že „mně názor ten zůstal“.¹⁹ Stejně jednostranný Machar vždy byl v posuzování his-

torické úlohy katolické církve. Příslušníci katolického kléru dobře pama- tovali Macharovo proticírkevní tažení Moravou v roce 1909. Například 9. června 1909 přednášel Machar na pozvání místního Čtenářského spol- ku v domě záložny v Přerově na téma „O antice a křesťanství“. Na před- nášku přijeli posluchači z Ostravy, Frenštátu, Vsetína, Kroměříže a sa- mozřejmě i z Hranic. Machar prezentoval přesvědčení, že křesťanství „přišlo, zabilo individualitu člověka a zničilo antické římské impérium, aby zřídilo nové impérium zotročení duší“.²⁰ V Přerově se Machar dostal do ostré slovní potyčky s místním katechetou Hlobilem: „Jak mu bylo, když Machar ve srovnání s tím, co nám zbylo z antického světa, vypočítával, co obsahují římské kostely: mléko panny Marie, nachytané ve flaše, kousek předkožky Pána Ježíše, prst svatého Tomáše, přičku žebříku, který viděl Jakob ve snách.“²¹ Tyto ironické poznámky mu ani po letech nebyly prominuty a kom- plikovaly jeho vysoké postavení. Od příchodu na Ministerstvo národní obra- ny cítil J. S. Machar spíše než porozumění a naději jen chabě skrývané ne- přátelství a nepřízeň.

S Macharem ve funkci generálního inspektora Československé armády jsou přímo spojeny tři první etapy vývoje Vojenské akademie v Hranicích:

1. Otevření Vojenské akademie a takzvaný aplikační kurs pro mladé dů- stojníky a rotmistry s cílem sjednotit výcvik malých jednotek českoslo- venské armády.
2. Zahájení normálního dvouletého školního cyklu akademie.
3. Nástup československého velení ve vojenské akademii.

I když se původně předpokládalo, že aplikační kurs ve vojenské akade- mii započne 1. ledna 1920, vážné materiální nedostatky otevření zdržely. Teprve 26. března 1920 přicestoval z Prahy do Hranic štáb francouzských důstojníků, tvořících předpokládané velení školy. Téhož dne byl francouz- sky vydán také první rozkaz velitele akademie. Od 7. dubna 1920 vycházel rozkaz francouzsky i česky. Velitelem vojenské akademie byl jmenován francouzský generál Louis Kieffer, zástupcem velitele major francouzských legií Dr. Ing. Jan Kloud. Major Kloud vykonával nejen funkci zástupce ve- litele školy, ale také jeho pobočníka, tlumočnicka a překladatele. K jeho každodenním povinnostem patřilo rovněž překládání rozkazu velitele aka- demie do češtiny. Spolu s generálem Kiefferem přicestovalo do Hranic pět francouzských důstojníků. Major Falguière se stal náčelníkem štábu ško- ly a profesorem odborné vojenské výchovy, major Vignes profesorem tak- tiky a válečných dějin, major Rousseau profesorem nauky o zbraních, dě- lostřeleckých věd a vedoucím výcviku akademiků, kapitán Tamissier a nadporučík Chappe veleli rotám akademiků. Vážným problémem školy se od první chvíle ukázala být jazyková bariéra mezi profesory a akademi- ky. Každý z francouzských profesorů měl českého asistenta, který překlá- dal přednášky a přednášel je posluchačům. Tím se ovšem styk profesorů s akademiky stával ryze formálním.

Slavnostní zahájení aplikačního kurzu bylo provedeno v neděli 11. dub- na 1920. Nejvyšší vojenské velení zastupoval velitel hlavního štábu Čes- koslovenské armády, francouzský generál Maurice Pellé (1863-1924). Vlastní výuka započala 12. dubna 1920. Do kurzu nastoupilo přes 300 zá-

jemců, 14. října 1920 ho dokončilo 183 poručíků pěšího vojska, 73 dělostřelců a 23 poručíků jízdy. Vedle zmíněného velení akademie ve škole působilo 28 československých důstojníků. Výběr těchto instruktorů byl do značné míry prováděn osobně J. S. Macharem. Stojí za pozornost, že jedním z nich byl i kapitán francouzských legií Heliodor Píka (1897-1949), jehož životní drama zůstane trvalou obžalobou komunistického systému. V hranické akademii nejprve působil v roli instruktora, potom učil nauku o používání plynů a od roku 1922 využil velitel akademie jeho jazykových předností a ustanovil ho pobočníkem.

J. S. Machar po prvé vojenskou akademii navštívil 20. května 1920. Před večerí téhož dne promluvil v jídelně k „chovancům“. „Vylíčil úchvatnými a pochvalnými slovy svůj celkový dobrý dojem, jenž získal“, tvrdí školní kronika.²² 21. května dopoledne vyslechl potom na cvičišti přání a prosby chovanců a projevil před svým odjezdem znovu veliteli akademie své uspokojení, což bylo sděleno denním rozkazem č. 38, ze dne 21. května 1920. Machar současně oznámil veliteli akademie, že prezident republiky má v úmyslu navštívit počátkem července akademii a odevzdat škole prapor. Machar nechal na prezidentovu žádost prapor udělat v pražské umělecko-průmyslové škole. Prezident se však po několika odkladech do Hranic vypravil teprve 23. června 1924. Prapor z jeho pověření akademii předal 28. srpna 1920 tehdejší ministr národní obrany Ivan Markovič (1888-1944).

Ministr Markovič současně veliteli akademie doručil zřizovací rozkaz MNO odd. škol č. j. 109173 NO/II.S., kterým se upřesňovala organizace školy pro školní rok 1920/1921.

V rozkazu bylo kromě jiného uvedeno, že vojenská akademie je v otázkách výuky, personalistiky a výcviku přímo podřízena MNO, v záležitostech hospodářské správy a správy budov podléhá Zemskému vojenskému velitelství v Brně. Délka školní výuky je dvouletá. Školní rok trvá od 1. října do 15. srpna následujícího roku. Předpokládalo se, že zájemci o studium budou mít ukončené středoškolské studium, vzhledem k poválečným podmínkám se však připoušťela řada výjimek. Hranická vojenská akademie vyřazovala poručíky všech druhů vojsk, kteří se potom dále školili v ročních specializovaných kurzech. Tyto kurzy již neprobíhaly v Hranicích.

Do 1. ročníku akademie bylo přijato 281 uchazečů. Aby plánovaný počet byl dodržen, musely být ještě i dodatečně sníženy přijímací podmínky. Machar byl touto situací znechucen a v písemné zprávě ministrovi národní obrany lakonicky konstatoval, že „intelektuální elita národa neurčuje své děti pro vojenské řemeslo“.²³ Podle postavení rodičů bylo rozvrstvení uchazečů následovné: 46 z rolnických rodin, 41 z rodin státních úředníků, 38 z řemeslnických rodin, 26 z rodin učitelů atd., ale pouze 1 z rodiny senátora, 2 stavitele, 1 soukromého podnikatele.²⁴ Další vážný problém, který se ostatně nepodařilo s úspěchem vyřešit po celou dobu existence vojenské akademie v předválečném období, bylo zcela nevyhovující národnostní složení akademiků. Ačkoliv se akademie nazývala „československou“, ve skutečnosti byla vlastně převážně českou školou. Při prvním vyřazení poručíků v roce 1922 bylo jmenováno 116 Čechů, 6 Němců, 2 Slováci a 1 Rus. V roce 1930 77 Čechů, 1 Slovák a 2 Němci.²⁵ V nezahá-

jeném školním roce 1938/1939 se přihlásilo 1851 českých a 126 slovenských zájemců. Z nich bylo přijato 932 Čechů a 125 Slováků. I když tedy početní stavy slovenských akademiků v období bezprostředního ohrožení společeného státu nacisty rostly, nikdy neodpovídaly proporcionálně národnostnímu složení ČSR. Lze se domnívat, že jednou z hlavních příčin malého zájmu slovenských uchazečů o vojenské vzdělání bylo „protivatikánské“ a celkově protikatolické zaměření občanské výchovy této školy, které by bylo možno doložit náplní humanitních předmětů - zdůraznění osobností, které byly katolickému kléru nepřijatelné jako mistr Jan Hus, Jan Žižka, Prokop Holý, Jan Jiskra z Brandýsa, Jan Amos Komenský atd. Je nepochybné, že právě za obsah těchto předmětů nesl osobní zodpovědnost J. S. Machar, avšak přímou souvislost s malým zájmem Slováků nemám nikterak exaktně zjištěnu.

Oficiální zahájení pravidelné dvouleté výuky akademie se opět zpozdílo proti plánu. Konalo se teprve 5. prosince 1920. Machar se zahájení nezúčastnil. Ministerstvo národní obrany zastupoval generál ruských legií Stanislav Čeček (1886-1930), Machar školu navštívil spolu s náčelníkem hlavního štábu, francouzským generálem E. D. A. Mittelhauserem (1873 až 1949) dne 9. února 1921. Sledovali vyučování jízdy na jízdnárnách a výuku taktiky. Podle ústavní kroniky vyslovili oba ve stavem školy „všeobecnou spokojenost“. Archiv generálního inspektora však dokazuje, že v této době již narůstaly spory mezi náčelníkem hlavního štábu a Macharem o převzetí školy od francouzského velení do českých rukou.

Tento spor se rozhořel zvláště v roce 1922. Ačkoliv šlo o výměnu francouzského velitele Čechem, hlavní příčinou byl vlastně český zástupce velitele, podplukovník Bedřich Homola. Jeden z nejstatečnějších a nejzasloužilějších ruských legionářů podplukovník Bedřich Homola (1887-1943) ukončil v roce 1922 Vysokou školu válečnou a dnem 20. září 1922 byl ustanoven zástupcem tehdejšího francouzského velitele akademie, plukovníka Pierre Maria Farlota. Farlot býval vozatajským důstojníkem a nikdy před tím nepůsobil ani ve vojenské ani civilní škole. O vnitřní život akademie projevoval malý zájem a v podstatě neopouštěl svou kancelář. Úplně mu unikaly hlavní nedostatky, zejména nadměrná fyzická i psychická přetíženost akademiků a zoufalé materiální podmínky. V kruté zimě 1921/1922 se pro nedostatek uhlí na učebnách a studovnách netopilo, zamrzla voda v koupelnách a na záchodech. Strava byla mizerná a několik týdnů se akademici myli pouze ve sněhu. Po příchodu podplukovníka Homoly se materiální podmínky postupně začaly zlepšovat, ale cholerický Homola, který všude viděl jen chaos a nepořádek, podléhal při nepřetržitých kontrolách neovladatelnému hněvu, dopouštěl se hrubých netaktností vůči důstojníkům a stal se nenáviděným tyranem. Ústavní vězení bylo přeplněno akademiky a jejich trestní lístek nesl jediný podpis - podplukovník Homola. Musely přijít tragédie. 5. dubna 1923 se zastřelil akademik Růžička, následujícího dne se ze strachu před trestem postřelil další akademik a 24. dubna se ve stráži zastřelil akademik Jaroslav Příkryl, jehož bratr byl podplukovníkem a stejně jako Homola zasloužilým legionářem. Situace v hranické akademii se stala záležitostí denního tisku. Prezident Masaryk pověřil vyšetřením kauzy J. S. Machara. Jeho úkol byl nesmír-

ně delikátní. Podle předpisů nesl hlavní odpovědnost francouzský velitel. Jeho otevřená kritika by pro Československou republiku, politicky, hospodářsky i vojensky úzce svázanou s Francií, měla nepředvídatelné důsledky. A tak nesmlouvavý Machar musel složitě lavírovat. Bedřich Homola byl přeložen na štábní funkci do Kroměříže a francouzský personál byl s počtami odvolán a nahrazen českým. Machar o okolnostech změny ve vedení školy píše taktně, ale jednoznačně: „Hranická akademie byla v rukou francouzských. Velitelem byl plukovník, jenž neznal slovo česky. Řada profesorů byli Francouzi, jejichž přednášky tlumočili čeští důstojníci. Tedy aparát nákladný a nepedagogický. Věděl jsem, že nastane velký boj s generálem Mittelhauserem, ale že musí být vybojován. A boj nastal a byl úporný a tuhý a dlouho trval, ale když jsem přijel na zkoušky v roce 1923, byl jsem uvítán velitelem, jež jsem vyhledal a s pomocí Udržala²⁵ prosadil, plukovníkem Vratislavem Pechem. Dějiny hranické akademie povědí jednou, co pro ni plukovník Pech znamenal.“²⁶

Na Macharově straně stály argumenty. Machar nejen pečlivě zvážil námitky rozvaděných stran ve sporu o vnitřní situaci v akademii, ale byl osobně jako předseda zkušební komise přítomen i u závěrečných zkoušek akademiků v letech 1922 a 1923. O znalostech a dovednostech přezkušovaných v roce 1922 si poznamenal: „První důstojníci z naší školy... Pozoroval jsem na nich, jak poničila světová válka naše střední školy. A hoši nebyli vinni. Byli absolventi středních škol z celé monarchie, ale valného rozdílu mezi nimi nebylo. Vědomosti, vystupování, způsob řeči - vše bylo ubohé, zanedbané, nevyvinuté.“²⁷

Za pouhý rok se obraz akademiků změnil, jako švihnutím čarovného proutku. Zcela neoddiskutovatelně to byla zásluha převratné změny v poměrech ve vojenské akademii, změny, kterou způsobila personální výměna vedení. Plukovník Pech se v duchu Macharova „proroctví“ stal mužem, jenž odstartoval úspěšnou a nečekaně rychlou přeměnu akademie v rezervoár dobře vycvičených a morálně připravených velitelů Československé armády. Tyto přednosti osvědčili v domácím odboji i v zahraničních jednotkách v boji proti fašismu, kdy jich 258 položilo ideálům svobody a demokracie v oběť i svůj život. Přes tehdejší všeobecnou snahu vyzvedávat do nejodpovědnějších armádních míst legionáře odvážil se Machar prosadit starého rakousko-uherského důstojníka. Vratislav Pech se narodil 27. ledna 1874 v Hrubém Rohozci, okres Turnov, a po absolvování německé nižší reálky v Liberci se v 16 letech rozhodl pro vojenskou kariéru. V letech 1890-1894 studoval s výtečným prospěchem pěchotní kadetní školu v Praze a po roční úspěšné službě v Kremsu byl jmenován poručíkem. Do první světové války vystřídal mnoho posádek v Rakousku, Slovinsku, Bosně, ale také v Brně. Za pozornost stojí téměř desetileté působení Pecha v konfliktním prostředí v Bosně a Hercegovině a také to, že se i v lopotné a nebezpečné službě neustále vzdělával. Roku 1905 ukončil s výtečným prospěchem sborovou školu ve Vídni. 1. září 1906 byl nadporučík Pech přeložen do kadetní školy pěchoty v Innsbrucku, kde jako pedagog působil až do začátku 1. světové války. Vyučoval zeměpis, dějepis spolu s vojenskou organizací. V roce 1904 vydal německy Organizační tabulky rakousko-uherské armády, které do roku 1918 vyšly ve 12 vydáních a jsou dosud

nepřekonaným pramenem studia rakouské branné moci pro vojenské historiky. V 1. světové válce byl nasazen na srbskou frontu, ale již v září 1914 byl těžce raněn a po částečné rehabilitaci se už na frontu nevrátil. Až do konce války působil jako učitel v pražské kadetní škole. 29. října 1918 se přihlásil do činné služby v Československé armádě a v organizačním oddělení MNO zúročil své celoživotní zkušenosti a vzdělání. V kritickém období, kdy vznikající republika měla vlastní jednotky, legie, na bojištích války, vytvářel strukturu jednotek, které vynutily uznání suverenity Československé republiky v sudetských oblastech, na Těšínsku, Slovensku i Podkarpatské Rusi. Tato jeho činnost byla oceněna jako zcela srovnatelná s vojenskými úspěchy legionářů. Pech v Hranicích působil od 1. června 1923 do 2. listopadu 1926 a Macharovo rozhodnutí se ukázalo být naprosto správné.

Dne 29. února 1924 oslavil stálý stav Vojenské akademie Hranice v divadelním sále školy 60. narozeniny generálního inspektora. V té době už Machar připravoval návštěvu vrchního velitele a prezidenta republiky T. G. Masaryka v Hranicích. 23. června 1924 Masaryk akademii navštívil a jeho ocenění bylo také poděkováním básníkovi, který se na pět let stal vojákem.

Poznámky

- 1 Rouštická, S.: Machar - člověk a dílo. Vídeň 1926, s. 7.
- 2 Důstojnické listy, 28. 11. 1924, s. 1.
- 3 Machar, J. S.: Pět roků v kasárnách. Praha 1929, s. 88.
- 4 Tamtéž, s. 53.
- 5 Tamtéž, s. 56.
- 6 Tamtéž, s. 62.
- 7 Tamtéž, s. 143.
- 8 Vojensko-historický archiv Praha, Kroniky Vyšší vojenské reálky Hranice, rok 1918 (dále jen VHA Praha).
- 9 Tamtéž.
- 10 Vondráček, V.: Výchovná práce v ČSA po roce 1918. Praha 1993, s. 26.
- 11 Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv města Hranice, Protokoly ze zasedání obecní rady Hranic, zápis č. 2458/19 odst. II., bod 3 (dále jen SOKA Přerov).
- 12 Tamtéž. Č. 2458/19 odst. II., bod 9.
- 13 Vojenská akademie Hranice 1920-1990. Praha 1991, s. 10.
- 14 SOKA Přerov, fond Archiv města Hranice, Protokoly ze zasedání obecní rady Hranice č. 4609 čl. 1.
- 15 Tamtéž, č. 5256/19.
- 16 Machar, J. S.: cit. dílo, s. 196.
- 17 Vondráček, V.: cit. dílo, s. 120-121.
- 18 Tamtéž, s. 111.
- 19 Machar, J. S.: Konfese literáta. Praha 1984, s. 38.
- 20 Machar na Moravě. Uherské Hradiště 1912, s. 61.
- 21 Tamtéž.
- 22 Citovaná ústavní kronika podle sborníku Vojenská akademie Hranice 1920-1990, s. 11.
- 23 VHA Praha, spisy generálního inspektora 1924, č. j. 75-29-5.
- 24 Československé armádě, pozdravy a vzkazy. Praha 1923.
- 25 VHA Praha, MNO č. j. 5720 dův. hl. št. (3. od.) 1938.
- 26 Machar, J. S.: Pět roků v kasárnách, s. 318.
- 27 Tamtéž.

František Vašek - Zdeněk Štěpánek

Změny ve formách moravské rezistence - druhá polovina roku 1941

Jak ukázaly již oslavy 28. října 1939 nebo studentské demonstrace při pohřbu Jana Opletala, teroristický režim nacistů neváhal každé otevřené masové vystoupení českých občanů brutálně zlomit a potrestat. Další vývoj jen potvrdil, že tyto formy odporu nemají v totalitním režimu reálnou šanci. Přesto k nim docházelo, i když ve stále menším měřítku.

V noci na 26. června 1941 se v Brně srotil větší počet osob a vyvolával slávu Stalinovi a Mafii.¹ V Olomouci bylo v červenci zjištěno, že příslušníci protektorátní policie ostentativně nezdraví důstojníky německé branné moci. V Ostravě německé bezpečnostní složky odhalily ve stejný měsíc organizovanou akci nošení ruských blůz.

Docházelo i ke stávkám, které byly nejčastěji motivovány mzdovými nebo zásobovacími potížemi. Jejich vznik vyvolával u nacistů bezprostřední a rychlou odpověď. Stávka byla okamžitě prohlášena za násilný a nezákonný čin, vážně ohrožující chod národního hospodářství. Ve většině případů zásah proti stávkujícím se stal záležitostí gestapa.

Dne 10. září 1941 odmítlo 17 dělníků šachty Trojice v Moravské Ostravě sfárat s odůvodněním, že se nejdříve musí vyřídit platební nedostatky. Jakmile gestapo zatkl čtyři mluvčí, ostatní havíři obnovili práci. Ve Velkých Opatovicích nepřišlo 30. září 1941 do práce u firmy Milke devadesát mužů ze 100 zaměstnanců. Ve stejný den na stavbě dálnice Vídeň - Vratislav se dostavilo jen 13 dělníků ze sta a z nich ještě pět opustilo předčasně práci. Ve dnech 18. a 19. října 1941 nenastoupilo 93 dělníků na stavbě budovy firmy Optikotechna v Přerově, ačkoliv firma pracovala pod vojenským dohledem.

V průběhu roku 1941 došlo ke změně při náboženských slavnostech, které se ještě v předcházejících létech měnily v národní manifestace. Hlavní poutě u sv. Antonička se zúčastnilo dne 22. června kolem 20.000 osob. Šlo o neděli, kdy byl napaden Sovětský svaz. Poutě měla již výlučně náboženský ráz, dopoledne se konaly bohoslužby v kapli. Opoledne se však objevili mezi poutníky mladíci v junáckém stejnokroji. V podobném duchu proběhly oslavy sv. Václava, které připadly také na neděli. Atmosféra byla prostoupena bezprostředním ohlasem na vyhlášení stanného práva. Bezpečnostní složky mohly ve svých hlášeních konstatovat, že vše mělo náboženský ráz a sv. Václava bylo vzpomenuáno při kázáních.² Tento trend vyústil v průběhu října 1941, kdy na tomto úseku nedošlo k porušení klidu a pořádku.³

Odbojová činnost na půdě církve našla své individuální pokračování. 2. července 1941 byl zatčen farář Alois Otzipka ve Štítech. Byl obviněn, že podřýval autoritu a mařil činnost NSDAP a odvracel mládež od nacistic-

kého hnutí. Franz Müller z Vítkova, diecéze Olomouc, psal dopisy vojákům na frontě, ve kterých se zmínil o útěku R. Hesse a o Božích mlýnech, které melou pomalu, ale jistě. Dopisy zachytila cenzura a farář byl 3. července vzat do vazby. Administrátor v Hustopečích u Brna Josef Wallouschek byl zatčen 7. července pro kázání nepřátelská Říši. Gestapo všechny zatčené dopravilo do koncentračního tábora Dachau.

Zvláštní kapitolu vztahů českého občana k nacistické okupaci představují individuální vzájemné střety, které měly rozmanitou podobu. Jinými slovy lze tyto události nazvat incidenty. Jejich podtextem byl však odpor proti nacismu, a proto lze tuto kategorii řadit po bok ostatním formám odboje. Abychom čtenáři tuto problematiku přiblížili, je nutné uvést alespoň několik případů z dlouhé jejich řady.

Jedním okruhem občanské neposlušnosti bylo nošení zvláštních součástí oděvu, které vyjadřovaly vlastenectví nebo odpor k nacismu. V roce 1941 se velmi rozšířil prodej a nošení kravat s bílým lvem a nápisem „Vlasti zdar“. Dne 24. června byl vydán zákaz nošení těchto kravat. Rozsáhlá akce se rozvinula proti nošení stejnokrojů zakázaného Junáka. Jak jsme již uvedli, na hlavní pouti u sv. Antonínka se odpoledne dne 22. června objevila skupina mladíků, oblečená do stejnokrojů Junáka. Sedmáct jich bylo identifikováno a podáno na ně trestní oznámení.⁴ Dne 28. června vedoucí řídicí úřadovny gestapa v Brně Wilhelm Nölle upozornil viceprezidenta zemského úřadu JUDr. Karla Schwabeho: „S příchodem teplého počasí bylo opětovně zjištěno, že četní mladí Češi stále nosí opasek organizace Skaut/Junák, kde na přesce je napsáno 'Československý skautský svaz, buď připraven.' Prosíme, aby byl vydán ihned pokyn k nenošení přesek, části uniforem, košil atd.“ Proto byl nucen zemský prezident JUDr. Jaroslav Mezník vydat příkaz s datem 9. července 1941 na okresní hejtmány a přednasty policejních úřadů: „Osoby přistižené při nošení opasků Junáka nebo jiných součástí stejnokroje, torny, košil, klobouků je třeba zdržeti a se zprávou předati gestapu... u mladistvích pod 17 let se omezí exekuční orgánové na odnětí součástí a na zjištění a oznámení osobních dat.“⁵

Nejčastěji docházelo k udání nebo zatčení pro nošení opasku Junáka. Ještě v listopadu 1941 byla veřejnost znovu upozorněna na vydaný zákaz a dne 20. listopadu to udání a zatčení postihlo Miroslava Fukáče z Brna.⁶

Po 22. červnu 1941 se rozšířilo vyrábění mosazných odznaků ve formě hvězdy se srpem a kladivem. V Brně na Rosickém nádraží byly 23. července nalezeny dva odznaky tohoto druhu. Kam až zacházela odvaha některých občanů, o tom svědčí zadržení Václava Havlíka z Brna 24. listopadu, který měl na čepici odznak s komunistickou hvězdou.⁷

Dalším okruhem incidentů se staly slovní projevy našich občanů. Dělník František Stehlík z Jevíčka urazil Adolfa Hitlera před Marií Novákovou. Stehlík ke svému výroku použil název cigarety Vlasta, který vyložil slovy: „Vrátíš Lumpo Adolfe Sudety a Tuto republiku.“ Nováková, která byla německé národnosti, udala Stehlíka 25. dubna 1941 na četnické stanici a následující den byl Stehlík povolán na gestapo. Kolem půlnoci 1941 přepadl neznámý muž německého vojáka v podloubí naproti radnici v Hranicích a zvolal při tom „Heil Moskau“. Dne 28. června došlo ke dvěma střetům

v Brně. V prvním byli insultováni a pobiti tři čeští občané a v druhém dva německými vojáky. Dne 30. června gestapo zatkl Františka Jančíka z Tašovic, okres Boskovice, za výhrůžku členům NSKK (Nacionálně socialistická motoristická organizace): „Vy německá prasata, kurvy a svině, já vás všechny zabiju!“⁹

Dne 2. července bylo předvedeno pět českých občanů na gestapo za provokativní chování při hraní německé hymny v Brně, Husovicích. Dne 11. července byl zatčen dělník ve Vřesině Antonín Bajgar pro agitační činnost v závodě a našel smrt v Osvětimi. Během července došlo na různých místech k výkladu trojitého V - Vyhodte Vůdce Ven! Za tento výrok na veřejnosti byl 20. července zatčen J. Kříž z Jabloňan.

Dne 14. srpna byl opět hlášen incident z Brna mezi Čechy a německými vojáky.¹⁰ Ve Zlíně došlo 15. září při promítání filmu o olympiádě k nežádoucím projevům českých žáků, kteří tleskali při vystoupení Poláků a Američanů. V Přerově došlo 16. září ke srážce a zranění českých občanů s německými vojáky. V Hodoníně dva němečtí celníci napadli a ohrožovali české bezpečnostní orgány. Napadená strana jim nezůstala nic dlužna.¹¹

Dne 26. září v 19.30 hodin byly na Velkém náměstí v Brně vysílány zvláštní zprávy vrchního velitelství branné moci. Zámečník František Lepka při vysílání hlasitě urážel německý národ a byl zadržen příslušníkem SS Wachbataillon.¹² Ve Zlíně bylo 5. října zatčeno několik českých osob, neboť nepozdravilo německou vlajku nesenou v čele průvodu Hitlerjugend.

K několika incidentům došlo při popravách v Kounicových kolejích. Aloisie Horneková šla kolem, modlila se a v rukou držela růženc. Byla spatřena několika Němky, zadržena a předána protektorátní policii. Na stanici popírala, že se modlila za popravené. Dne 2. listopadu dovedl Erich Frank od SS Wachbataillonu na policejní stanici Rudolfa a Marii Königovy za výkřiky „Vy německé kurvy, vy německé svině, počkejte!“ Zachránil je přivolaný lékař, který konstatoval, že pachatelé jsou opilí.¹³

Dalším okruhem protinacistických projevů se stalo vyvěšování symbolů. V noci na 2. května 1941 byl na hřebenu lesa zvaného Hradiska v katastru obce Velké Opatovice vyvěšen červený komunistický prapor se srpem a kladivem a pěticípou hvězdou. Prapor byl upevněn na tyči 5,50 metrů dlouhé a byl přibit v koruně vysokého stromu. Tyč praporu byla natřena dehtem, aby se znesnadnilo jeho sundání. Prapor byl 1,80 m dlouhý a 75 cm široký. Umístění a velikost umožňovaly jeho viditelnost až od Jevíčka. Prapor zpozoroval strážmistr Alois Kubín v poledních hodinách a za přítomnosti četnické hlídky byl sundán a událost oznámena gestapu.¹⁴ V noci na 22. června byly v Myslechovicích u Litovle vyvěšeny rudé praporky. Jeden u vchodu do domu německého občana, druhý na soše sv. Trojice u okresní silnice. V úředním hlášení bylo výslovně poznamenáno, že případ souvisí s posledními událostmi, válkou proti sovětskému Rusku.

V noci na 22. července byl na stožáru trigonometru u silnice za Týnečkem u Olomouce vyvěšen československý praporek a na silnici napsáno několikrát ČSR. Dne 29. září byl na triangulační věži na kopci Hády u Brna vyvěšen rudý prapor. Informace se dostala až na gestapo, které ji předalo o 22. hodině policejní stanici v Husovicích. Vyslaná hlídka prapor

již nenašla.¹⁵ U obce Jičina na Valašskomeziříčsku byla 28. října vyvěšena na vysokém jasanu československá vlajka.

K incidentům docházelo i v podobě poškozování různých nacistických objektů. V Litovli po manifestaci občanů 28. května 1939 se nacisté pomstili. V noci na 13. července přijelo před farní kostel auto a čtyři ordneři z blízkých Sudet uřízli Lípu svobody. Z události byl obviněn starosta, kněz Vincenc Horák, kterého gestapo zatklo, a místo lípy nacisté zasadili buk. Dne 28. června 1941 se však našel neznámý pachatel, který buk skácel a na místě činu zanechal sdělení: „Nebyla tam lípa, nebude tam buk.“¹⁶

V brněnském parku Lužánky byl 30. června poškozen květinový hákový kříž na záhonu. V Jihlavě byly během června ukradeny dva prapory s hákovým křížem a čtyři strženy nebo poškozeny.¹⁷ Ve Zlíně byla 2. října rozbita okna v německé škole. V Židlochovicích byl 25. října vhozen kámen do okna německé dětské útulny.¹⁸ V Brně došlo 1. prosince k přepadení německého gymnázia, na budově byly odstraněny tabulky a vchod zabarádován.¹⁹

Častým terčem útoků se staly vývěsní skříňky NSDAP. V Letovicích neznámý pachatel odcizil ze skříňky výsostný znak a na plakátu zbavil německého vojáka o levé oko. V Šakvicích, okres Klobouky, byla 16. září poškozena skříňka a na ni nalepen obraz T. G. Masaryka. Gestapo zde zatklo 14 občanů. V Brně požádalo krajské vedení NSDAP 19. srpna 1940 o zvláštní ochranu skříňek. Policejní ředitelství vydalo 30. září oběžník pro policejní stanice a ukládalo jim zvýšenou ochranu skříňek. Od 21. listopadu 1940 byly skříňky hlídány celý týden. Výsledek byl negativní. Poškozování pokračovalo. Proto byl v Brně zaveden systém, že každé skříňce byla přidělena hlídka. Přesto poškozování pokračovalo i v roce 1941.

Konflikty našich občanů s totalitní společností měly rozmanitou podobu. Ve Starči, okres Třebíč, bylo zjištěno, že učitel Antonín Šidlo organizuje mládež a řadu hochů získal k účesu à la Stalin. Cukráři Josefu Lounkovi z Brna se podařilo utéci z věznice Pod kaštany, kde se ocitl po svém zatčení 29. června 1941. Využil toho, že chodil na práci do zahrady v Pisárkách a v nestrážném okamžiku uprchnul a skrýval se. Dne 9. října byl však zatčen policejním strážmistrem Karlem Bubnem a předán gestapu.

Náš odboj trpěl od svého vzniku nedostatkem výzbroje. Ačkoliv potřeba zbraní a destrukčních prostředků narůstala, poměry se v tomto směru nelepšily. Nacistické složky věnovaly pátrání po nelegálně držených zbraních mimořádnou pozornost. Při výslechu každého zatčeného se tato otázka stávala prvořadou. Sebemenší zmínka o zbraních nezůstávala bez povšimnutí. Pátrání po zbraních se stalo hlavním úkolem spolupracovníků bezpečnostních složek. Postupně se tak dařilo odhalovat a likvidovat značnou část zbraní, které byly ukryty na počátku okupace. Úspěchy usnadňovala zesilující atmosféra strachu a exemplárně vysoké tresty za sebelepší přestupek zákona o nelegálním držení zbraně.

V rozmezí červenec až prosinec 1941 došlo na Moravě k 17 větším hlášeným nálezům zbraní, munice a výbušnin. V devíti případech se jednalo o odložené předměty. Zatajené a ukryté zbraně se našly v červnu ve Viskách, okres Boskovice, 9. července v Mikulůvce a 12. července v Benešově. Dne 18. srpna byly objeveny lovecké kulovnice, ukryté v lese u Jedovnic.

V Předklášteří u Tišnova 14. října vojenské svršky a munice, ve Zlíně v nádražních prostorách 15. října zápalné balíčky. Ve stohu u Habrovan byl 15. listopadu odhalen úkryt zbraní a nábojů. Ve stejný den ruční granát a 45 ostrých patron v dutině stromu blízko řeky Svratky v Brně.

Kromě hromadných nálezů došlo k velkému počtu dalších případů. Jejich autory se stali naši občané, kteří se po náhodném nálezů rozhodli jej odevzdat. Počet těchto případů se rozrostl zejména po vyhlášení stanného práva. Za jediný den 30. října byla odevzdána na policejním ředitelství v Brně vojenská šavle, kterou našel Arnošt Žák v křoví u Lužánek, bubínkový revolver s devíti náboji, který našel Jaroslav Dyr při čištění vodní nádrže, 37 nábojů do pistole, které našel ve volně položeném balíčku učeň Vladimír Krejčí.²⁰

Období stanného práva přineslo pro náš odboj další oslabení. Jak zjistily nacistické bezpečnostní složky, bylo ohlášeno v Protektorátu k 1. prosinci 1941 celkem 473 nálezů zbraní, což však nebyl ukazatel zdaleka úplný. Samy nacistické orgány předpokládaly, že ještě mnohem více zbraní a munice bylo vhozeno do řek, rybníků a jezer.

Jistým, ale nesrovnatelným ekvivalentem se staly akce za získání zbraní a destrukčních prostředků. Během 1. září 1941 bylo odcizeno větší množství dynamonu ze skladiště třaskavin v Černé Hoře a větší množství výbušnin u firmy Hrabě a Lazovský v Žernovníku, okres Boskovice. V kamenolomu ve Velké Bystřici zmizelo větší množství třaskavin 9. září. 3. října bylo zjištěno, že neznámí pachatelé odcizili ze skladiště obchodníka Aloise Joukla v Novém Městě na Moravě celkem 87,5 kilogramů dynamitu v ceně ani 2000 K. K vloupání mohlo dojít již 19. září, neboť od tohoto dne majitel ve skladišti nebyl. Pachatelé vypáchili zámek na vnějších dveřích a zámek na vnitřních dveřích ukroutili. Otevřeli si tři bedny, z kterých si odebrali uvedené množství třaskavin.²¹

Snaha získat výbušniny svědčí o tom, že se odbojové složky začaly orientovat ve větší míře na přípravu destrukcí. Z celého období nemáme z Moravy doklad o akci na získání zbraní. Konfrontace těchto pramenů nám umožňuje závěr, že ani druhá polovina nepřinesla žádoucí obrát. Naopak lze říci, že naše společnost byla stále více odzbrojována pokračujícími nálezy zbraní, které byly odbojovými organizacemi nebo jedinci ukrývány. Nelze navíc nevidět, že se nacistům podařilo vytvořit silnou atmosféru strachu, která rozhodovala o tom, že značná část našich občanů při náhodném nálezů tento odevzdávala policejním orgánům. Přispěla k tomu skutečnost, že jen za rok 1941 Zvláštní soud při německém zemském soudu v Brně odsoudil 163 osob pro neoznámení trestního činu, kterého se dopustila jiná osoba.

Jakékoliv zatajení zbraně nacisté příkladně trestali. Dne 16. července byl zatčen pro neodevzdání lovecké pušky Josef Křupka, krejčí z Malého Hradiska. Pro nedovolené přechovávání zbraní byl 13. září vzat do vazby obecní strážník v Lanžhotě František Fojtík, kterého již 27. února 1942 umučili v koncentračním táboře Mauthausen. Obchodník František Rohlena z Litovle dostal v roce 1937 od svého bratra legionáře pistoli. Druhá komora Zvláštního soudu jej odsoudila 6. listopadu 1941 na pět roků káznice za nedovolené držení zbraně.

Německé bezpečnostní složky ve svých rozbořech a hlášeníích stále častěji upozorňovaly, že řada akcí naší veřejnosti byla podnícena vysíláním zahraničního rozhlasu. Zvláště se tato skutečnost prosadila v kampani „Viktoria“. Současně se ukazovalo, že i poměrně vysoké tresty za zakázaný poslech zahraničního rozhlasu nepřinášely žádoucí výsledky.

V červenci 1941 bylo proto rozhodnuto dát opět do provozu vysílač Praha - Strašnice. Byl mu vymezen denní program v časových intervalech 6-8, 14-20 a 22-0, 30 hodin na vlně 373,1, což byla vlna Londýna (Washford). Šlo o časy, kdy ve stejnou dobu vysílal Londýn zpravodajství, a o záměrné rušení vysílání BBC.²²

Po 22. červnu 1941 se poslech zahraničního vysílání rozšířil, neboť v červenci 1941 byly zřízeny na území Sovětského svazu československé zahraniční vysílačky Za národní osvobození a Za slovenskou slobodu. Heydrich po svém příchodu zaslal 30. září zvláštní pokyny na řídicí úřadovny gestapa v Praze a v Brně: „Velký vliv má zahraniční vysílání. Jako protiopatření je vhodné zabavení radiopřijímačů českému obyvatelstvu v obcích, osadách, okrsků... ne jednotlivým osobám... při zabavení radií v obcích s více než 5000 obyvateli je třeba souhlas říšského protektora.“²³

Hlavní úřadovna gestapa v Praze ve svém hlášení do Berlína 12. listopadu uvedla: „Komunistické hnutí, hnutí odporu, kruhy české inteligence a další politické zájmové skupiny zahájily vydáváním ilegálních letáků a časopisů, jakož i šeptanou propagandou pravou kampaň proti německé Říši a jejím zájmům. Téměř v každém českém závodě a v hostincích se diskutovalo o rozhlasových vysíláních nepřátelských stanic a vyvozovaly se z toho závěry. Že nepřátelský rozhlas je pravidelně poslouchán širokými českými masami, potvrzuje bojkot českého tisku, provedený na příkaz anglických vysílaček v polovině září t. r. Zjistilo se, že prodej novin v oněch dnech klesl o 70 %.“ Obdobné hlášení řídicí úřadovny gestapa v Brně z 14. listopadu zdůraznilo: „Je nesporné, že tato podstatně zvýšená ilegální činnost je důsledek nepřátelské, zejména sovětoruské rozhlasové propagandy, která ovlivnila nejen komunisticky orientované Čechy, ale i široké nekomunistické kruhy.“

Nacisté porušování zákazu poslechu zahraničního rozhlasu, který byl vyhlášen na začátku okupace, přísně stíhali. Od poloviny roku 1941 přistoupili k ještě ostřejším a rozsáhlejšími opatřením. Cílem bylo zamezit šíření této činnosti. Stoupal počet osob zatčených pro zakázaný poslech a bylo zahájeno zabavování rozhlasových přijímačů. Policejní ředitelství v Ostravě ve zprávě ministerstvu vnitra 18. července oznámilo, že místní gestapo zabavilo v uplynulých dnech 132 radiových přijímačů osobám, které byly v podezření z odposlouchávání cizích rozhlasových stanic. Okresní úřad v Hranicích informoval 21. července prezidium zemského úřadu v Brně, že gestapo zabavilo většímu počtu obyvatel radiopřijímače v Hranicích a Lipníku nad Bečvou.

Již citované hlášení brněnského gestapa z 14. listopadu potvrzovalo, že „bylo zavedeno mnoho trestních řízení pro poslech nepřátelského rozhlasu, při čemž obvinění z části prohlašovali, že se jako Češi necítí vázání německými zákony. Aby se zamezilo těmto piklům, byly v posledních měsících zabaveny českým obyvatelům v jednotlivých místech a městských

čtvrtích rozhlasové přijímače.“ Proto také říšský protektor nařídil 27. listopadu generálnímu řediteli pošt: „V celé říši budou účastníci rozhlasu opět poukázáni, že poslech nepřátelského vysílání je zakázán a trestán. Je třeba i v Protektorátu tento zákaz uvést. Na přijímačích musí být lístek s textem: Pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se kázníci nebo smrtí. K tomu vydá pokyn protektorátní pošta... lístek dodají k přijímači listonoši.“

Proti poslechu zahraničního rozhlasu se tak rozvinula zvláštní akce. Na Moravě došlo k zabavení 15.160 radiopřijímačů. Nejvíce bylo postiženo Brno a zejména Židenice se zabavenými 5.214 rádii a Husovice se 3.273.

Plošné opatření tohoto druhu se setkalo se značným odporem široké veřejnosti a prohloubilo dusnou atmosféru stanného práva. Nebylo náhodné, že Horst Böhme, vedoucí bezpečnostní policie a SD v Praze v zastoupení říšského protektora vydal 6. května 1942 řídicím úřadovněm gestapa v Praze a v Brně pokyn: „Heydrich souhlasí s vrácením rádii, která byla zabavena za stanného práva... nejdříve vyřídít dělnické čtvrtě Prahy a Brna.“²⁵

Jistým ukazatelem atmosféry doby se staly sebevraždy. Policejní ředitelství Brno evidovalo za rok 1941 82 aktů tohoto druhu.²⁶ Za všechny tyto případy chceme čtenáři přiblížit osud moravskoslezského prezidenta JUDr. Jaroslava Mezníka, který byl do své funkce uveden 2. května 1941 jako vynikající a zkušený právník. Byl vybrán proto, aby vytvářel protiváhu zemskému viceprezidentovi JUDr. Karlu Schwabemu, který patřil mezi nejhorlivější brněnské nacisty.

Zlomem pro Mezníka se stal příchod Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. Tato událost zakončila období, ve kterém bylo možné ještě obhajovat jisté zájmy české společnosti. Taktika obrany českých zájmů, o kterou se snažil i Mezník, se rázem ocitla v jiném postavení. Cesta k jejímu pokračování se uzavřela. Každý, kdo ji dříve naplňoval, byl vystaven nebezpečí, že za ni ponese případnou odpovědnost. Heydrichova politická koncepce a vyhlášení stanného práva dovedly Mezníka k poznání, že nemůže jít dál. Proto se pokusil o jednu z možných variant a požádal o odchod do penze.

Dne 6. října 1941 byl zatčen policejní rada František Chládek, který byl podroben drastickému výslechu. Nacisté se jen utvrdili, že i na půdě zemského úřadu pronikla odbojová činnost, do které byl zasvěcen i Mezník.

K jeho zatčení a uvěznění došlo 7. listopadu 1941. Jeho výslechy byly zahájeny ihned a nacisté doufali, že povedou k odhalení dalších významných osobností. Dr. Mezník si brzy uvědomil tuto hrozbu a pravděpodobně šlo o jeden z motivů jeho dalšího rozhodování. Navíc pochopil, že bude odsouzen k smrti a stanul před volbou její formy.

Dne 14. listopadu 1941 otevřel po deváté hodině ranní okno své cely v prvním poschodí Kounicových kolejí. Byl si plně vědom, že jeho čin je přísně zakázán. Když vstoupil na okenní prkno, strážný mu nařídil, aby sestoupil a okno zavřel. Mezník naopak sám vyzval strážné ke střílení. Po několika výstřelech se zřítíl na dlažbu pod oknem a krátce před polednem skončil. Nacisté se takto zbavili nebezpečné osobnosti.²⁷

Po přepadení Sovětského svazu se začala v odboji prosazovat jeho nová forma. Zatím co v předcházející etapě dominovala organizační, zpravodajská a programová činnost, od léta 1941 se množí sabotáže a diverze.

Jejich hlavní útok se obrátil proti železniční dopravě. Nejčastěji zde docházelo k poškozování tlakových brzd vagónů. Zejména na seřadovacích stanicích byly hadice buď propichovány nebo přerézávány. Tím byla narušována a zpomalována doprava včetně vojenských transportů a válečného materiálu. Vozy s poškozenými brzdovými hadicemi bylo nutné odpojit nebo hadice vyměnit, celou soupravu prohlédnout a případně znovu seřadit. Vždy to znamenalo ztrátu času a citelné zpoždění vlaků.

Nejcitelnější bylo jednorázové poškození většího počtu hadic. Dne 17. října bylo ohlášeno z Holešova 7 poškozených hadic, 23. října větší počet bez uvedení přesného čísla v Přerově, mezi 10. - 24. listopadem 42 hadic v Moravské Ostravě, 17. listopadu 13 ve Vítkovicích na jámě Karolina a mezi 10. - 20. prosincem 14 opět v Moravské Ostravě.

Dne 16. prosince 1941 ohlásilo ředitelství drah v Olomouci ministerstvu dopravy, že v jeho obvodě bylo v době od 14. srpna do 4. prosince 1941 poškozeno ve 444 případech u 468 vozů 493 hadic. Z toho bylo ve 41 nádražích 262 hadic, ve Vítkovických železárnách 36 hadic, ve vozech došlých z Břeclavi 35 hadic, ve vozech z Petřvaldu a Zaolší 22. Starých řezů a jinak poškozených hadic bylo 138. V drtivé většině šlo o nákladní, výjimečně o osobní vozy.

Není bez zajímavosti, že tato diverzní činnost po vyhlášení stanného práva neklesá. Naopak. V září bylo na Moravě nahlášeno 47 případů poškozených hadic, v říjnu 205, v listopadu 130. Ještě 56 případů v prosinci překročilo zářijový počet.²⁸

K systematickému a častému poškozování tlakových brzd docházelo v Moravské Ostravě a Přerově. Stejný druh diverze se vyskytoval v Olomouci, Hranicích, Lipníku, Kojetině, Moravičanech, Litovli, Kroměříži, Prostějově, Holešově, Hrušovanech u Brna a na dalších místech. Bezpečnostní složky se snažily čelit těmto jevům. Stupňovaly se apely na podnikách železniční správy, aby nedocházelo k narušování dopravy a zaměstnanci se podíleli na odhalování pachatelů. Současně byla přísněji kontrolována strážní služba. Od 18. listopadu 1939 bylo střežení železničních tratí svěřeno protektorátním četníkům, kteří podléhali veliteli 540. divize generálu Tarbukovi.²⁹

Po příchodu R. Heydricha snaha po zamezení diverzí v železniční dopravě zesílila. Dne 11. října se uskutečnila na protektorátním ministerstvu vnitřní porada, které předsedal ministr generál četnictva Josef Ježek. Z Moravy se porady účastnil policejní ředitel Olomouce, vrchní vládní rada dr. Pohl. Ježek v úvodu zdůraznil, že Heydrich považuje význam boje proti sabotážím na drahách za důležitý. Z předložené mapky vyšlo najevo, že hlavními středisky sabotáží byly v Čechách Kladno, na Moravě Olomouc a Moravská Ostrava. Ministr vyslovil domněnku, že na diverzích se podílejí zahraniční agenti vysazení snad z letadel, pravděpodobně Češi z Ruska. Na poradě bylo oznámeno, že za dopadení pachatele vypsaly Českomoravské dráhy odměnu 5.000 K.³⁰

Porada se stala impulzem k velké kampani mezi železničáři, aby se podíleli na stlaření dalších sabotáží a nedělali žádné potíže. Výnos stíhal výnos. Vše bylo motivováno snahou zmařit další sabotáže a obnovit plynulou dopravu. Dne 14. října vyšlo nařízení o povinnosti hlásit výskyt sa-

botáže a stíhat všechny osoby, které neoprávněně vniknou do železničního objektu. Dne 15. října nařídil tajný výnos ministerstva vnitra vydávání zvláštních kontrolních lístků při vstupu do železniční stanice a jejich odevzdávání v době odchodu. Kdo by se tímto lístkem neprokázal, musel být zadržen. Bylo rozhodnuto střežit železniční objekty a za tento úsek učinit odpovědné bezpečnostní orgány. Odměna za dopadení pachatele byla zvýšena na 20.000 K. Dne 16. října zmocnilo prezidium ministerstva vnitra přednosty stanic, aby zapůjčovali železničářské uniformy bezpečnostním orgánům, aby snáze pronikaly mezi osazenstvo železnic.

Dne 17. října bylo rozhodnuto o povinné spolupráci železničních složek s gestapem a zdůrazněna jejich odpovědnost za okamžité a přesné hlášení jakéhokoliv pychu. Dne 21. října byla vymezena kompetence protektorátních bezpečnostních složek a gestapa. Protektorátní orgány měly zjišťovat všechny okolnosti na místě přestupku a své poznatky okamžitě hlásit. Vlastní vyšetřování vedlo gestapo, které si mohlo přivolat podle potřeby protektorátní orgány. Dne 31. října byla zvýšena odměna za dopadení pachatele na 30.000 K.

Na nádražích se výrazně změnil režim. Bylo zpřísněno hlídání důležitých objektů, byly kontrolovány všechny osoby, železničáři nesměli nosit do zaměstnání kapesní nože či jiné ostré předměty. Byl zesílen strážní doprovod vojenských transportů, noční služby musely mít zvláštní průkazy a byly vytvořeny speciální policejní vyšetřovatelské skupiny.

K nejvážnějším střetům docházelo při přepravě vojenských transportů. Železničáři se snažili, aby počet z provozu vyřazených vagonů byl co největší. Nad vozmistry, posunovači a výpravčími stáli němečtí důstojníci často s pistolí v ruce a vyhrožovali. Jakmile bylo nutné vyřadit vagon, muselo se čekat na překlad nebo opravu. Výměna poškozeného vagonu drásala důstojníkům nervy. Vždy začala dlouhým sháněním a urgencemi, aby byl přistaven vagon nový. Následovalo vleklé posunování a nezbytná přestavba soupravy. Výsledkem byly hodinové a i celodenní časové ztráty.

Každý případ byl vyšetřován. Když došlo 17. října v Holešově k poškození sedmi brzdových hadic, bylo zatčeno 17 železničářů spolu s přednostou stanice. Po sabotážní akci 21. října na nádraží Babice-Huštěnovice bylo vyslechnuto neuvěřitelných 400 osob. Dne 31. října byly zjištěny ve večerních hodinách u vlaku č. 2851 ve stanici Hrušovany u Brna tři poškozené hadice a jedna u vozu loženého v Králově Poli. Druhý den byla záležitost vyšetřována četnictvem a gestapem. Výslech probíhal celý den. Zatčení byli tři dělníci a jeden průvodčí. Gestapo při vyšetřování zjistilo, že přednosta stanice žádal 19. října na hlídání dva četníky ve dne a tři se psem v noci. Dne 29. října tatáž osoba vrátila člena, vyslaného hlídkovou stanicí Brno k výkonu noční služby s poukazem, že hlídače má. Po odhalení tohoto rozporu gestapo přednostu zatkl. Dne 30. listopadu četník pachatele, kterého přistihl při poškozování brzdové hadice ve Všetulích, na místě dokonce zastřelil.³¹

V několika případech byla brzdová hadice odcizena. Na jámě Jindřich ve Zbýšově byla 15. listopadu osoba, která si hadici odnášela, zatčena.

Další formou poškozování dopravního parku se stalo sypání písku do ložisek. Jejím výhodou bylo, že ničivý účinek nebyl okamžitý, což ztěžovalo od-

halení pachatele. Tento druh diverze byl bezpečnostními orgány zjištěn 23. října, kdy došlo k poškození devíti ložisek u čtyř vagónů přistavených v cukrovaru v Litovli, a 25. listopadu, kdy byl nasypán písek do ložisek nákladního vagónu v Olomouci. Většina těchto akcí zůstala však neodhalena.

Objevily se i první pokusy o mechanické vykolejení vlaků. Dne 17. září 1941 byly v Lověšicích u Přerova položeny přes koleje těžké betonové dlaždice. Dříve než vlak přijel, byla překážka objevena četnickou hlídkou a odstraněna.³² Dne 4. listopadu došlo k pokusu o vykolejení vlaku úmyslným poškozením zarážky na přerovském nádrží.

S poškozováním brzdových hadic si nezadalo narušování telefonního a telegrafního vedení. Ke kulminaci na tomto úseku došlo během srpna a září 1941. Prezidium zemského úřadu v Brně se rozhodlo ke zvýšené ochraně těchto objektů hned po prvních útocích. Výnosem ministerstva vnitra z 15. července 1941 byly ve všech místech vytvořeny hlídky pro ochranu úrody proti ohni a sabotážím. Dne 15. srpna 1941 ministerstvo vnitra nařídilo, aby se tyto hlídky věnovaly při svých obchůzkách i ochraně telefonního a telegrafního vedení.³³

Nacistické orgány postupovaly na tomto úseku s neobyčejnou tvrdostí, která měla zastrašit další pachatele. Ze šesti větších akcí během srpna se gestapo podařila odvěta ve třech případech. Dne 10. srpna bylo přestřiženo telefonní a telegrafní vedení podél železniční tratě Vsetín - Jablůnka.³⁴ Dne 24. srpna bylo poškozeno 316 linek podzemního dálkového kabelu u Staměřic. Gestapo vyvolalo kolem této události velký rozruch. Zatkló 30 podezřelých osob a vypsalo zvláštní odměnu za dopadení pachatele.³⁵ Dne 31. srpna bylo přestřiženo 36 telefonních a telegrafních drátů opět na trati Vsetín - Jablůnka a na místě činu rozhozeny letáky s nápisy „Smrt Hitlerovi“, „Ať žije Rusko a Stalin“.

Již od první vsetínské destrukce 10. srpna se pátrání po pachatelích ujaló gestapo. Okresní úřad ve Vsetíně vypsál 13. srpna odměnu 10.000 K osobě, která odhalí viníky. Nejvíce se o to zasloužil kriminální asistent Karl Schiefermüller a četnický strážmistr Josef Kuchař ze stanice Valašské Meziříčí, který byl od 21. července 1941 přidělen gestapu Vsetín. Pátrání zjistilo, že obě destrukce z 10. a 31. srpna uskutečnila stejná osmičlenná skupina. Kromě vedoucího Josefa Trlici ji tvořili Karel Zezulka, Josef Blažek, Karel Zezulčák, Jaroslav Pavlica, František Nesvadba, Karel Svět a Andreas Glogar. Gestapo ji charakterizovalo jako komunistickou teroristickou organizaci, která prováděla závažné sabotáže a šířila protistátní letáky vlastní výroby. Všichni byli dne 7. listopadu 1941 odsouzeni staným soudem v Brně a ještě tentýž den popraveni v Kounicových kolejích.³⁶

V září 1941 došlo k devíti větším akcím. Dne 8. září bylo přerušeno vojenské telefonní vedení u Basonoh. Dne 15. září byly podřezány telefonní sloupy na železniční trati u Rousínova a současně poškozeny telefonní dráty mezi Rousínovem a Habrovanami na dvou místech. Dne 27. září byl přerézán kabel rozhlasové vysílačky Kroměříž ve směru na Uherské Hradiště. Po akci bylo zrozhlasováno 250 osob bez jakéhokoliv výsledku. K poškozování linek docházelo na různých lokalitách. Jen v případě Vsetína, Domašova a Rousínova se sabotážní akce opakovaly.

Sabotáž zasahovala průmyslovou výrobu. Dne 29. července byly úmyslně poškozeny obráběcí stroje u firmy G. Batthel v Rájci nad Svitavou. Dne 6. srpna došlo k poruše vrtacího stroje u Brtova, okres Boskovice. V Královopolské strojárně v Brně se pod vedením ing. J. Čapky vyměňoval speciální kov při výrobě nýtků, které sloužily pro montáž kotlů na syntetický benzín. Nýtky se pak přepalovaly a výroba se narušovala na celé týdny.

V neposlední řadě se sabotáž prosazovala v úřadech. Dne 27. června 1941 byla zatčena skupina městských úředníků v Moravské Ostravě. Václav Jiráček, František Javůrek a Josef Vicher byli obviněni z narušování chodu celého úřadu a později umučeni v koncentračním táboře Mauthausen.

Oblastí, kde se prosazovaly zvláštní formy sabotáže, bylo lesní hospodářství. Lesní personál narušoval běžnou těžbu, snižoval pracovní intenzitu svěcením zrušených svátků, zastavováním práce v nevhodném počasí a uplatňováním hesla PP (Pracuj pomalu). Místo těžby se často pracovalo na kulturách, opravách cest, vykazovala se fingoaná těžba a expedice dřeva a hledaly se všechny cesty k tomu, aby dřevo zůstávalo v lese. Lesní dělníci a hajní byli mezi prvními, kteří se starali o ilegality a uprchlé válečné zajatce.

V druhé polovině roku 1941 se objevují útoky s použitím třaskavin. Dne 22. srpna bezpečnostní orgány zaznamenaly výbuch na železniční trati Uherské Hradiště - Kunovice, při kterém byl jeden dělník zraněn.³⁷ Dne 3. září byla vydána zpráva o zápalných trhavinách, které jsou vkládané do uhlí ve vagónech z Moravské Ostravy. Uvádělo se, že 16. srpna 1941 bylo nalezeno v zásobách uhlí, které bylo určeno pro vojenskou posádkovou správu v Praze, výbušné těleso o průměru pěti centimetrů. Nálož byla naplněna směsicí čpavku a ledku s kapslí. Těleso bylo ze zinkového plechu a obaleno masou asfaltu, písku a uhlí, takže mělo vzhled uhlí. Vagóny byly vypraveny z Karoliny šachty v Moravské Ostravě. Zda těleso bylo dáno do uhlí již v Moravské Ostravě nebo během dopravy, se nedalo zjistit. Zpráva upozorňovala na nebezpečí, že prostřednictvím takto zhotovených zápalných prostředků mohou být páchány velké sabotáže. Řídící úřadovna gestapa v Brně se prostřednictvím zprávy obracela zejména na složky Abwehru na Moravě, aby věnovaly tomuto nebezpečí mimořádnou pozornost. V dodatku byla připsána informace, že se v Praze našla další dvě tělíška a celou záležitost je nutné utajit před protektorátními orgány.³⁸

Dne 10. září vznikl oheň na železniční stanici Stařeč, okres Jihlava. Začaly hořet textilie, uložené ve vagóně. Při šetření se ukázalo, že oheň vznikl od chemického zapalovače. Vagón byl částečně zničen a celková škoda odhadnuta na 2.000 říšských marek. Dne 25. října došlo k explozi třaskaviny v restauraci ve Zlíně a dva dny poté vybuchla nálož na okně budovy ochranné policie a zničila jedenáct výplní oken.³⁹

Akce tohoto druhu měly ještě víceméně propagační a zastrášující povahu. Nejčastěji šlo o nálož zhotovené amatérsky po domácku s malým destruktivním účinkem. Nálož tohoto druhu vybuchla 1. července 1941 pod lokomotivou nákladního vlaku na železniční stanici Olomouc - Česká Třebová ve 22.10 hodin. Třaskavina nezpůsobila žádnou hmotnou škodu.⁴⁰

Nacisté odpovídali na sabotáže zvýšenou snahou po vypátrání pachatelů. Tento úsek poutal a zaměstnával stále větší počet členů nacistických a protektorátních bezpečnostních složek. Bedřich Kudláček z Kladné, okres Uherský Brod, odnášel suroviny z válečně důležitého podniku Zbrojovky Uherský Brod. Byl však přistižen, zatčen a dne 10. července 1941 popraven na základě rozsudku německého vojenského soudu Morava v Brně. Osvaldovi z Lubné u Kroměříže se podařilo přerýznout na několika místech kabel telefonního vedení. Za svůj čin byl odsouzen k trestu smrti a popraven 20. srpna 1941. Jeho spolupachatel byl odsouzen na dvanáct let káznice. Dělník Oldřich Oborný z Moravské Ostravy se pokusil poškodit železniční vagón a tovární stroje. Jeho poprava se uskutečnila v ranních hodinách (3.30) 23. září 1941 v pískovně. Popravčí četa jej pouze zranila. Dostřelil jej velitel čety.⁴¹

Moravané se podíleli na odboji i ve Vídni. Čeští dělníci totálně nasazení přerušili 26. června 1941 práci na půl hodiny pro mzdové požadavky ve stavebním podniku Quido a Walter Gröger. S nimi se solidarizovalo dalších čtyřicet osob, převážně německých dělníků. Gestapo hned druhý den zatklo pět českých dělníků, z nichž čtyři byli z Moravy: Josef Lauda, Hodonín, Josef a Matyáš Mikulic, Brumovice a Cyril Kosdal, Kostice.

Dne 26. června 1941 byl zatčen Čech Josef Smutný, majitel hostince ve Vídni. Byl obviněn za výroky „Hess byl genius, že uletěl do Anglie“, „Polovina Vídně je již komunistická“ a „Rusi budou brzy ve Vídni“. Dne 30. října 1941 vídeňské gestapo zatklo Jaroslava Dvořáka, truhlářského pomocníka, a Rudolfa Krejčího, učně, pro zjevné vystupování v duchu československého přátelství.⁴² Dne 6. listopadu 1941 bylo zastřeleno dvacet členů odbojové české skupiny, která se podle gestapa pokoušela žhářstvím narušovat zásobování obyvatelstva a byla ve spojení s odbojovou organizací v Protektorátu.⁴³

Zvláštní místo v dějinách Moravy zaujala diverze provedená v noci z 20. na 21. září 1941 v hotelu Lamplota, nájemce Rudolf Donné v Letovicích. Hotel sloužil jako dětský domov, ve kterém bylo umístěno 61 chlapců z Essenu, jeden učitel, jedna lékařka a tři funkcionáři Hitlerjugend. Diverzi provedli členové odbojové skupiny „Za svobodu“ z Boskovic - František Kříž, František Lepka a Jan Veselý. Dvě nálože umístili v místnosti, která dříve sloužila jako garáž a byla přeměněna na převlékárnu.

Výbuch nepřerazil hlavní nosný pilíř dvoupatrové budovy, která se nezhroutila a nikdo nebyl zraněn. Napáchal však značné materiální škody. Prorazil dvě boční stěny, které oddělovaly převlékárnu od vedlejší jídelny. Natrhl stropní železobetonové trámy, vyrazil okna, dveře a demoloval prakticky celé přízemí. Způsobil trhliny zdiva na celé budově. Prorazil téměř všechna skla na oknech a dveřích a zničil část vnitřního zařízení.

Jako první se dostavil na místo činu okresní velitel četnictva v Boskovic Jan Gruber. Zařídil uzavření celého prostoru a rozestavěl nezbytné hlídky z příslušníků místní četnické stanice a z okolí. Z Brna přijeli major Pluskal ze zemského četnického velitelství a kriminální komisař Stroubel z německé kriminální policie. Postupně se dostavila celá řada čelných nacistických funkcionářů. Po příjezdu dvaceti pěti členů gestapa v čele s kriminálním radou Wilhelmem Herzbergerem byla zahájena rozsáhlá pátrací akce.

Zjistilo se, že v noci byly v Letovicích rozšířeny letáky „Slyš Praho, Moskva pomůže - Hitler a jeho bandy nebudou dlouho pochodovat přes Václavské náměstí“. Gestapu se podařilo zabavit 14 kusů. Za asistence protektorátních četníků byla provedena v Letovicích rozsáhlá razie, kontrola všech cizinců, místních komunistů a dalších občanů, které vytipovalo gestapo. Bylo zatčeno pět dělníků, 30 rukojmích a zabaveno 600 radií.⁴⁴

Po skončení akce, pořízení nezbytných snímků, zjištění všech stop a shromáždění všech důležitých předmětů a údajů pátrací složky v podvečer z Letovic odjely, aniž byly zjištěny nějaké konkrétní stopy nebo náznaky, které by ukazovaly na pachatele. Většina se však shodovala, že šlo o akci záměrnou. Příslušníci gestapa vyslovovali domněnku, že pachatele je nutné hledat v řadách komunistů. Aktéři letovické diverze byli zatčeni později a všichni tři popraveni 13. července 1944 ve Vratislavi.

Hodnocení letovické diverze nemůže být jednoznačné. I když její podstata vyplynula z narůstající vlny odporu, přesto je velmi složité pochopit její záměr. Nabízí se zde řada variant a odlišná hodnocení. Proč útočníci zvolili za terč útoku ubytovnu dětí a ne například podnik důležitý z hlediska válečné výroby? Cílem odboje bylo přece oslabovat sílu nepřítele. V dané alternativě tomu tak nebylo a naopak v případě úmrtí dětí by šlo o čin nehumánní a o krok, který by nacisté mohli využít k nedozírným represáliím a očernění odboje a oslabení jeho morálního kreditu.

Lze připustit, že aktéři byli přesně informováni o prostorách hotelu, což jim umožnilo umístit nálože mimo ubytovací prostor, aby nedošlo k jakémukoliv zranění. Nelze stavět letovickou diverzi do světla, že směřovala jen k tomu, aby zabila děti. Šlo spíše o snahu demonstrovat odhodlání a sílu odboje a vyvolat u nacistů obavy a strach. Letovická diverze se tak opět jen omezila na tzv. propagační účinek a nestala se významnějším útokem proti síle nepřítele.

Letovickou diverzi předcházelo zapálení skladiště pohonných hmot firmy Welzel v Náchodě v noci na 31. srpna 1941. V dalekém okolí se noc změnila v den. Záře byla viděna až v Hradci Králové. Gestapo zahájilo velké pátrání po pachateli. Byl jím student Jindřich Puš. Jelikož nebyl vypátrán, došlo k zatčení 31 Židů, 15 členů KSC, jednoho legionáře a 23 osob nebezpečných veřejnému pořádku.⁴⁵

K dokreslení celkového rozsahu sabotážní a diverzní činnosti poslouží ještě souhrnná data z moravského teritoria:

měsíc	druh akce	počet případů
září 1941	poškození brzd	47
	požáry	20
	poškození telefonního a telegrafního vedení	6
	útoky na železniční zařízení	5
	ostatní	3
	celkem	81
	hospodářská sabotáž:	
požáry	7	

	poškození strojů	4
	odmítnutí práce	3
	ostatní	1
	celkem	15
	sabotáž proti armádě:	
	poškození telefonního a telegrafního vedení	6
	branných prostředků	4
	celkem	10
	nálezy výbušnin	3
	celkem za září	109
říjen 1941	poškození brzd	205
	požáry	2
	poškození telefonního a telegrafního vedení	15
	útoky na železniční zařízení	1
	ostatní	2
	celkem	225
	hospodářská sabotáž:	
	požáry	17
	exploze	2
	poškození strojů	3
	odmítnutí práce	1
	krádeže	3
	ostatní	0
	celkem	16
	celkem za říjen	241
listopad 1941	poškození brzd	130
	požáry	8
	útoky na železniční zařízení	2
	celkem	140
	hospodářská sabotáž:	
	požár	1
	exploze	2
	poškození strojů	4
	odmítnutí práce	1
	krádež	1
	ostatní	1
	celkem	10
	sabotáž proti armádě:	
	proti vojenskému zařízení	5
	odpírání práce	2
	celkem	7
	celkem za listopad	157

prosinec 1941	poškození brzd	56		
	požáry	3		
	poškozování telefonního a telegrafního zařízení	1		
	útoky na železniční zařízení	1		
	jiné	3		
	celkem	64		
	hospodářská sabotáž:			
	požáry	3		
	poškození strojů	2		
	celkem	5		
	sabotáže proti armádě:			
	útok proti kabelům	1		
	brannému zařízení	4		
	celkem	5		
	celkem za prosinec	74		
Souhrně:				
září	říjen	listopad	prosinec	celkem
109	241	157	4	581
z toho	sabotáže a diverze			510
	hospodářská sabotáž			49
	sabotáže proti armádě			22
celkem			581

Dominantou druhé poloviny roku 1941 se stalo 1. stanné právo. V dosavadní historické literatuře o tomto období se klade důraz na odhalení brutality nacismu uváděním velkých ztrát naší společnosti. Autoři této studie jsou však přesvědčeni, že není docenována hlavní příčina, proč se nacisté k tomuto kroku rozhodli. Často se hovoří o citelném poklesu výroby, o vážném narušování válečné produkce. K. H. Frank zdůraznil dosah náchodské a letovické diverze, které nemohly nevyvolat v nacistických kruzích značné zděšení.

Za hlavní příčinu považujeme stále rychleji se prohlubující krizi nacistické okupační politiky, kterou reprezentoval Konstantin von Neurath. Nešlo jen o nápravu bezprostřední situace, šlo o poznání, že dosavadní koncepce politiky nezaručuje plné ovládnutí českého prostoru. Muselo se skoncovat s neurathovskou politikou, která nebyla již schopna čelit narůstající nespokojenosti v širokých vrstvách české společnosti a rychlé gradaci našeho odboje, jenž stanul v tehdejší době v popředí antinacistického odporu celé okupované Evropy. Sami nacisté očekávali další výtržnosti, politické komplikace a blížící 28. říjen zvyšoval jejich obavy z českého povstání. To vše donutilo vyslat do Protektorátu jednoho z nejspokojnějších mužů, vyhlásit stanné právo a nově koncipovat okupační politiku.

Smysl naší studie spočívá v dílčím přínosu k objasňování těchto širších dějinných souvislostí. Naše společnost stanula v roce 1941 před závažným

úkolem rozvinout účinnější formy boje k oslabování sil nepřítele. Jeho řešení naráželo však na řadu retardačních faktorů. Celý náš odboj byl hluboce poznamenán Mnichovskou kapitulací, která otřásla národním sebevědomím a stala se kořenem pocitu zklamání, opuštěnosti, malosti, bezmocností a poraženectví. Z tohoto klimatu se rodily a konzervovaly přikrčenectví, zbabělost a strach. V hlavách značné části národa zakořenilo vědomí, že svoboda národa a obnovení republiky bude dílem vnějších faktorů a výlučně se o ní rozhoduje na válečných frontách. Druhá polovina roku 1941 přinesla výrazný krok v překonávání těchto překážek a pozvedla náš odboj k vyšším a účinnějším formám - k sabotáži a diverzi, které se staly nezbytným předstupněm boje se zbraní v ruce.

Poznámky

- 1 Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZAB), fond B 40, kr. č. 329, sign. č. 57542/41.
- 2 MZAB, fond B 26, kr. č. 567.
- 3 MZAB, fond B 26, kr. č. 586.
- 4 MZAB, fond B 40, kr. č. 327, sign. č. 41166/41.
- 5 MZAB, fond B 252, kr. č. 4.
- 6 MZAB, fond B 26, kr. č. 2135, sign. č. 6366/41.
- 7 MZAB, fond B 26, kr. č. 2331, sign. č. 5400/41.
- 8 MZAB, fond B 40, kr. č. 327.
- 9 MZAB, fond B 26, kr. č. 567, sign. č. 3722/41.
- 10 MZAB, fond B 26, kr. č. 2130-31.
- 11 MZAB, fond B 40, kr. č. 329.
- 12 MZAB, fond B 26, kr. č. 567, sign. č. 3750/41.
- 13 MZAB, fond B 26, kr. č. 569, sign. č. 4641/41.
- 14 MZAB, fond B 40, kr. č. 327.
- 15 MZAB, fond B 26, kr. č. 568, sign. č. 3939/41.
- 16 MZAB, fond B 40, kr. č. 327, sign. č. 38976/41.
- 17 Státní ústřední archiv Praha (dále jen SÚA Praha), fond Befehlshaber der Ordnungspolizei, kart. č. 286.
- 18 MZAB, fond B 40, kr. č. 330, sign. č. 61768/41.
- 19 MZAB, fond B 26, kr. č. 2331, sign. č. 1707/41.
- 20 MZAB, fond B 40, kr. č. 330.
- 21 MZAB, fond B 26, kr. č. 568, sign. č. 3863/41.
- 22 MZAB, fond B 251, kr. č. 1.
- 23 SÚA Praha, fond Úřad říšského protektora, kart. č. 276.
- 24 MZAB, fond B 251, kr. č. 40.
- 25 SÚA Praha, fond Úřad říšského protektora, kart. č. 276.
- 26 MZAB, fond B 216, kr. č. 574, sign. č. 1/41.
- 27 Čerpáno ze studie autorů „Moravský zemský prezident JUDr. Jaroslav Mezník - důsledný odpůrce nacismu“, Vlastivědný věstník moravský, roč. 1977, sešit 1, strana 3-22.
- 28 MZAB, fond B 72, kr. č. 52, sign. č. 386/41.
- 29 MZAB, fond B 72, kr. č. 79.
- 30 MZAB, fond B 40, kr. č. 331.
- 31 MZAB, fond B 72, kr. č. 49, sign. č. 146/41 dův.
- 32 MZAB, fond B 40, kr. č. 329, sign. č. 51915/41.
- 33 MZAB, fond B 40, kr. č. 329, sign. č. 49421/41.
- 34 MZAB, fond B 40, kr. č. 330, sign. č. 63378/41.
- 35 MZAB, fond B 40, kr. č. 329, sign. č. 51490/41.
- 36 MZAB, fond B 40, kr. č. 329, sign. č. 51489/41.
- 37 MZAB, fond B 40, telefonáty.
- 38 MZAB, fond B 251, Říšský protektor - služebna pro Moravu, kr. č. 1.
- 39 MZAB, fond B 72, kr. č. 49, sign. č. 578/41 dův.
- 40 SÚA Praha, fond 74/5 - 47, Denní hlášení SD.

- 41 Lidové noviny z 11. července (č. 349), z 21. srpna (č. 424), ze 24. září (č. 487).
- 42 Widerstand und Verfolgung in Wien 1934 - 1945. Vídeň 1975, s. 328-330.
- 43 Brousek, Karel: Z odboje vídeňských Čechů. Hlas revoluce, 1980, č. 478.
- 44 SÚA Praha, fond Ministerstva vnitra, kart. č. 12013.
- 45 SÚA Praha, fond Ministerstva vnitra, kart. č. 12002.

Oldřich Fiala

Životní jubileum přerovského pedagoga a básníka Jaroslava Mazáče

V březnu loňského roku uspořádalo Muzeum Komenského setkání s Jaroslavem Mazáčem. Pro účastníky večera, zařazeného do rámce tradičních Muzejních úterků, připravili organizátoři upomínkový list obsahující biografické i bibliografické informace. V rozšířené a doplněné podobě nyní tento materiál předkládáme širší veřejnosti. Po úvodní části následuje chronologicky uspořádaný přehled knižních vydání básnických sbírek. Na něj navazuje výběrový soupis básní jednotlivě publikovaných v periodickém i příležitostném tisku. Třetí kapitola registruje jubilentovu publicistickou a recenzní činnost a předposlední část soustřeďuje příspěvky jiných autorů věnované Mazáčovu životu a dílu. Závěr tvoří abecedně jmenný rejstřík ilustrátorů, redaktorů, recenzentů a dalších spolupracovníků, usnadňující orientaci při využívání celkového souhrnu.

Významné životní jubileum, šedesáté páté narozeniny, oslavil letos pedagog, publicista, básník - člen Obce moravskoslezských spisovatelů Jaroslav Mazáč. Narodil se 24. března 1934 v Přerově. Po absolvování Pedagogické a Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (kde také v roce 1972 vykonal rigorózní zkoušku a získal akademický titul PhDr.) působil jako pedagog - středoškolský učitel na řadě škol severní Moravy, zejména v Šumperku, Starém Městě pod Sněžníkem, Zábřehu a Kojetíně. Od roku 1965 žije v rodném městě, kde až do odchodu do důchodu působil na střední zemědělské škole.

PhDr. Jaroslav Mazáč

Jeho poezie staví na kontrastu trvání a změny, hledání a jistoty, zamýšlí se nad klíčovými otázkami života - láskou, rodinou, smrtí. Debutoval v ostravském měsíčníku „Červený květ“, později v letech 1968 až 1969 byl členem jeho redakční rady. Především básnická tvorba je publikována rovněž v dalších časopisech a novinách (Akord, Alternativní nova, Český zápas, Kmen, Kultura Přerova, Kulturní měsíčník, Literární měsíčník, Literární noviny, Mladá fronta, Naše rodina, Nová svoboda, Nové Přerovsko, Ostravský kulturní měsíčník, Průvodce kulturou Zábřeha, Tvar, Tvorba, Učitelství noviny aj.). Jednotliví editoři zařazují Mazáčovo dílo i do sborníků a kalendářů (např. Almanach k 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově, Hanácký kalendář, Chvála svatého Jana Sarkandra, Krajiny milosti, Město velebené veršem, almanach Oheň, Severomoravský kalendář, Žena sluncem oděná). Část prací byla přeložena do běloruštiny (sborník české poezie „Vysokoje nebo“ vydaný v Minsku), němčiny (verše

v překladu Otto Františka Bablera byly otištěny ve švýcarském časopise „Die Tat“ i v německém periodickém tisku - např. „Main Post“) a polštiny (překlady v regionálních novinách severní Moravy, nejčastěji v „Glosu Ludu“). Pořady z autorových knih byly uvedeny v rozhlase a televizi. Příkladnou péči věnuje Jaroslav Mazáč začínajícím básníkům.

Třetí cenu získal v literární soutěži v rámci Bezručovy Opavy (1964). Za literární a pedagogickou činnost ve prospěch města Přerova obdržel (1994) Pamětní medaili Jana Amose Komenského.

BIBLIOGRAFIE

Knihy

(řazeno v chronologickém sledu)

1. **Havraní stříbro.** Red. Oldřich Rafaj. Ostrava, Profil 1965. 45. s. Proud. Sv. 7. **Inf.+rec.:** dl (=Milan Blahynka): *Jaroslav Mazáč: Havraní stříbro.* Impuls, 1, 1966, č. 6, s. 446; BRABEC, Jiří: *Kritický metr na metr knih.* Orientace, 1, 1996, č. 2, s. 57-61; HONS, Václav: *Havraní stříbro.* Nová svoboda, 22, 1966, 20. II., č. 44, příl. NS, s. 1; KARFÍK, Vladimír: *Havraní stříbro.* Literární noviny, 14, 1966, č. 9, s. 4; POHRIBNÝ, Arsen: *Nezvykle upravená knížka.* Červený květ, 11, 1966, č. (4), duben, s. 124; SVOBODA, Jiří: *Víra v poezii.* Červený květ, 11, 1966, č. (2), únor, s. 61 - 62; SVOBODOVÁ, Doubravka: *Nad „Havraním stříbrem“ Jaroslava Mazáče.* Průvodce kulturou Zábřeha, 1966, červen, s. 7 - 9.
2. **Laskavý soud.** Ostrava, Profil 1969. 46 s. **Inf.+rec.:** (kav): „*Laskavý soud“ J. Mazáče.* Lidová demokracie, 25, 1969, 18. VI., č. 141, s. 5; *Poezie Jaroslava Mazáče.* In: SVOBODA, Jiří: *Ve stopách tvorby.* (Studie, portréty, kritické sondy.) Ostrava, Profil 1986, s. 162 - 163; SVOBODA, Jiří: **Nový Mazáč.** Červený květ, 14, 1969, č. (8), srpen, s. 46 - 47; (vjn) (=Vladimír Justl): *Od naděje k víře.* Lidová demokracie, 25, 1969, 2. X., s. 5.
3. **Setkání křídel.** Ilustr. Miloš Kačírek. Ostrava, Profil 1974. 43 s. Proud. Sv. 1. **Inf.+rec.:** ANDRUŠKA, Peter: *Verše z Profilu.* Nové slovo, 18, 1976, č. 14, s. 15; PAVELKA, Jiří: *Model světa v poezii.* Literární měsíčník, 4, 1975, č. 10, s. 110 - 111.
4. **Hvězdná země.** Ilustr. Pavel Sivko. Ostrava, Profil 1980. 84 s. Proud. Sv. 12. **Inf.+rec.:** BLAHYNKA, Milan: *Verše proti chladu v li-dech.* Nová svoboda, 36, 1980, 29. VII., č. 177, s. (4-5); (ilk): *Mazáčovo hledání jistot.* Lidová demokracie, 36, 1980, 17. VII., č. 167, s. 5; (Mx): *Dvojití cesty poezie.* Práce, 37, 1981, 3. VII., s. 6; *Poezie Jaroslava Mazáče.* In: SVOBODA, Jiří: *Ve stopách tvorby.* (Studie, portréty, kritické sondy.) Ostrava, Profil 1986, s. 163 - 165; SVOBODA, Jiří: *Poezie trvající v čase.* Ostravský kulturní měsíčník, 5, 1980, č. 11, s. 20 - 21; VALOUCH, František: *Jak dál?* Literární měsíčník, 10, 1981, č. 8, s. 108-109.
5. **Sen o širé pláni.** Red. Leopold Čada. Ilustr. Jana Pivovarská. (Ostrava), Kroužek bibliofilů Domu kultury pracujících Vítkovic 1984. 35 s. **Inf +rec.:** (bá): *Z moravské lyriky.* Lidová demokracie, 40, 1984, 5. VI., č.131, s. 5.
6. **Dálkový pochod.** Red. Eva Sobková. Ilustr. Věra Kotasová. Ostrava, Profil 1985. 50 s. Proud. Sv. 22. **Inf+rec.:** MAZÁČ, Jaroslav: *Nad novým rukopisem.* Kulturní měsíčník, 3, 1985, č. 1, s. 64; SCHILDBERGER, František: *Chůze svědomím, chůze paměti.* Tvorba, 1986, č. 5, příl. Kmen, s. 10; SVOBODA, Jiří: *Báseň o nezničitelnosti života.* Literární měsíčník, 15, 1986, č.9, s. 131-132; ŠAJTAR, Drahomír: *V prostoru a čase.* Kulturní měsíčník, 3, 1985, č. 9, s. 67-68. URBANEC, Jiří: *Poetizace životní cesty.* Literární měsíčník, 15, 1986, č. 1, s. 127-128.
7. **Předpověď na noc a zítřek.** Red. Josef Suchý, Zdena Záborská. Ilustr. Jarmila Totušková. Brno, Blok 1987. 61 s. **Inf+rec.:** BLAŽEJOVSKÁ, Alena: *Předpověď přece jen vyšla.* Rovnost, 103, 1988, 31.V., č. 126, s. 5; SVOBODA, Jiří: *Básníkovo hledání jistot.* Literární měsíčník, 18, 1989, č. 1, s. 126.
8. **Nehasnoucí ohně.** Ilustr. Eva Siblíková-Chmelařová. Praha, Naše

vojsko 1989. 79 s. **Inf.+rec.:** KOMÁREK, Karel: *Téma obhájené poezii*. Lidová demokracie, **46**, 1990, 4. VIII., č. 180, s. 5; ŠAJTAR, Drahomír: *Nehasnoucí ohně*. Kritické listování. Kulturní měsíčník, **8**, 1990, č. 5, s. 64; VOŽDA, Gustav: *Nehasnoucí ohně - nová sbírka Jaroslava Mazáče*. Zpravodaj města Přerova, **1**, 1990, č. (2), únor, s. 33 - 34.

9. **Tichá mše**. Přerov, Děkanát římskokatolické církve 1991. Nestr. (*Strojopis+xerox.*) **Inf.+rec.:** kvaj (=Jaroslav Kvapil): *Kuřátko prosby v dlaních hřeji*. Ke sbírce Tichá mše Jaroslava Mazáče. Přerovsko, **34**, 1991, č. 37, 20. IX., s. 5; kvaj (=Jaroslav Kvapil): *Tichá mše Jaroslava Mazáče*. Přerovsko, **34**, 1991, č. 36, 13. IX., s. 1; SLAVÍK, Ivan: *Tichá mše*. Lidová demokracie, **47**, 1991, 9. VIII., č. 184, s. 4; SOLDÁN, Ladislav: *Nad jednou sbírkou básní*. Lidová demokracie, **47**, 1991, 4. VII., č. 155, příl. Neděle s LD, č. 27, s. 11; VŠETIČKA, František: *Jaroslav Mazáček, Tichá mše*. Akord, **17**, 1991/1992, č. 7, s. 49 - 50.

10. **Tichá mše**. Red. Niki Otisková. Ilustr. Petr Veselý. 2. vyd. Karviná, Gramma 1994. 84 s. **Inf.+rec.:** KOLÁŘ, Bohumír: *Tichá mše Jaroslava Mazáče*. Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 13, 31. I., s. 5; MUŠKA, L(adislav): *Představuje se Gramma*. Severočeský deník, 1995, 30. III., s. 10; -mv- (=Miroslav Vingrálek): *Vytrvalý služebník slovu*. Hanácký kurýr, 1995, 10. II., s. 7; POSPÍŠIL, Ivo: *Tichá mše*. Brněnský večerník, **5**, 1995, 7. VI., s. 3; SLAVÍK, Ivan: *Dvě sbírky jako protipóly téže inspirace*. Mladá fronta Dnes, 1995, 8. II.; SOLDÁN, Ladislav: *Služebník Slova*. Svobodné slovo, **87**, 1995, 9. II., č. 34, s. 8; TRÁVNÍČEK, Mojmír: *Tichá mše Jaroslava Mazáče*. RT-Rovnost, **5**, 1995, 30. III., č. 76, s. 11; WERNISCH, Ivan: *Knihy, které zbyly*. Literární noviny, **6**, 1995, č. 26, 29. VI., s. 7.

11. **Alfa konce - Omega letu**. Výbor z díla 1965 - 1995. Red. Leopold Čada. Ilustr. Jana Pivovarská. Ostrava, Volné sdružení autorů moravskoslezských 1996. Nestr. **Inf.+rec.:** KOLÁŘ, Bohumír: *Alfa konce - Omega letu*. Hanácké noviny, **7**, 1996, č. 59, 16. V., s. 4; KOTRLÁ, Iva: *Jaroslav Mazáček, Alfa konce - Omega letu*. Akord, **21**, 1996, č. 5, květen, s. 269 až 274; PaK (=Pavel Kopeček): *Přerovský básník bilancuje*. Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 19, 10. V., s. 10; SVOBODA, Jiří: *Alfa konce - omega letu Jaroslava Mazáče*. Jistoty svobodného tvůrčího procesu jsou z nejnovějšího básníkovy díla velmi patrné. Svoboda, **5**, 1996, 9. XII., č. 288, s. 16.

12. **Konec návštěv**. Ilustr. Leoš Faltýnek. Přerov, Proavis 1996. 74 s. **Inf.+rec.:** CEKOTA, Petr: *Zimní úroda veršů*. Host, 1997, č. 2, s. 102 - 103; FIALA, Oldřich: *Nakladatelství Proavis se představuje*. Přerovské echo, 1997, č. (4), duben, s. 12; KOLÁŘ, Bohumír: *Mazáčův Konec návštěv*. Hanácké noviny, **8**, 1997, č. 5, 11. I., s. 5; (Kop) (=Pavel Kopeček): *Proavis vykročil*. Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 1, 4. I., s. 3. MUŠKA, Ladislav: *Jak svět přijde k básníkům*. Ústecký deník, 1997, 6. III., s. 14; POSPÍŠIL, Ivo: *Člověk v nejistotě času*. Brněnský večerník, **7**, 1997, 6. I., č. 3, s. 7; STANĚK, Jiří: *Vydávání počtu dní*. Tvar, **8**, 1997, č. 7, 3. IV., s. 20.

13. **Světlo mezi krami**. Red. Leopold Čada. Ilustr. Jana Pivovarská. Ostrava, Volné sdružení autorů moravskoslezských 1997. Nestr. **Inf.+rec.:** KLEN, Petr: *Nová sbírka Jaroslava Mazáče*. Moravský den, **8**, 1997, 21. V., č. 117, s. 13; KOLÁŘ, Bohumír: *Mazáčovo Světlo mezi krami*. Hanácké noviny, **8**, 1997, č. 49, 24. IV., s. 5; KOMÁREK, Karel: *Mazáčova sbírka jako verše na pozadí vesmíru*. Hanácké noviny, **9**, 1998, č. 2, 6. I., s. 5; (kvaj) (=Jaroslav Kvapil): *Mazáčovo „Světlo mezi krami“*.

Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 25, 20. VI., s. 15; (Imš) (=Ladislav Muška): *Poezie jako lék*. Český zápas, **77**, č. 12, 8. VI., s. 1.; RN (=Rudolf Novotný): *Tvorba přerovského rodáka*. Přerovské echo, 1997, č. (5), květen, s. 6.

14. **Jupiter nízko nad obzorem.**

Ilustr. Leoš Faltýnek. Přerov, Proavis 1999. 104 s. **Inf+rec.:** KOLÁŘ, Bohumír: *Jaroslav Mazáč spatřil Jupitera*. Hanácký a středomoravský den, **10**, 1999, 29. - 30. V., č. 124, s. 6; KOLÁŘ, Bohumír: *Mazáčův Jupiter*

nízko nad obzorem. V přerovském nakladatelství Proavis vydali vynikající básnickou sbírku. Svoboda, **9**, 1999, 13. V., s. 4.; (old): *Mazáčova poezie patří do kosmického proudu*. Výšla sbírka veršů Jupiter nízko na obloze. Rovnost, **9**, 1999, 11. VIII., č. 185, s. 9.

15a. **Bílé zeravy**. Red. Leopold Čada. Ilustr. Karel Haruda. Ostrava, Knihvazárna Atyp 1999. Nestr.

15b. **Bílé zeravy**. Red. Leopold Čada. Ilustr. Karel Haruda. 2. rozš. vyd. Ostrava, Knihvazárna Atyp 1999. Nestr.

Básně

jednotlivě publikované v periodickém a příležitostném tisku
(řazeno abecedně podle prvního slova v názvu)

16. **Ano - ne**. Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

17. **Bdění králů**. Setkání, **6**, 1995, č. 2.

18. (**Bez názvu.**) Kulturní měsíčník, **6**, 1988, č. 7 - 8, s. 127.

19. (**Bez názvu.**) „A přece Tě zvu...“ Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.

20. (**Bez názvu.**) „Jestřábník v dešti...“ Červený květ, **12**, 1967, č. 6, s. 20.

21. (**Bez názvu.**) „Jsem tento okamžik...“ Průvodce kulturou Zábřeha, 1963, květen, s. 7.

22. (**Bez názvu.**) „Jsmo podešve...“ Průvodce kulturou Zábřeha, 1963, únor, s. 4.

23. (**Bez názvu.**) „Plynulý vítr...“ Průvodce kulturou Zábřeha, 1965, leden, s. 2.

24. (**Bez názvu.**) „Slova...“ Alternativa nova, **4**, 1998, č. 5, 20. I., s. 207.

25. (**Bez názvu.**) „Staletí...“ Červený květ, **8**, 1963, č. 1, s. 15.

26. (**Bez názvu.**) „Staré panely...“ Literární noviny, **9**, 1998, č. 10, 11. III., s. 11.

27. (**Bez názvu.**) „Teprve až...“ In: *Almanach ke 125. výročí Gymnázia Jakuba Škody v Přerově*. Přerov, Gymnázium J. Škody 1995, s. 55. Ze sbírky *Hvězdná země*.

28. (**Bez názvu.**) „Teří vzlet...“ Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.

29. (**Bez názvu.**) „U Tvých dveří...“ Průvodce kulturou Zábřeha, 1964, březen, s. 2.

30. (**Bez názvu.**) „V drolivých polích...“ Průvodce kulturou Zábřeha, 1965, říjen, s. 7. Ze sbírky *Havraní stříbro*.

31. (**Bez názvu.**) „Žlutavý...“ Průvodce kulturou Zábřeha, 1963, duben, s. 9.

32. **Bezdomovec**. Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

33. **Bl. Karel Spinola**. Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

34. **Bohatství**. Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, červen, s. 22.

35. **Bolest**. Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.

36. **Bože můj Bože můj**. Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, červen, s. 23.

37. **Bylinář**. Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

38. **Cihla člověk a pramen**. Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, červen, s. 24.

39. **Černá díra**. Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.

40. **Dcerka**. Rovnost, **103**, 1988, 20. V., č. 117, příl. Čtení na konec týdne, č. 20, s. 4.

41. **Do tomboly.** Literární noviny, **8**, 1997, č. 35, 3. IX., s. 1. Ze sbírky *Světlo mezi krami*.
42. **Dobytí hradu Helfštýna.** Přerovské echo, 1999, č. (2), únor, s. 7. Ze sbírky *Havraní stříbro*.
43. **Domov.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1969, č. 3, březen, s. 5.
44. **Duha.** Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, červen, s. 25.
45. **Fatální.** Červený květ, **10**, 1965, č. 9, s. (257).
46. **Gen.** Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
47. **Haná.** Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
48. **Hospoda v Hajmrlově.** Červený květ, **8**, 1963, č. 2, s. 46.
49. **Houpačka.** Literární měsíčník, **18**, 1989, č. 1, s. 58.
50. **Hvězdná země.** Nová svoboda, **36**, 1980, 12. VII., č. 163, příl. *Magazín*, č. 28, s. 6; Učitelské noviny, **30**, 1980, č. 32, 11. IX., s. 12. Ze sbírky *Hvězdná země*.
51. **Chemička.** Nová svoboda, **36**, 1980, 12. VII., č. 163, příl. *Magazín*, č. 28, s. 6. Ze sbírky *Hvězdná země*.
52. **Ikarův pád a leptaná křídla Karla Harudy.** Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.
53. **Jarní corrida.** Červený květ, **8**, 1963, č. 1, s. 15.
54. **Jediná.** Literární noviny, **9**, 1998, č. 10, 11. III., s. 11.
55. **Jitřní mýtus.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1965, srpen, s. 2.
56. **Kámen z hor.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1968, květen, s. 5-6.
57. **Kartouzka u Olomouce.** In: *Město velebené veršem.* Malý výbor básní o Olomouci. Red. a uspoř. Bohumír Kolář, Bohuslav Smejkal. Olomouc, Spolek českých bibliofilů 1998, s. 11.
58. **Kat.** Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, červen, s. 24; Literární noviny, **7**, 1996, č. 22, 29. V., s. 1. Ze sbírky *Alfa konce - omega letu*.
59. **Koncentrační tábor v Börgermoor.** Červený květ, **10**, 1965, č. 12, s. 361; Nová svoboda, **22**, 1966, 20. II., č. 44, příl. NS, s. 1. Ze sbírky *Havraní stříbro*.
60. **Konec návštěv.** Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, červen, s. 21.
61. **Konec podzimu.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1967, č. 11, s. 11.
62. **Konec víkendu.** Nová svoboda, **36**, 1980, 27. IX., č. 229, příl. *Magazín*, č. 39, s. (9).
63. **Korálový ostrov.** Nová svoboda, **36**, 1980, 12. VII., č. 163, příl. *Magazín*, č. 28, s. 6. Ze sbírky *Hvězdná země*.
64. **Krab korba a žito.** Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.
65. **Lednová naděje.** Červený květ, **12**, 1967, č. 6, s. 20.
66. **Letištní hala.** Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
67. **Modlitba.** Akord, **15**, 1990, č. 7, červen, s. 18.
68. **Modré hranice.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1963, prosinec, s. 6.
- 69a. **Mraveniště mezi dlaždicemi.** Literární měsíčník, **18**, 1989, č. 1, s. 58.
- 69b. **Můj radar.** Kulturní měsíčník, **3**, 1985, č. 1, s. 79.
70. **Na smrt ochotnického maskéra.** Kulturní měsíčník, **1**, 1983, č. 7-8, s. 78.
71. **Na stohu.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1963, červenec, s. 6.
72. **Na školní půdě.** Lidová demokracie, **50**, 1994, 24. III., č. 70, s. 9. Ze sbírky *Havraní stříbro*.
73. **Nad Přerovem.** Kultura Přerova, **12**, 1969, č. 12, prosinec, s. 182.
- 74a. **Návrat.** Kulturní měsíčník, **2**, 1984, č. 3, 2. str. obálky.
- 74b. **Nazaretský sen.** Setkání, **5**, 1994, č. 5.
75. **Neolitická vrstva v Předmostí.** Červený květ, **6**, 1961, č. 6, s. 175.
76. **Než krajina.** Akord, **18**, 1992/1993, č. 10, s. 26.
77. **Nižší svěcení.** Setkání, **6**, 1995, č. 2.

78. **Noc duše.** Lidová demokracie, 1993, 10. VI., s. 4.
79. **Oblačno.** Alternativa nova, 2, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.
80. **Očistná bouře.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 3, s. 72.
81. **Odpuštění.** Alternativa nova, 2, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.
82. **Olšina u Bečvy.** Kultura Přerova, 10, 1967, č. 1, leden, s. 6.
83. **Otázka.** Literární noviny, 10, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
84. **Ovoce.** Naše rodina, 1990, č. 37, s. 6.
85. **Pohádka z konce podletí.** Červený květ, 9, 1964, č. 12, s. 355.
86. **Polární vlna.** Kulturní měsíčník, 6, 1988, č. 7-8, s. 127.
87. **Poloslepá žena.** Akord, 18, 1992/1993, č. 10, s. 22.
88. **Porodnicko-gynekologické oddělení.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 1, s. 58.
89. **Poslední infúze.** Akord, 18, 1992/1993, č. 10, s. 25.
90. **Pověst.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 3, s. 72.
91. **Pozdní kluci.** Kulturní měsíčník, 2, 1984, č. 3, 2. str. obálky.
92. **Před rozedněním.** Červený květ, 12, 1967, č. 6, s. 20.
93. **Předčasný podzim.** Naše rodina, 1990, č. 37, s. 6.
94. **Pustě.** Literární noviny, 10, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
95. **Pyl.** Akord, 18, 1992/1993, č. 10, s. 21.
96. **Ráno.** In: *Almanach ke 125. výročí Gymnázia Jakuba Škody v Přerově.* Přerov, Gymnázium J. Škody 1995, s. 55. Ze sbírky *Setkání křídél.*
97. **Ráno za dlouhý čas.** Přerovský obzor, 1, 1994, č. 5, 18. - 24. III., s. 2.
- 98a. **Reliktní záření.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 1, s. 58.
- 98b. **Reprobedny.** Přerovské echo, 1997, č. (5), květen, s. 6.
99. **Rorýsi.** Kulturní měsíčník, 6, 1988, č. 7-8, s. 127.
100. **Rozhodnutí.** Literární noviny, 10, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
101. **Růženec.** Akord, 18, 1992/1993, č. 8, duben, s. 44.
102. **Říjnové šero.** Kulturní měsíčník, 2, 1984, č. 3, 2. str. obálky.
103. **Setkání.** Kultura Přerova, 12, 1969, č. 1, leden, s. 9.
104. **Severský rychlík.** Nová svoboda, 36, 1980, 27. IX., č. 229, příl. Magazín, č. 39, s. (9).
105. **Sjezd absolventů.** In: *Almanach k stému výročí založení gymnasia v Přerově.* Přerov, Gymnasium 1970, s. 9.
106. **Slabost.** Kulturní měsíčník (Ostrava), 2, 1984, č. 1, s. 79.
107. **Slib.** In: *Almanach ke 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově.* Přerov, Gymnázium J. Škody 1995, s. 54. Ze sbírky *Tichá mše.*
108. **Starý fukárek.** Červený květ, 14, 1969, č. (1), leden, s. 14-15.
109. **Starý hit.** Nová svoboda, 36, 1980, 27. IX., č. 229, příl. Magazín, č. 39, s. (9).
110. **Staveniště.** Červený květ, 14, 1969, č. (6), červen, s. 32.
111. **Stejně modro.** Alternativa nova, 2, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.
112. **Súlovske skály.** Červený květ, 12, 1967, č. 6, s. 20; č. 9, 2. str. obálky.
113. **Světlo mezi krami.** In: FIALA, Oldřich: *Setkání s osobností - Jaroslav Mazáč.* Přerov, Muzeum Komenského 1998, s. (7).
114. **Touha po dítěti.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 1, s. 58.
115. **Toxikomanie.** Literární noviny, 10, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.
116. **Transplantace embryonální tkáně.** Kulturní měsíčník, 8, 1990, č. 5, s. 57.
117. **Tři čápi.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1964, září, s. 2.
118. **U nás.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 3, s. 72.

119. **U staré školy v pohraničí.** Nová svoboda, **22**, 1966, 20. II., č. 44, příl. NS, s. 1. Ze sbírky *Havraní stříbro*.

120. **Úmrtní lůžko Otokara Březiny.** Červený květ, **13**, 1968, č. 9, s. 42; In: *Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku. Blansko*, Okresní národní výbor 1969, s. 82.

121. **Únik?** Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

122. **Únor.** Červený květ, **8**, 1963, č. 1, s. 15.

123. **Únor nad Zábřehem.** Nová svoboda, **22**, 1966, 20. II., č. 44, příl. NS, s. 1; Průvodce kulturou Zábřeha, 1966, únor, s. 2. Ze sbírky *Havraní stříbro*.

124. **V dálce.** Červený květ, **14**, 1969, č. (2), únor, s. 37.

125. **V horách.** Kulturní měsíčník, **2**, 1984, č. 3, 2. str. obálky.

126. **V olomoucké Sarkandrovce.** In: *Chvála svatého Jana Sarkandra*. Olomouc, Matice cyrilometodějská 1995, s. 71-75.

127. **V parku, jenž býval hřbitovem.** Průvodce kulturou Zábřeha, 1965, březen, s. 2.

128. **Večer ve starém městě.** Červený květ, **10**, 1965, č. 9, s. (257).

129. **Věk.** Červený květ, **8**, 1963, č. 1, s. 15.

130. **Vesmírná hmota.** Červený květ, **7**, 1962, č. 6, s. 173.

131. **Větrno.** Červený květ, **9**, 1964, č. 1, s. 32.

132. **Vyšetřování.** Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

133. **Za Edith Piafovou.** Červený květ, **10**, 1965, č. 8, s. 256.

134. **Zánik.** Literární měsíčník, **18**, 1989, č. 3, s. 72.

135. **Západ.** Literární noviny, **9**, 1998, č. 10, 11. III., s. 11.

136. **Záření.** Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. V., s. 4.

137. **Země.** Rovnost, **103**, 1988, 20. V., č. 117, příl. Čtení na konec týdne, č. 20, s. 4.

138. **Zkrat a tma.** Lidová demokracie, **49**, 1993, 19. II., s. 5.

139. **Zločin.** Literární noviny, **10**, 1999, č. 11, 17. III., s. 15.

Odborné literárněvědné a pedagogické práce, publicistická i recenzní činnost

(řazeno abecedně podle prvního slova v názvu)

140. **Ale vždycky hlas.** (Recenze stejnojmenného sborníku poezie.) Červený květ, **14**, 1969, č. (2), únor, s. 46.

141. **Bláto.** (Fejeton.) Červený květ, **13**, 1968, č. 12, s. 35.

142. **Boty.** (Fejeton.) Červený květ, **13**, 1968, č. 2, s. 20.

143. **Byl pozdní večer - 8. březen.** (Fejeton.) Červený květ, **13**, 1968, č. 3, 3. str. obálky.

144. **Čtenářské záznamy studentů SZTŠ.** Český jazyk a literatura, **29**, 1978/1979, č. 10, s. 449 - 452.

145. **Devíza tvarové čistoty.** (Recenze knihy Miroslava Stoniše *Píseň*

o tobě.) Červený květ, **12**, 1967, č. 8, s. 39.

146. **Didaktický princip individuálního přístupu k žákům při výchově poezií k poezii.** (Pedagogické čtení.) Přerov, Střední zemědělská škola. Strojopis.

147. **Etika v literární výchově.** (K stejnojmennému článku R. Šťastného.) Český jazyk a literatura, **17**, 1966/1967, č. 3, s. 121-122.

148. **Jdou řeči o inflaci mladé poezie, zněly ti v uších, když jsi vydával svou prvotinu?** (Anketa.) Červený květ, **11**, 1966, č. 2, s. 54, 1 obr.

149. **K maturitním otázkám.** Zemědělská škola, **27**, 1976/1977, č. 2, s. 24-25.

150. **Klíč za mříží.** (Recenze knihy Ludvíka Středy *Období slunovratu.*) Červený květ, **13**, 1968, č. 12, s. 41.

151. **Kouzelnou křídou.** (Recenze knihy Marie Podešvové *Mišulova kouzelná křída.*) Červený květ, **13**, 1968, č. 10, s. 10, s. 44.

152. **Malé zamyšlení.** Kulturní měsíčník, **2**, 1984, č. 10, s. 58-153. **Můj den.** (Reportáž.) Červený květ, **6**, 1961, č. 9, s. 265 - 267.

154. **Návštěvou u Šajtarů.** (Vzpomínka.) Alternativa nova, **2**, 1996, č. 9, 15. IV., s. 4.

155. **Nevhodné místo.** (Povídka.) Červený květ, **7**, 1962, č. 3, s. 67 - 68.

156. **O prvním verši, staré zahradě a první knížce.** (Spisovatelé o svých literárních autobiografických začátcích.) Ostravský kulturní měsíčník, **3**, 1978, č. 9, s. 16-17, 1 obr.

157. **Poezie Karla Tomana.** Olomouc, Filozofická fakulta Univerzity Palackého 1959. Diplomová práce; 1972. Rigorózní práce.

158. **Rozloučení s Univ(erzitním) prof(esorem) PhDr. Janem Jahnem,**

CSc. (Předneseno ve smuteční síni v Příboře dne 1. září 1994.) In: *Almanach ke 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově.* Přerov, Gymnázium J. Škody 1995, s. 56-57.

159. **Rukavice.** (Fejeton.) Červený květ, **13**, 1968, č. 9, s. 23.

160. **S Pavlem Novákem mezi dvěma zkouškami.** (Rozhovor.) Červený květ, **12**, 1967, č. 6, s. 34-35, 1 obr.

161. **Setkání s osobností.** Eva Siblíková. ...Oldřich Fiala. Přerov, Muzeum Komenského 1996. Nestr. - skládačka. *Upomínkový list.*

162. **Tolik nahý smutkem.** (Recenze knihy Petra Prouzy *Ublíživání.*) Červený květ, **13**, 1968, č. 12, s. 43.

163. **Touha po řádu života.** (K padesátinám PhDr. Dušana Žváčka, CSc.) Kulturní měsíčník, **2**, 1984, č. 6, s. 58-59.

164. **U dětí všechno skončí.** (Fejeton.) Červený květ, **13**, 1968, č. 1, s. 8.

165. **Vrtulky.** (Pohádka.) Lidová demokracie, **28**, 1972, 5. II., příl. Neděle s LD, s. 8, 1 obr.

166. **Výprava.** (Povídka.) Červený květ, **6**, 1961, č. 8, s. 229-230.

Literatura o Jaroslavu Mazáčovi

(řazeno abecedně podle jména autora, autorské šifry nebo prvního slova v názvu)

167. (á): **Básník s krásnou češtinou oslavuje.** (65. narozeniny.) Hanácký a středomoravský den, **10**, 1999, 31. III., č. 76, s. 12.

168. **Básník Jaroslav Mazáč.** Lidová demokracie, **47**, 1991, 12. VII., č. 160, s. 6.

169. -bk- (=Bohumír Kolář): **Na besedě s olomouckými básníky se budou číst i jejich práce ze „šuplíku“.** (Setkání s Jaroslavem Mazáčem, Jitkou Stehlíkovou, Františkem

Valouchem a Dušanem Žváčkem.) Hanácké noviny, **9**, 1998, č. 18, 12. II., s. 7.

170. BRTNÍKOVÁ, Vlasta: **Básník míru, lidského srdce a přírody.** (Rozhovor.) Nová svoboda, **38**, 1982, 2. X., č. 234, příl. Magazín, č. 38, s. 7, 1 obr.

171. CEKOTA, Vojtěch: **Šedesátiny přerovského básníka.** Přerovský obzor, **1**, 1994, č. 5, 18. - 24. III., s. 2.

Jaroslav Mazáč, Nehasnoucí ohně. Ilustrace Eva Siblíková.

172. -ebl-: **V poetickém večeru se představili autoři se svojí nejnovější tvorbou.** (*Účast na literárním večeru v Olomouci.*) Hanácké noviny, **9**, 1998, č. 20, 17. II., s. 5.

173. eis: **Jaroslav Mazáč 55.** Kmen, **2**, 1989, č. 13, s. 2.

174. F. C.: **Básnické krédo Jaroslava Mazáče.** (*Beseda v Kulturním a pastoračním centru SONUS v Přerově.*) Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 29, 17. VII., s. 13.

175. FIALA, Oldřich: **Setkání s osobností - Jaroslav Mazáč.** Ilustr. Eva Siblíková. Přerov, Muzeum Komenského 1998. 6 s. - skládačka. *Upomínkový list.*

176. GALOVÁ, Lada: **Opakovaně prožívá věcnou přítomnost.** Uprímná zpověď přerovského rodáka a učitele PhDr. Jaroslava Mazáče podhaluje čtenářům básníkův vnitřní svět. (*Rozhovor.*) Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 30, 29. VII., s. 1 a 9.

177. HONS, Václav: **Jaroslav Mazáč.** Červený květ, **12**, 1967, č. 6, s. 20.

178. JANÍK, Zdeněk: **Moravský básník a pedagog.** Jaroslav Mazáč: 65. narozeniny. Lidové noviny, 1999, 23. III., s. 11.

179. jpt (=Josef Peterka): **Jaroslav Mazáč.** In: *Slovník české literatury 1970-1981.* Básníci, prozaici, dramatici, literární vědci a kritici publikující v tomto období. Praha, Československý spisovatel 1985, s. 220 až 221.

180. (k): **Básník Jaroslav Mazáč...** Nová svoboda, **36**, 1980, 27. IX., č. 229, příl. Magazin, č. 39, s. (9).

181. KOLÁŘ, Bohumír: **Oblíbený cyklus Muzejních úterků bude pokračovat i letos na podzim.** (*Setkání s Jaroslavem Mazáčem.*) Hanácké noviny, **9**, 1998, č. 39, 2. IV., s. 7.

182. KOMÁREK, Karel: **Za vrcholem - před zenitem.** Básníku Jaroslavu Mazáčovi k šedesátinám. Lidová demokracie, **50**, 1994, 24. III., č. 70, s. 9, 1 obr.

183. KUBÍK, Vladislav: **Rozhovor**

o poezii, ale nejen o ní. Kultura Přerova, **12**, 1969, č. 1, leden, s. 7-9.

184. kvaj: (=Jaroslav Kvapil): **Polarita tvorby básníka Mazáče.** (*Setkání s osobností - Jaroslavem Mazáčem v rámci Muzejních úterků.*) Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 15, 10. IV., s. 17.

185. KVAPIL, Jaroslav: **Jaroslav Mazáč - básník plný důvěry.** (*Rozhovor.*) Moravskoslezský/Moravský den, **5/2**, 1994, 29. III., č. 74, s. 13.

186. KVAPIL, Jaroslav: **O věcech duchovních.** ZN - zemské noviny, **4**, 1994, 5. XI., č. 260, s. 9, 1 obr.

187. **Mazáč Jaroslav.** In: *Kdo je kdo.* Obec spisovatelů. Praha, Modrý jezdec 1996, s. 102; *Malá československá encyklopedie.* Sv. 4. M - Pol. Praha, Academia 1986, s. 149.

188. -med- (=Jaroslav Med): **Mazáč, Jaroslav.** In: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945.* D. 2. M-Ž. Praha, Brána: Knižní klub 1998, s. 49.

189. (mv) (=Miroslav Vingrálek): **Nevadnoucí vůně domova.** Lidová demokracie, **40**, 1984, 24. III., s. 3.

190. (mv) (=Miroslav Vingrálek): **S Jaroslavem Mazáčem o cestě k živoucí pravdě.** Lidová demokracie, **48**, 1992, 24. III., č. 71, s. 5.

191. (NS): **Jaroslav Mazáč knižně.** (*Třetí cena v literární soutěži Bezručovy Opavy.*) Průvodce kulturou Zábřeha, 1964, srpen, s. 5.

192. **Otevřený dopis panu Jaroslavu Mazáčovi.** (Úryvky z písemné maturitní práce.) ...V.N. (=Věra Neradová) - Petra Reimerová. Přerovské echo, 1999, č. (4), duben, s. 9, 1 obr.

193. **PhDr. Jaroslav Mazáč.** In: *Almanach ke 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově.* Přerov, Gymnázium J. Škody 1995, s. 54-55.

194. **Přehledné dějiny literatury.** Sv. 3. *Dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti.* ...La-

JAROSLAV MAZAC.

Krähen auf dem Teich

*Schnabelschläge
auf den gefrorenen Teich
Krähenschnabelschläge
bis zu den erloschenen
Fischaugen
Schnabelschläge
wie das Hämmern
auf weissen Sargdeckel*

Die Regenbogenglocke

*Der Morgen-
hunger
nach neuem
Wasser
und Erdreich*

Aus dem Tschechischen von Otto F. Babler

Jaroslav Mazac, geb. 24. März 1934 in Prerov, tschechischer Lyriker aus Mähren, Verfasser dreier Gedichtsammlungen: *Havrani sribro* («Rabensilber» 1965), *Laskavy soud* («Freundliches Gericht», 1969) und *Setkani kridel* («Begegnung der Flügel», 1974).

Feuilletonredaktion:
Dr. E. Jaeckle

Redaktionelle Mitarbeit:
Claire Scheuter

*Se mdeingim posthovem .
O.F.B.*

22. IV. 75

dislav Soldán aj. Praha, SPN - Pedagogické nakladatelství 1997, s. 73.

195. RN (=Rudolf Novotný): **Básník Jaroslav Mazáč.** (*Rozhovor u příležitosti životního jubilea.*) Přerovské echo, 1999, č. (2), únor, s. 10, 1 obr.

196. RN (=Rudolf Novotný): **Životní jubileum přerovského básníka.** Přerovské echo, 1994, č. (3), březen, s. 11, 1 obr.

197. SOLDÁN, Ladislav: **Setkání s básníkem.** Svobodné slovo, 50, 1994, 30. III., č. 75, s. 8.

198. SÚVA, Jiří: **Poselství nevdanoucích sněženek.** Naše rodina, 1981, č. 25, s. 9, 1 obr.

199. SVOBODA, Jiří: **Jaroslav Mazáč padesátiletý.** Literární měsíčník, 13, 1984, č. 3, s. 140-141.

200. SVOBODA, Jiří: **Jaroslav Mazáč pětapadesátiletý.** Literární měsíčník, 18, 1989, č. 3, s. 129-130, 1 obr.

201. SVOBODA, Jiří: **Zastavení u básníka.** Lidová demokracie, 50, 1994, 24. III., č. 70, s. 9.

202. ŠAJTAR, Drahomír: **Skicka k portrétu básníka Jaroslava Mazáče.** Kulturní měsíčník, 2, 1984, č. 3, s. 57-59, 1 obr.

203. VINGRÁLEK, Miroslav: **Poezie Jaroslava Mazáče.** Pěšky k lekčinům Andromedy. RT-Rovnost, 4, 1994, 15. XII., č. 194, s. 9.

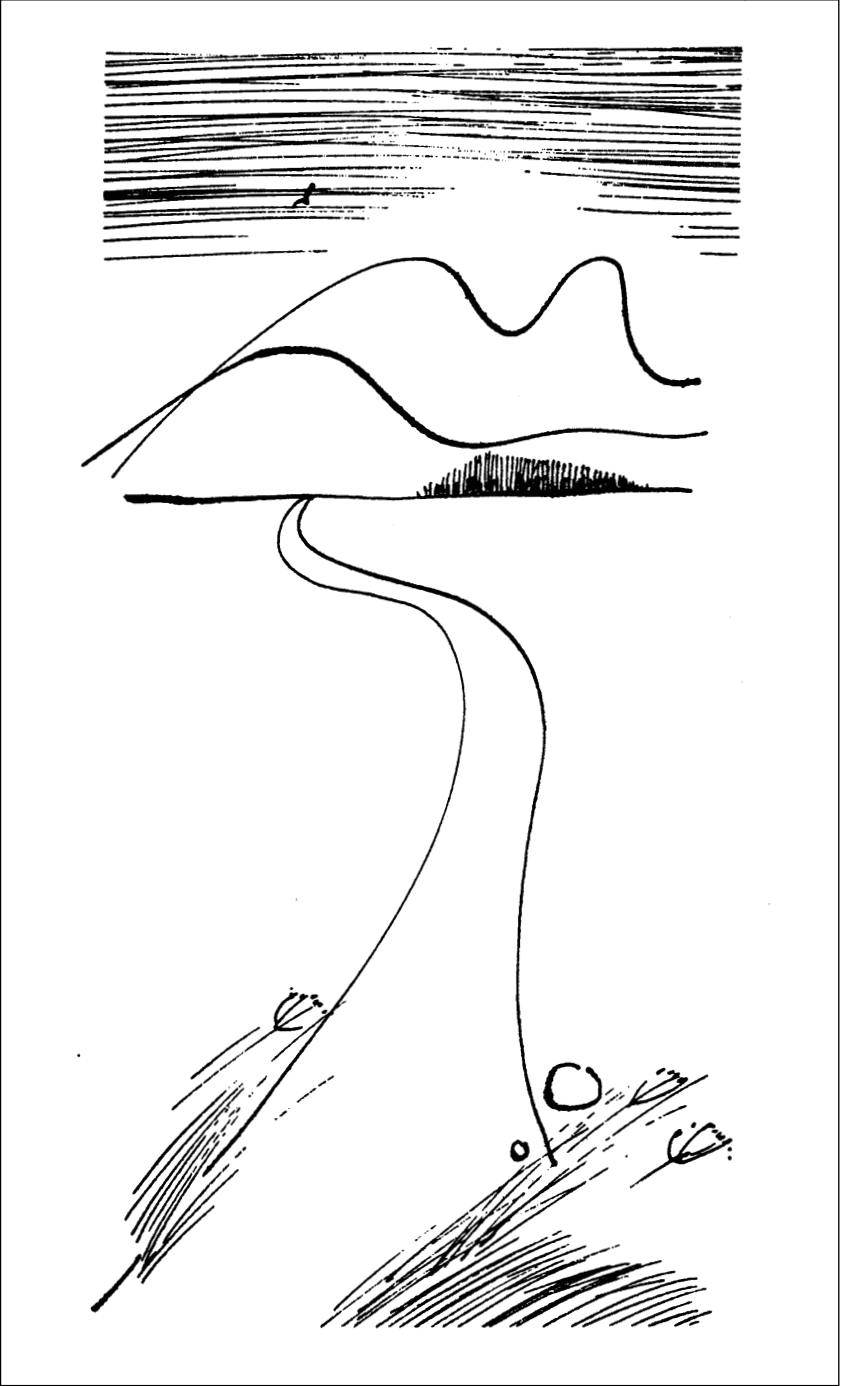
204. VINGRÁLEK, Miroslav: **Usměvavý cit je lidský a krásný.** Členové Čs. strany lidové při tvorbě kulturních hodnot. (*Rozhovor.*) Lidová demokracie, 43, 1987, 24. III., č. 69, s. 5.

205. VLAŠÍN, Štěpán: **Literární Přerovsko.** In: *Literatura a region.* Sborník z konference konané 7. a 8. prosince 1994 v Ostravě. Opava, Optys 1995, s. 101-107.

206. VŮJTEK, Karel: **Krátké řádky.** (Básník Jaroslav Mazáč.) Kulturní měsíčník, 1989, č. 3, s. 62-63.

Personální rejstřík

(á)	167
ANDRUŠKA, Peter	3
(bá)	5
-bk-	viz KOLÁŘ, Bohumír
BLAHYNKA, Milan	1, 4
BLAŽEJOVSKÁ, Alena	7
BRABEC, Jiří.....	1
BRTNÍKOVÁ, Vlasta	170
BŘEZINA, Otokar	120
CEKOTA, Petr	12
CEKOTA, Vojtěch	171
ČADA, Leopold	5, 11, 13, 15a, 15b
-ebl-	172
eis	173
F. C.	174
FALTÝNEK, Leoš	12, 14
FIALA, Oldřich	12, 113, 161, 175
GALOVÁ, Lada	176
HARUDA, Karel	15a, 15b, 52
HONS, Václav	1, 177
CHMELAŘOVÁ, Eva	viz SIBLÍKOVÁ-CHMELAŘOVÁ, Eva

Jaroslav Mazáč, Sen o širé pláni. Ilustrace Jana Pivovarská.

MĚSTO PŘEROV

V Přerově dne 8. 7. 1994

Vážený pane doktore,

na 73. zasedání Městské rady v Přerově, konaném dne 29.6.1994, bylo rozhodnuto o udělení medaile J.A.Komenského, za Vaši literární a pedagogickou činnost ve prospěch města Přerova.

Dovoluji si Vás pozvat dne 13.7.1994 ve 13.00 hod. do zasedací místnosti Městské rady v Přerově na nám. T.G.M. č.1, kde Vám tato medaile bude předána.

S pozdravem

d. Gut
JUDr. Petr D U T K O
starosta města Přerova

MĚSTO PŘEROV

Vážený pan
PhDr. Jaroslav Mazáč
Kosmákova 37
750 00 Přerov

(ilk)	4	
JAHN, Jan	158	
JANÍK, Zdeněk	178	
jpt		viz PETERKA, Josef
JUSTL, Vladimír	2	
(k)	180	
KACÍREK, Miloš	3	
KARFÍK, Vladimír.....	1	
(kav)	2	
KLEN, Petr	13	
KOLÁŘ, Bohumír	10, 11, 12, 13, 14, 57, 169, 181	
KOMÁREK, Karel	8, 13, 182	
(Kop)		viz KOPEČEK, Pavel
KOPEČEK, Pavel	11, 12	
KOTASOVÁ, Věra	6	
KOTRLÁ, Iva	11	
KUBÍK, Vladislav	183	
kvaj		viz KVAPIL, Jaroslav
(kvaj)		viz KVAPIL, Jaroslav
KVAPIL, Jaroslav	9, 13, 184, 185, 186	
(Imš)		viz MUŠKA, Ladislav
-med-		viz MED, Jaroslav
MED, Jaroslav	188	
MUŠKA, Ladislav	10, 12, 13	
-mv-		viz VINGRÁLEK, Miroslav
(Mx)	4	
NERADOVÁ, Věra	192	
NOVÁK, Pavel	160	
NOVOTNÝ, Rudolf	13, 195, 196	
(NS)	191	
(old)	14	
OTISKOVÁ, Niki	10	
PaK		viz KOPEČEK, Pavel
PAVELKA, Jiří	3	
PETERKA, Josef	179	
PIAF, Edith	133	
PIVOVARSKÁ, Jana	5, 11, 13	
PODEŠVOVÁ, Marie	151	
POHRIBNÝ, Arsen	1	
POSPÍŠIL, Ivo	10, 12	
PROUZA, Petr	162	
RAFAJ, Oldřich	1	
REIMEROVÁ, Petra	192	
RN		viz NOVOTNÝ, Rudolf
SARKANDER, Jan	126	
SCHILDBERGER, František	6	
SIBLÍKOVÁ-CHMELAROVÁ, Eva	8, 161, 175	
SIVKO, Pavel	4	
SLAVÍK, Ivan	9, 10	

SMEJKAL, Bohuslav	57
SOBKOVÁ, Eva	6
SOLDÁN, Ladislav	9, 10, 194, 197
SPINOLA, Karel	33
STANĚK, Jiří	12
STEHLÍKOVÁ, Jitka	169
STONIŠ, Miroslav	145
STŘEDA, Ludvík	150
SUCHÝ, Josef	7
SŮVA, Jiří	198
SVOBODA, Jiří	1, 2, 4, 6, 11, 199, 200, 201
SVOBODOVÁ, Doubravka	1
ŠAJTAR, Drahomír	6, 8, 154, 202
ŠŤASTNÝ, R.	147
TOMAN, Karel	157
TOTUŠKOVÁ, Jarmila	7
TRÁVNÍČEK, Mojmír	10
URBANEČ, Jiří	6
V. N.	viz NERADOVÁ, Věra
VALOUCH, František	4, 169
VESELÝ, Petr	10
VINGRÁLEK, Miroslav	10, 189, 190, 203, 204
VLAŠÍN, Štěpán	205
VOŽDA, Gustav	8
VŠETIČKA, František	9
VŮJTEK, Karel	206
WERNISCH, Ivan	10
ZÁBRANSKÁ, Zdena	7
ŽVÁČEK, Dušan	163, 169

Karel Müller

Nové znaky a prapory obcí přerovského okresu

Komunální heraldika prožívá v posledním desetiletí skutečnou renesanci. Zatímco do roku 1990 mohly v našem státě užívat své znaky takřka výhradně lokality se statutem města či městečka, zákon o obcích č. 367/90 Sb. zpřístupnil tento výsostný symbol samosprávy veškerým obcím. Udělování znaků a nově také i praporů zákon vyhradil České národní radě, resp. Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Při ní dnes pracuje podvýbor pro heraldiku, který obecními zastupitelstvy podané návrhy schvaluje a stanoví jejich oficiální popis. Konečné rozhodnutí pak vydává předseda Poslanecké sněmovny. Obnovením užívání komunálních symbolů se český stát vrátil ku staleté tradici, násilně přerušené na počátku padesátých let.¹

Práva požádat o udělení znaku a praporu využilo již asi půldruhého tisíce obcí v České republice a mezi nimi též velká řada obcí z okresu Přerov. Níže podáváme jejich přehled v abecedním řazení, přičemž datum a číslo se vztahují k rozhodnutí předsedy PS. Oficiální popisy doplňuje ještě stručný komentář o zdrojích zvolené symboliky a jméno zpracovatele návrhů symbolů. Soupis zachycuje stav k polovině roku 1999.² V současnosti jsou nově ke schválení podány symboly pro Provodovice a Všechnovice, v jednání je dále symbolika obcí Křtomil, Malhotice, Paršovice a Osek nad Bečvou. V případě posledně jmenované lokality jde pouze o potvrzení a grafické zpracování znaku, který dostala udělen již v roce 1680 od Ferdinanda knížete z Ditrichštejna. Totéž se vlastně týká Křenovic (privilegium ze 13. července 1496) a Řikovic (privilegium z 9. prosince 1554).³ Do našeho přehledu nejsou zahrnuty historické znaky měst a bývalých městeček, které jsou dostatečně známy (Přerov, Brodek u Přerova, Dřevohostice, Hustopeče nad Bečvou, Kojetín, Kokory, Lipník nad Bečvou, Potštát).⁴ Z nich uvádíme pouze ty obce, které požádaly o schválení podoby praporu. Autorsky se na obecních symbolech přerovského okresu podíleli především známí heraldičtí výtvarníci Miroslav Pavlů ze Zlína (v současné době žije v Kelči) a Jiří Louda z Olomouce. Několik znaků a praporů vyšlo též z dílny Zdeňka Velebného z Ústí nad Orlicí, jehož firma také výrobu praporů zajišťuje. Při tvorbě symbolů autoři nejčastěji vycházejí z původní historické pečeti. Ne vždy lze však její obraz transformovat do erbu či na prapor. V takových případech jsou využívány atributy světců nebo erby bývalých feudálních majitelů příslušné lokality. Oblíbená jsou také tzv. mluvící znamení vyjadřující název obce. Vcelku lze předkládaný soubor nově udělených obecních symbolů obcí přerovského okresu považovat za zdařilou ilustraci naší současné komunální heraldické tvorby.⁵

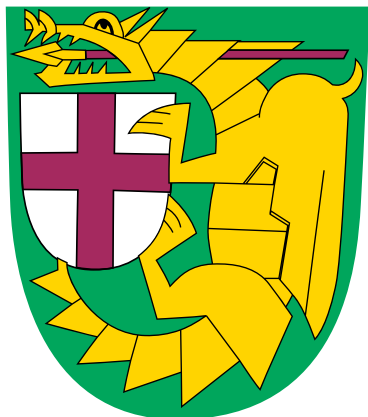
Poznámky:

- 1 Viz např. náš informativní článek Současná komunální heraldická tvorba v České republice. K činnosti heraldické komise Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. In: Heraldika na Slovensku. Martin 1997, s. 227-232.
- 2 Informace o některých nově udělených symbolech již byly publikovány v denním tisku. Několik málo obcí z přerovského okresu bylo zahrnuto též do zatím jediného stručného celomoravského soupisu - Štarha, I. - Müller, K.: Nové znaky a prapory moravských obcí. Vlastivědný věstník moravský 47, 1995, č. 4, s. 350-363, který však postihuje pouze symboly udělené do května 1994.
- 3 Viz Müller, K. - Štarha, I.: Znaková privilegia měst, městeček a vsí na Moravě a ve Slezsku. Brno 1995.
- 4 Nejnovější přehled znaků měst a městeček, ať již udělených privilegiem, nebo tzv. vydržených, podává Čarek, J.: Městské znaky v českých zemích. Praha 1985.
- 5 Pevnou součástí popisu každého praporu je stanovení poměru šířky listu k jeho délce na 2:3.

Přehled obecních symbolů

Bělotín

29. 3. 1995, č. 23

Znak: V zeleném štítě zlatý vzpínající se drak s krkem probodnutým červeným kopím se zlatým hrotem, jež vychází tlamou, všema nohama držící stříbrný štít s červeným heraldským křížem.

Prapor: List tvoří tři vodorovné pruhy - zelený, bílý a zelený, v poměru 1:2:1, přes které je položen červený středový kříž široký jednu třetinu šířky bílého pruhu.

Symbolika vychází z historické obecní pečeti, na které se objevuje sv. Jiří, patron bělotínského kostela. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Bezuchov

9. 5. 1995, č. 51

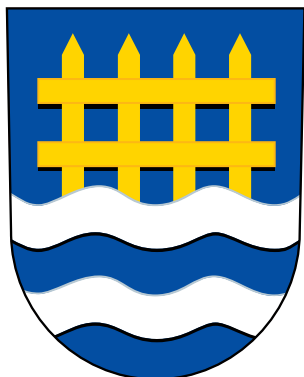
Znak: V červeno-černě kosmo děleném štítě zlatý gryf držící rýč se zlatou násadou, jehož list je červený se stříbrným heraldským křížem.

Prapor: Černo-červeně kosmo dělený list se žlutým gryfem ve střední části, držícím rýč se žlutou násadou a červeným listem s bílým heraldským křížem.

Rýč připomíná historickou pečeť obce, barvy jeho listu a gryf zase hrabata z Rottalu, dlouholeté držitele holešovského panství, k němuž Bezuchov náležel. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Bochoř

1. 2. 1994, č. 13

Znak: Štít dělen vlnitým řezem, v horní modré polovině vyrůstá zlatý laťkový plot, dolní polovina je třikrát stříbrno-modře vlnitě dělena.

Prapor: List s pěti vodorovnými pruhy - modrým, bílým, modrým, bílým, modrým - v poměru 4:1:1:1:1, v horním modrém pruhu ve střední části žlutý laťkový plot.

Užití symboly navazují figurou plotu na historickou pečeť a současně vyjadřují zdejší lázně. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Býškovice

23. 11. 1995, č. 73

Znak: V zeleném štítě stříbrný sloup mezi dvěma zlatými obilnými klasy, na středu sloupu položen rodový ditrichštejnský štítek.

Prapor: List tvoří dva zelené svislé pruhy, mezi nimi kosmo dělené pole s horním žlutým a dolním červeným polem, přes ně je položen bílý sloup. Šířka zeleného pruhu je 1/4 délky listu.

Znak vychází z historické obecní pečeti, jejíž symbol je kombinován s erbem původní vrchnosti. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Čechy

27. 4. 1999, č. 15

Znak: V červeném štítě stříbrný gryf bez křídel se zlatou zbrojí držící černou kotvu.

Prapor: Červený list s bílým gryfem bez křídel se žlutou zbrojí, držícím černou kotvu.

Ve znaku jsou spojeny kotva z původní obecní pečeti a gryf z erbu rodu Oppersdorfů, držitelů Čech od konce 17. století. Autorem návrhů je Zdeněk Velebný.

Dolní Nětčice

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V červeném štítě kráčí po stříbrném vinařském noži se zlatou rukojetí stříbrný kůň se zlatou zbrojí, ocasem a hřívou.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - bílý, červený a bílý, v poměru 1:3:1. Na červeném poli bílý kůň se žlutou zbrojí, ocasem a hřívou, kráčející po bílém vinařském noži se žlutou rukojetí.

Ve znaku je starý obecní pečetní symbol koně doplněn vinařským nožem z erbu knížat z Ditrichštejna. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Dolní Újezd

17. 10. 1997, č. 41

Znak: Červeně-zeleně polcený štít, vpravo vyniká od středu půl stříbrné zavinuté střely, vlevo stříbrný, červeně ozbrojený kozel ve skoku.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy, červený, zelený a bílý, v poměru 1:2:1. V zeleném pruhu bílý kozel ve skoku s červenou zbrojí.

V obecní symbolice našly své uplatnění erby původní feudální vrchnosti - panů z Kravař a vladyků z Vladyčího Újezda. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Horní Nětčice

13. 6. 1995, č. 56

Znak: Dělený štít, v horním zeleném poli stříbrný beránek Boží s korouhví, v dolním zlatočerveně děleném poli zkrřížené stříbrné vinařské nože se zlatými rukojetmi.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - zelený, bílý a žlutý, v poměru 1:2:1. V bílém poli červený rovný kříž.

Symbolika vychází z původní obecní pečeti, a to včetně vinařských nožů z erbu knížat z Ditrichštejna. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Horní Újezd

2. 9. 1994, č. 18

Znak: V modrém štítě stříbrný pták s rozevřenými křídly a zlatou zbrojí. Pravé křídlo kosmo, levé šikmo zlato-červeně děleno, na každém stříbrný vinařský nůž se zlatou rukojetí, hroty vně. V horní části 3 (1, 1, 1) stříbrné lilie.

Prapor: List tvoří 3 svislé pruhy, červený, modrý a žlutý, v poměru 1:2:1, uprostřed modrého pole 3 (2, 1) bílé lilie.

Pták a ditrichštejské nože byly převzaty z obecní pečeti z poloviny 18. století, lilie připomínají mariánské zasvěcení zdejšího kostela. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Hradčany

9. 5. 1995, č. 51

Znak: V červeno-černě děleném štítě dva zkřížené zlaté nože, přes něž je položena stříbrná kvádrovaná hradní věž s cimbuřím a prázdnou branou.

Prapor: List tvoří vodorovné pruhy - červený a černý, na středové části bílá věž s cimbuřím o třech stínkách a prázdnou branou.

Z obecní pečeti převzaté nože doplnila ve znaku hradní věž, která jako tzv. mluvící znamení vyjadřuje název obce. Autorem návrhů je Jiří Louda.

Hranice

15. 7. 1993, č. 10

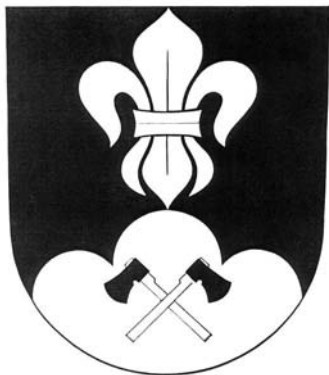

Prapor: List praporu tvoří pět šikmých pruhů - červený, žlutý, modrý, žlutý a červený, v poměru 4:3:1:3:4.

Užité barvy vycházejí z heraldických tinctur hranického městského znaku. Autorem návrhu je RNDr. Vladimír Baar.

Jindřichov

23. 11. 1995, č. 73

Znak: V modrém štítě stříbrná lilie nad stříbrným trojvrším se zkříženými sekerami přirozených barev.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - modrý, bílý a modrý v poměru 1:2:1. Na bílém pruhu zkřížené modré sekery s hnědými topůrky.

Zkřížené sekery připomínají obraz dřevorubce na původní obecní pečeti, lilie zasvěcení zdejšího kostela Panně Marii. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Kojetín

17. 10. 1997, č. 41

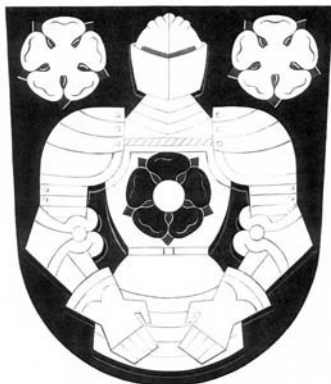

Prapor: List tvoří tři vodorovné pruhy, modrý, červený a modrý. Červený pruh je kosmo a šikmo žlutě mřížován.

Prapor města opakuje městský znak. Autorem návrhu je Jiří Lapáček.

Lazníky

29. 3. 1995, č. 23

Znak: V modrém štítě postava až po stehna ve stříbrné plátové zbroji a se stříbrnou kolčí přilbou, mající na prsou modrou růži se zlatým semeníkem a provázená nahoře dvěma stříbrnými růžemi se zlatými semeníky.

Prapor: List tvoří dva vodorovné pruhy - bílý a modrý. Ve středu bílého pole modrá růže se žlutým semeníkem, ve středu modrého pole dvě bílé růže se žlutým semeníkem tak, že s modrou růží tvoří rovnoramenný trojúhelník.

Postava rytíře je převzata z erbu feudálních držitelů obce z rodu Miňovských z Lazníků, růže pocházejí z původní obecní pečeti. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Lhota (u Lipníka nad Bečvou)

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V zeleném štítě stříbrný běžící jelen se zlatou zbrojí, na něm položen ditrichštejnský štítek.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - červený, zelený a žlutý, v poměru 1:2:1. Na zeleném poli běžící bílý jelen se žlutou zbrojí a červeným jazykem.

Symbolika vychází z původní obecní pečeti z poloviny 18. století. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Nahošovice

9. 5. 1995, č. 51

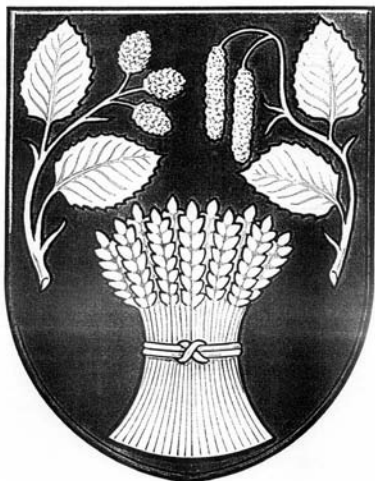

Znak: V červeném štítě s černým kulem stříbrná zavinutá střela.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - červený, černý a červený. Na středu bílá zavinutá střela přesahující do třetin červených polí.

Zavinutá střela ve znaku a na praporu připomíná erb rodu ze Štráleku, který vlastnil Nahošovice na počátku 15. století. Autorem návrhů je Jiří Louda.

Olšovec
19. 5. 1998, č. 50

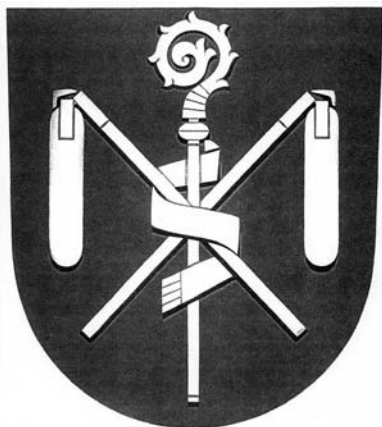

Znak: V zeleném štítě zlatý obilný snop provázený nahoře přivrácenými stříbrnými olšovými snítkami o dvou listech. Pravá snítka se třemi zlatými samičími a levá se dvěma zlatými samčími květy.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy, zelený, žlutý a zelený, v poměru 5:3:5. V žerďovém pruhu bílá olšová snítka se dvěma listy a se třemi žlutými samičími květy, ve vlajícím pruhu bílá olšová snítka se dvěma listy a dvěma žlutými samčími květy.

Figura snopu byla převzata z historické obecní pečeti, olšové snítky vyjadřují jako tzv. mluvící znamení název obce. Autorem návrhů je Jiří Louda.

Opatovice
29. 3. 1995, č. 23

Znak: V červeném štítě zkřížené zlaté cepy a přes ně položena zlatá berla, jejíž stříbrné vellum obtáčí křížení.

Prapor: Červený list, ve střední části zkřížené žluté cepy, přes které je položena žlutá berla s bílým vellem obtáčejícím cepy.

Na historickou obecní pečeť s obrazem sedláka mlátícího obilí odkazuje užití cepů, opatská berla vyjadřuje název obce. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Oplocany

27. 4. 1999, č. 15

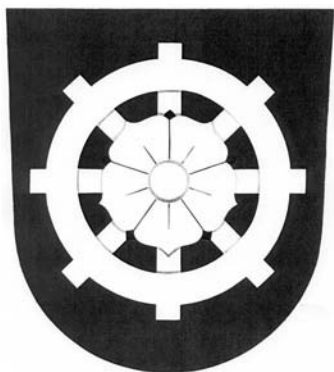
Znak: V černo-zlatě polceném štítě plot ze čtyř špičatých plaňek a dvou latí opačných barev, nad ním stříbrno-červeně polcené srdce se dvěma vyrůstajícími zlomenými obilnými klasy, každý s jedním listem.

Prapor: List tvoří dva svislé pruhy, černý a žlutý. V dolní části listu plot opačných barev o čtyřech špičatých plaňkách a dvou latích. Nad plotem bílo-červeně polcené srdce, z něhož vyrůstají dva zlomené obilné klasy s listy, bílý do černého a červený do žlutého pole.

Z původní obecní pečeti bylo při tvorbě nové symboliky převzato srdce. Latkový plot vyjadřuje název obce. Autorem návrhů je Zdeněk Velebný.

Oprostovice

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V červeném štítě zlaté palečné kolo, na něm stříbrná růže se zlatým semeníkem.

Prapor: Červený list se žlutým palečným kolem s osmi palci a bílou růží se žlutým semeníkem na jeho středu.

Novodobá symbolika obce představuje kombinaci původních feudálních držitelů Oprostovic - vladyků z Oprostovic (kolo) a Molů z Modřelic (růže). Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Partutovice

9. 12. 1996, č. 19

Znak: V zeleném štítě stříbrná růžice větrného mlýna přeložená zlatou berlou.

Prapor: Zelený list s bílým ondrejským křížem s rameny širokými 1/8 délky listu. Na středu kříže žlutá berla.

Symbolika kombinuje znamení sv. Mikuláše, jemuž je zasvěcen partutovický kostel, s vyjádřením zdejšího starého větrného mlýna. Autorem návrhů je Jiří Louda.

Pavlovice u Přerova

29. 3. 1995, č. 23

Znak: Ve stříbrném štítě modrá vyrůstající orlice se zlatou zbrojí a stříbrným perizoniem, v červené hlavě štítu tři stříbrné vlčí hlavy se zlatými jazyky.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - modrý, červený a bílý, v poměru 1:2:1. V červeném poli tři bílé vlčí hlavy se žlutými jazyky (2, 1).

V novodobé obecní symbolice jsou spojeny heraldické figury bývalých držitelů Pavlovic - Pavlovských z Vitbachu a svob. pánů Skene. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Polkovice

13. 6. 1995, č. 56

Znak: Modro-stříbrně polcený štít, v pravé půli poloviční stříbrná orlice se zlatou zbrojí a perizoniem nesoucí na prsou korunovaný červený štítek se stříbrným břevnem. V levé půli poloviční černá orlice se zlatou zbrojí a perizoniem.

Prapor: List tvoří dva svislé pruhy, modrý a bílý. Na modrém poli bílá půlorlice se žlutou zbrojí a perizoniem a korunovaným červeným štítkem s bílým břevnem. Na bílém poli černá půlorlice se žlutou zbrojí a perizoniem.

Původní obecní pečeť s obrazem kostela nahradily ve znaku poloviční orlice ze znaku olomoucké kapituly, jako historického vlastníka Polkovic, a z erbu probošta Viléma Libštejnského z Kolovrat, který byl stavebníkem zdejšího zámku. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Potštát

23. 11. 1995, č. 73

Znak: (určení barev historického znaku) Tříkrát stříbrno-černě dělený štít.

Prapor: List tvoří čtyři vodorovné pruhy - bílý, černý, bílý a černý.

Podoba praporu opakuje historický znak, jehož popis byl při této příležitosti oficiálně stanoven - tříkrát stříbrno-černě dělený štít.

Prosenice

23. 11. 1995, č. 73

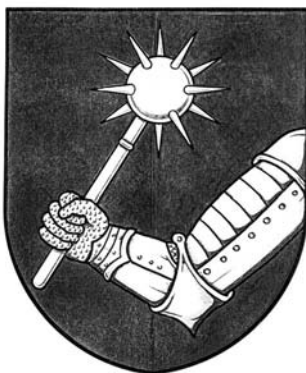
Znak: V modrém štítě zlatý útočící dravý pták s červenou zbrojí se dvěma zelenými stvoly prosa na rozevřených křídlech.

Prapor: List tvoří tři vodorovné pruhy - žlutý, modrý a žlutý, v poměru 1:4:1. Na středu modrého pruhu žlutý útočící dravý pták s červenou zbrojí a dvěma zelenými stvoly prosa na rozevřených křídlech.

Na novodobých obecních symbolech jsou zkombinovány figury z historických pečeti bývalých Malých i Velkých Prosenic, přičemž proso zde slouží jako tzv. mluvící znamení, tj. vyjadřuje název obce. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Přestavky

17. 10. 1997, č. 41

Znak: V červeno-modře polceném štítě vyniká z levého okraje stříbrná obrněná, v lokti ohnutá paže držící zlatý řemdiš.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy, červený, bílý a modrý, v poměru 4:1:4. V červeném pruhu žlutý řemdiš.

Obrněná paže s řemdišem byla převzata z erbu feudálních držitelů obce z rodu Říkovských z Dobřic a vyskytovala se i na starých obecních pečetích a razítkách. Autorem návrhů je Jiří Louda.

Radslavice

29. 3. 1995, č. 23

Znak: V zeleném štítě půl stříbrného jednorožce se zlatou zbrojí a červeným jazykem.

Prapor: List tvoří svislé pruhy - bílý, zelený a bílý, v poměru 1:2:1. V zeleném poli půl bílého jednorožce se žlutou zbrojí a červeným jazykem.

Ve 2. polovině 14. století držel Radslavice prapředek šlechtického rodu Horeckých z Horky, z jejichž erbu byla do novodobé obecní symboliky převzata figura jednorožce. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Rakov

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V červeném štítě zlatá lípa provázená dole stříbrnými račími klepety.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - bílý, červený a bílý, v poměru 1:2:1. V červeném poli žlutá lípa.

Do nového znaku Rakova byla z původní obecní pečeti převzata lípa, která byla doplněna o račí klepeta vyjadřující název obce. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Rouské

21. 6. 1999, č. 21

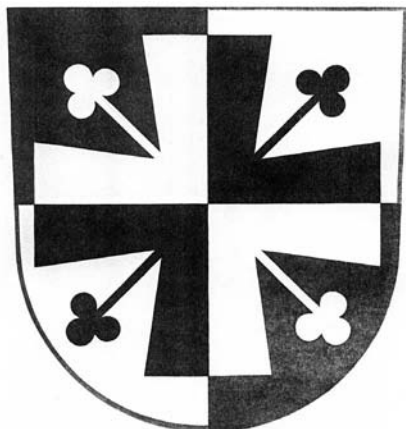
Znak: Ve stříbrném štítě vyrůstá z červeného seříznutého sníženého hrotu o dvou stupních na každé straně zelený drak s červenou zbrojí. Pod ním stříbrná růže se zlatým semeníkem a zelenými kališními lístky.

Prapor: List tvoří dva vodorovné pruhy, bílý a červený v poměru 3:2. Do bílého pruhu vyrůstá zelený drak s červenou zbrojí, v červeném pruhu bílá růže se žlutým semeníkem a zelenými kališními lístky.

V obecní symbolice jsou zkombinovány figury z erbů bývalých držitelů obce - Obešlíků z Lipultovic (drak) a Rotmberků z Ketře (stupně a růže). Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Skalička

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V modro-stříbrně čtvercém štítě stříbrno-červeně čtvercý kříž, mezi jehož rameny vybíhají jetelové stonky.

Prapor: Modro-bíle čtvercý list. Na středu bílo-červeně čtvercý rovný kříž podložený ondrejským jetelovým křížem tak, že ramena křížů v bílém horním vlajícím a dolním žerďovém poli jsou červená a ramena křížů v modrém horním žerďovém a dolním vlajícím poli jsou bílá. Průměr rovného kříže je pět osmin šířky listu.

Z původní obecní pečeti byl převzat kříž, který byl doplněn o jetelové listy z erbu Ulerštorferů z Němčí, držitelů obce v 17. a 1. polovině 18. století. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Soběchleby

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V modro-červeně děleném štítě nahoře stříbrná lilie, dole tři (1, 2) zlaté kotouče (bochníky chleba), vše mezi dvěma stříbrnými vinařskými noži se zlatými rukojetmi.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - červený, modrý a žlutý, v poměru 1:2:1. V modrém poli bílá lilie.

Znamení bochníků chleba s noži z erbu Ditrichštejnů bylo již na staré obecní pečeti z poloviny 18. století. Doplnuje je lilie jako symbol Panny Marie, které je zasvěcen zdejší kostel. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Střítež nad Ludinou

1. 2. 1994, č. 13 (znak); 29. 6. 1995, č. 57 (prapor)

Znak: V zeleném štítě s vlnitou, stříbrné a modře rovněž vlnitě dělenou patou stříbrný klín a na něm zkrřížený oštěp s brkovým perem, obojí červené.

Prapor: Zelený list s bílou žerďovou krokví s hrotem do středu vlajícího okraje a s červeným žerďovým klínem s hrotem dosahujícím do třetiny délky listu. Šířka klínu na žerďovém okraji je třetina šířky listu.

Heraldické figury symbolizují sv. Matouše, patrona zdejšího kostela, vlnitá pata připomíná řeku Ludinu. Autorem návrhů je Jiří Louda.

Šišma

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V modrém štítě stříbrné volské rohy provázené pěti zlatými hvězdami.

Prapor: List tvoří pět vodorovných pruhů - modrý, bílý, modrý, bílý a modrý. Na modrých pruzích v rozích a cípech a ve středním modrém pruhu na středu po jedné šesticípé žluté hvězdě.

Rohy z erbu Barských z Baště, majitelů Šišmy v 1. polovině 16. století, doplňují hvězdy svatozáře sv. Jana Nepomuckého, jehož postava se objevuje na staré obecní pečeti. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Tovačov

26. 4. 1996, č. 100

Znak: V modrém štítě na zeleném trávníku mezi červenou a stříbrnou kulatou věží se třemi okny, cimbuřím a valbovou střechou erb pánů z Cimburka - v červeném štítě 3 stříbrná cimbuřová břevna, kolčí korunovaný helm s rozevřenými křídly opakujícími znamení štítu, přikryvadla červeno-stříbrná.

Prapor: List čtvrcený, horní žerdové pole a dolní vlající pole bílé, horní vlající pole a dolní žerdové pole bílé. Na středu červený štít se třemi bílými vodorovnými oboustranně zubatými břevny.

Tovačov obdržel znak již privilegiem krále Vladislava Jagellonského v roce 1492. Vzhledem k nepřesnému popisu a z toho vyplývajícím různým podobám užívaným v minulosti byl popis znaku nově kodifikován. Ze znaku vychází též podoba nového městského praporu. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Troubky

17. 5. 1994, č. 16

Znak: Zlato-stříbrně čtvrcený štít, v 1. poli černá zubří hlava se zlatými rohy a houžví, ve 2. a 3. poli červená lovecká trubka se zlatým kováním a červeným řemením, naústky ven, ve 4. poli černá radlice.

Prapor: Bílý list s červenou loveckou trubkou se žlutým kováním a červeným řemením ve střední části.

Troubkám udělil znak již v roce 1570 Vratislav z Pernštejna, avšak jeho podoba upadla postupem času v zapomenutí. Původní podoba znaku byla tedy obnovena a nejvýznamnější figura, trubka vyjadřující název obce, byla převzata i do nového obecního praporu. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Turovice

9. 12. 1996, č. 19

Znak: Ve stříbrném štítě černá hlava tura se zlatými rohy, červenými nozdrami a jazykem. Na jejím temeni postaveny dvě červené odvrácené radlice.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy, červený, bílý a červený, v poměru 1:3:1. V bílém poli černá hlava tura se žlutými rohy a červenými nozdrami a jazykem.

Obecní symboliku tvoří tzv. mluvící znamení vyjadřující název obce, doplněné o radlice převzaté z historické pečeti Turovic. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Týn nad Bečvou

13. 6. 1995, č. 56

Znak: Ve stříbrném štítě červená orlice se zlatou zbrojí mající na křídlech stříbrné vinařské nože se zlatou rukojetí.

Prapor: Bílý list s červenou orlicí se žlutou zbrojí a bílými vinařskými noži se žlutými držadly na křídlech.

Novodobá obecní symbolika představuje nové grafické zpracování obrazu původní obecní pečeti z poloviny 18. století. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Uhřetice

29. 3. 1995, č. 23

Znak: V zeleném štítě stříbrný žernov s červeným oškrtem, přes něj položeny tři zlaté obilné klasy postavené do vidlice.

Prapor: Zelený list ve střední části s bílým žernovem s červeným oškrtem a přes žernov přeloženými třemi žlutými obilnými klasy do vidlice.

Žernov v obecní symbolice představuje atribut sv. Floriána, který se objevuje na mladších obecních pečetích. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Ústí

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V modrém štítě stříbrná vrba mezi zlato-červeně polcenými rýči.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - červený, modrý a žlutý, v poměru 1:2:1. V modrém poli bílá vrba se čtyřmi větvemi.

Znamení rýče objevující se na staré obecní pečeti doplňuje figura vrby připomínající zdejší košíkářství. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Veselíčko

29. 3. 1995, č. 23

Znak: V zeleném štítě stříbrné paroží, mezi nimi zlatý lev ve skoku s červenou zbrojí.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - bílý, zelený a bílý, v poměru 1:2:1. V zeleném poli žlutý dvouocasý lev ve skoku s bílými zuby a červenou zbrojí.

Heraldické figury Veselíčka byly převzaty z rodového erbu Podstatských-Lichtenštejnů, majitelů zdejšího panství od 16. do 20. století. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Věžky
27. 4. 1999, č. 15

Znak: V modrém štítě zlaté slunce s tvářemi, pod ním tři překřížené stříbrné řemdihy.

Prapor: List tvoří tři vodorovné pruhy, modrý, bílý a modrý, v poměru 4:1:1, v horním pruhu žluté slunce s tvářemi.

V novodobé obecní symbolice je zkombinováno slunce z historické pečeti s heraldickou figurou řemdihů z erbu Říkovských z Dobřčic, majitelů obce v 16. a 17. století. Autorem návrhů je Zdeněk Velebný.

Vlkoš
5. 5. 1994, č. 15

Znak: V červeném štítě stříbrný vlk ve skoku se zlatou zbrojí, pod ním položena stříbrná radlice.

Prapor: List tvoří 2 svislé pruhy, žerďový červený s bílým vlkem se žlutou zbrojí ve skoku, vlající bílý.

Původní pečetní znamení radlice bylo v novodobé obecní symbolice doplněno o figuru vlka, která vyjadřuje název obce. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

Žakovice

13. 6. 1995, č. 56

Znak: V zeleném štítě zlatý rýč mezi stříbrnými volskými rohy.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy - bílý, zelený a bílý, v poměru 1:2:1. V zeleném poli žlutý rýč.

Novodobá obecní symbolika představuje redukováný původní pečetní obraz z počátku 18. století, obsahující orající volský potah a nad ním rýč. Autorem návrhů je Miroslav Pavlů.

SBORNÍK STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU PŘEROV. 7.

Roku 1999 vydal Státní okresní archiv Přerov.

Odpovědný redaktor PhDr. Jiří Lapáček.

Tisk ELAN, spol. s r. o. Přerov

Náklad 400 výtisků.

Neprodejné.

ISBN 80-238-4990-5

